

Tutkinto-opiskelijasta osaajaksi –

ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden halukkuus jäädä Suomeen valmistumisensa jälkeen

Martin Airisto

Janne Kettunen

Tampereen yliopisto

Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

Yhdyskuntatieteiden laitos

Aluetiede & Sosiologia

Pro Gradu -tutkielma

Elokuu 2007

Tampereen yliopisto
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos
Yhdyskuntatieteiden laitos

AIRISTO, MARTIN & KETTUNEN, JANNE: Tutkinto-opiskelijasta osaajaksi –
ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden halukkuus jäädä Suomeen valmistumisensa
jälkeen

Sosiologian & aluetieteen pro gradu -tutkielma, 131 sivua, 4 liitesivua
Elokuu 2007

Tutkielma käsittelee suomalaisissa korkeakouluissa opiskelevien ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden aikomusta jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen. Pääpainona tutkielmassa oli selvittää ristiintaulukoinnin avulla, millainen tilastollinen yhteys erilaisilla keskeisillä taustatekijöillä on ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden jäämis- tai lähtemisaikomukseen. Lisäksi tarkastelimme avovastausten valossa sitä, millä syillä ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat itse perustelevat aikomustaan jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen. Lopuksi pyrimme tarkastelemaan sitä, millaisia puutteita muuttoliiketutkimukseen on sisällynyt, ja mihin suuntaan maahanmuuttopolitiikkaa olisi hyvä kehittää, jotta yhä useampi ulkomaalainen tutkinto-opiskelija saataisiin jäämään Suomeen töihin valmistumisensa jälkeen.

Pyrimme vastaamaan edellä mainittuihin kysymyksiin Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston ”Ulkomaalaiset perustutkinto-opiskelijat 2005” -aineiston avulla. Käyttämämme tutkimusaineisto koostui 814:n suomalaisissa korkeakouluissa opiskelevien ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden internetkyselyyn antamista vastauksista. Tutkimuksen teoreettisena taustana toimivat erilaiset muuttoliiketeorioihin ja maahanmuuttopolitiikkaan liittyvät käsitteet.

Tutkielman perusteella jäämis- tai lähtemispäätös näytti olevan tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä vastaajan lähtöalueeseen, sukupuoleen, Suomeen integroitumisen kokemiseen, täällä asuttuun aikaan, suoritettavan tutkinnon tasoon, opiskeluaan ja päätoimeen. Sen sijaan opiskelijoiden ikä tai heidän tyytyväisyytensä opiskeluun liittyviin ”virallisiin” tekijöihin, esimerkiksi opetuksen laatuun, eivät näyttäneet olevan tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä jäämis- tai lähtemisaikomukseen. Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat perustelivat sekä jäämis- että lähtemispäätöstään useimmiten työhön liittyvillä seikoilla. Tässä valossa opiskelijoihin sovellettavaa maahanmuuttopolitiikkaa tulisi kehittää entistä aktiivisempaan suuntaan, mikäli ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista halutaan tulevaisuuden osaajia Suomeen.

AVAINSANAT: maahanmuutto, maahanmuuttopolitiikka, muuttoliike,
transnationalismi, ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat, veto- ja työntötekijät

Esipuhe

Tutkimusaineistolla on keskeinen rooli tutkimusprosessissa. Siksi haluamme kiittää Yhteiskuntatieteellistä tietoaarkistoa (FSD), jolta saimme ”Ulkomaalaiset perustutkinto-opiskelijat 2005” -aineiston käyttöömmä tätä tutkimusta varten. Kiitos kuuluu myös aineiston kerääjille, eli Helsingin, Jyväskylän, Tampereen ja Turun yliopistojen sekä Teknillisen korkeakoulun ylioppilaskunnille, ja luonnollisesti myös kaikille niille ulkomaalaisille tutkinto-opiskelijoille, joiden vastauksista aineisto on koottu.

Kuten monikossa puhumisesta voi arvata, tutkimuksemme on tehty parityönä. Sen takia on syytä tuoda esille tutkimuksen kirjoittamiseen liittyvä työnjako. Olemme molemmat luonnollisesti vaikuttaneet enemmän tai vähemmän koko tutkimustekstiin, mutta Janne on ollut päävastuussa lukujen 1, 2.3, 3.1, 3.3, 4, 5, 6.2, 6.3.3, 7.1, 7.3, 7.4, 8.2.1 & 8.2.2 ja Martin lukujen 2.2, 6.1, 6.3.1, 6.3.2, 6.4, 8.1, 8.2.3, 8.2.4 & 8.2.5 kirjoittamisesta. Luvuissa 2.1, 3.2, 7.2, 9, 10 ja 11 näkyy molempien työnjälki yhtä paljon. Lisäksi melkein kaikki kuvat ja taulukot on tehty yhteistyönä, lukuun ottamatta kuvioita 7 ja 8, jotka ovat Jannen laatimia.

Tutkimustyömme ei olisi syntynyt ilman asiaankuuluvaa apua ja ohjausta. Siksi haluamme kiittää erityisesti sosiologian professori Jari Aroa sekä aluetieteen professori Ilari Karppia. Heiltä olemme saaneet koko tutkimusprosessin ajan paljon rakentavaa palautetta, joita ilman tutkimuksemme ei olisi saavuttanut nykymuotoaan. Kiitämme myös aluetieteen professori Markku Sotarautaa tutkimusprosessin alkuvaiheeseen liittyvästä opastuksesta. Kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien soveltamisessa meitä opastivat sosiologian tutkija Jaakko Koivumäki ja yliassistentti Tero Mamia. Kiitos heille opastuksesta. Kiitos kuuluu myös Maisterihautomon Seppo Raiskille, jolta saimme gradumme raakaversioon hyviä korjausvinkkejä. Janne haluaa lisäksi kiittää Kirsiä koko tutkimusprosessin aikana saamastaan tuesta.

Tampereella elokuussa 2007

Janne Kettunen & Martin Airisto

Sisällys

1 JOHDANTO.....	6
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Tutkimusasetelma.....	8
2.2 Metodologia – tapaustutkimuksesta tutkimusstrategiana	10
2.3 Aineisto	14
3 KANSAINVÄLISEN MUUTON NYKYISET PIIRTEET	19
3.1 Opiskelijoiden muutossa on kyse tavoitemuutosta	19
3.2 Työvoiman liikkuminen lisääntyy	20
3.3 Korkeakoulutus kansainvälistyy ja siten myös opiskelijaliikkuvuus kasvaa	23
4 SUOMEN TILANNE.....	24
4.1 Väestön ikääntyminen aiheuttaa työvoimapulan.....	24
4.2 Maahanmuutosta toivotaan ratkaisua osaajapulaan.....	25
5 ULKOMAALAISISTA TUTKINTO-OPISKELIJOISTA RATKAISU TYÖVOIMAPULAAN?.....	29
5.1 Opiskelijoiden houkutteleminen voi olla helpompaa kuin muiden ulkomaalaisten osaajien.....	29
5.2 Suomeen jäävät tutkinto-opiskelijat työllistyvät melko hyvin	31
6 KANSAINVÄLINEN MUUTTO EI TAPAHDU SATTUMANVARAISESTI	33
6.1 Verkostoilla on moninainen tehtävä kansainvälisessä muutossa	33
6.2 Myös yksilötasolla vaikuttavat tekijät voivat ratkaista muuttopäätöksen	36
6.3 Puuttuuko olemassa olevista muuttoliiketeorioista jotakin olennaista?	39
6.3.1 Perinteiset teoriat tarkastelevat muuttoliikettä vain pinnallisesti	39
6.3.2 Kansainvälisen muuttoliikkeen monimutkainen luonne vaatii uudenlaisia käsitteellisiä työkaluja.....	42
6.3.3 Sukupuolierot jäävät muuttoliiketutkimuksessa usein liian vähälle huomiolle.....	45
6.4 Muuttoliikkeen vaikutuksia maahanmuuttajan näkökulmasta.....	46
7 MAAHANMUUTTOPOLITIikka SUOMESSA	47
7.1 Työvoimapolitiikka on ollut perinteisesti sivuosassa maahanmuuttopolitiikassa	47
7.2 Aktiivisesta maahanmuuttopolitiikasta apua osaajien houkutteluun?.....	48

7.3 Uudessa maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa siirrytty aktiivisempaan suuntaan.....	51
7.4 Aktiivisen maahanmuuttopolitiikan ulottaminen opiskelijoihin	52
8 KOHTI TUTKIMUSONGELMIEN RATKAISUA.....	55
8.1 Tutkimuksessa käytettävät menetelmät.....	55
8.1.1 Ristiintaulukointi.....	55
8.1.2 Yksisuuntainen varianssianalyysi	56
8.1.3 Avovastausten analysoiminen faktanäkökulman kautta	57
8.2 Eri menetelmien soveltaminen tässä tutkimuksessa	58
8.2.1 Ristiintaulukointien ja varianssianalyysin avulla selvyttä tutkimusongelmiin.....	58
8.2.2 SPSS-ohjelman multiple response –toiminto.....	60
8.2.3 Faktanäkökulman kautta motivaatiotekijöiden luokitteluun	61
8.2.4 Työhön liittyvät, yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset tekijät selittävät sekä jäämis- että lähtemishalukkuutta	62
8.2.5 Transnationaaln luokan avulla selvyttä hallinnollisten keinojen rajallisuudesta	67
9 TUTKIMUSAINESTO ANALYYSIN VALOSSA	68
9.1 Vastajien kansalaisuuksien uudelleenluokittelu ja katoanalyysi	68
9.2 Viidennekselle vastajista korkeakoulututkinnon suorittaminen tärkein syy tulla Suomeen	71
9.3 Lähes 75 prosenttia ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista saattaisi jäädä Suomeen valmistuttuaan.....	73
9.4 Millaiset taustatekijät ovat yhteydessä Suomeen jäämiseen tai täältä lähtemiseen?	75
9.4.1 Tietyistä maanosista tulevat opiskelijat halukkaampia jäämään Suomeen kuin toiset	75
9.4.2 Sukupuolijakaumien vinoutuneisuus saattaa vääristää eri alueilta tulevien opiskelijoiden jäämis- tai lähtöhalukkuutta	78
9.4.3 Jäämis- tai lähtemishalukkuus monella tapaa kiinni integroitumiseen liittyvistä tekijöistä	82
9.4.4 Tutkinnon taso ja opiskeluala yhteydessä jäämis- tai lähtemishalukkuuteen.....	90
9.4.5 Työskentely opintojen aikana lisää halukkuutta jäädä Suomeen valmistumisen jälkeen.....	93
9.5 Työhön liittyvät syyt korostuvat vastajien omista perusteluissa	95
9.6 Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat transnationaaln luokan osajina	102
9.7 Transnationaali elämäntyyli vaatii kiinnittämään huomiota verkostotutkimukseen.....	107
9.8 Onko aktiivisen maahanmuuttopolitiikan soveltamiselle opiskelijoiden kohdalla edellytyksiä?.....	109
10 PÄÄTELMÄT	112
11 POHDINTA	119
LÄHTEET	122
LIITE: KYSELYLOMAKE	132

1 JOHDANTO

Julkisuudessa on käyty paljon keskustelua siitä, miten väestön ikääntymisen myötä Suomea uhkaa eri alojen työvoimapula (esim. Aamulehti 09.03.2007). Alhaisen syntyvyyden vuoksi työvoimaan siirtyvät ikäluokat eivät riitä korvaamaan työvoiman poistumaa. Tällainen pula on nähty uhkana sekä suhteellisen vähän koulutusta vaativilla ammattialoilla että korkeaa osaamista edellyttäviä työtehtäviä täytettäessä. Yhdeksi ongelman ratkaisukeinoksi on ehdotettu työvoiman rekrytoimista Suomen rajojen ulkopuolelta. Esimerkiksi hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa (2006) on asetettu tavoitteeksi ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden työmarkkinoille pääsyn helpottaminen.

Periaatteessa osaajien houkuttelemiselle ulkomailta voidaan katsoa olevan edellytyksiä, sillä hyvin merkittävä osa maailman muuttoliikkeestä muodostuu työvoiman liikkumisesta ja sen merkityksen on ennakoitu kasvavan tulevaisuudessa entisestään. Yhä suurempi osa työperäisestä muutosta suuntautuu kuitenkin niihin maihin, joissa on jo entisestään paljon maahanmuuttajia, minkä vuoksi Suomen saattaa olla hankalaa kilpailla ulkomaalaisista osaajista ilman erityisiä houkuttimia. Maahanmuuttajien määrä meillä on eurooppalaisittain varsin alhainen, eikä tänne ole syntynyt merkittävän laajuisia maahanmuuttajien yhteisöjä, jotka helpottaisivat uusien tulokkaiden ketjumuuttoa.

Osaratkaisuna Suomen korkeakoulutetun työvoiman kysynnän tyydyttämisessä saattaisivat olla suomalaisissa korkeakouluissa opiskelevat ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat. Heidän houkuttelemisensa ja sopeuttamisensa Suomen työmarkkinoille voisi olla monin tavoin ongelmattomampaa kuin ulkomaisista korkeakouluista valmistuneiden osaajien. Täällä saatua koulutusta on yhtäältä helpompi soveltaa suomalaisilla työmarkkinoilla, ja toisaalta myös kielen oppiminen ja kulttuuriin tutustuminen on helpompaa, jos opiskelu tapahtuu Suomessa.

Opiskelijoiden houkuttelevuus Suomeen ei sellaisenaan kuitenkaan auta helpottamaan työvoimapulaa. Opiskelijat pitäisi saada myös jäämään tänne valmistumisensa jälkeen. Tässä tutkimuksessa tarkastellaankin sitä, millaiset tekijät ovat yhteydessä ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden aikomukseen jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen. Tarkastelemme näitä tekijöitä sekä kvantitatiivisten että kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien avulla. Lisäksi luomme katsauksen siihen, mihin suuntaan nykyistä maahanmuuttopolitiikkaa tulisi kehittää, jotta yhä useampi ulkomaalainen tutkinto-opiskelija saataisiin valmistumisensa jälkeen myös jäämään Suomeen.

Kiinnostuksemme aihetta kohtaan kumpuaa ajankohtaisuuden lisäksi myös omakohtaisista kokemuksista. Molemmat meistä olivat korkeakouluharjoittelussa kesällä 2006 Ulkomaalaisviraston maahanmuuttoyksikössä. Tuon harjoittelujakson aikana pääsimme seuraamaan varsin läheltä, kuinka maahanmuuttopolitiikkaa sovelletaan käytännössä. Kesän aikana meille syntyi myös alustava kuva siitä, millaisten syiden vuoksi ihmiset ylipäätään muuttavat Suomeen.

Harjoittelujakson päätyttyä jäimme pohtimaan, kuinka vähän ulkomaalaisiin tutkinto-opiskelijoihin kiinnitetään huomiota sen jälkeen, kun he ovat saapuneet Suomeen. Heidän ajatellaan yleensä tulevan tänne suorittamaan korkeakoulututkintoa, minkä vuoksi opiskelijoita ei välttämättä nähdä potentiaalisina tulevaisuuden osaajina suomalaisten työmarkkinoiden kannalta. Työvoimapulaan liittyvän keskustelun lisääntyminen mediassa asetti lopulta pohdintamme sopivaan kontekstiin, jonka seurauksena päädyimme tutkimaan ulkomaalaisia tutkinto-opiskelijoita Suomea uhkaavan työvoimapulan näkökulmasta.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Tutkimusasetelma

Korkeakoulutuksen kansainvälistymisen tutkimus on toistaiseksi ollut kohtalaisen vähäistä ja lähinnä vaihto-opiskeluun keskittynyttä. Olemassa olevat tutkimustiedot koskevat muuttoliiketarkastelun sijasta etupäässä opiskelijoiden kokemuksia kohdemaahan liittyen, ja niitä on tehty ennen kaikkea psykologisesta tai koulutuksellisesta näkökulmasta katsottuna. Työperäisestä muuttoliikkeestä johdetut teoriat eivät myöskään usein ole sellaisenaan soveltuvia opiskelijoiden liikkumisen selittämiseen, koska opiskelun perässä siirtyminen eroaa monella tapaa muusta kansainvälisestä liikkuvuudesta. Balazs ja Williams (2004) toteavatkin kansainvälisen opiskelijoiden muuttoa koskevan tutkimuksen olevan eräs merkittävimmistä puutteista korkeasti koulutetun väestön muuttoliikettä käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa.

Tutkimustiedon rajoittuneisuuden vuoksi myös suomalaisissa korkeakouluissa opiskelevista ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista tiedetään toistaiseksi melko vähän. Etupäässä tähänastiset tiedot perustuvat tilastojen antamiin tunnuslukuihin. (Kinnunen 2003, 7.) Joissakin aikaisemmissa tutkimuksissa on selvitetty, millä asioilla suomalaisissa korkeakouluissa tutkintoaan suorittavat ulkomaalaiset opiskelijat perustelevat aikomustaan jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen (ks. Kinnunen 2003; Kärki 2005). Näissä tutkimuksissa perustelut on kuitenkin kerrottu selvitysluontoisesti, mikä ei vielä paljasta mitkä eri muuttajat ovat yhteydessä jäämis- tai lähtemispäätökseen. Tämän takia tässä tutkimuksessa onkin tarkoitus selvittää, *millainen tilastollinen yhteys erilaisilla keskeisillä taustatekijöillä (esimerkiksi kotimaalla, iällä ja tutkinnon tasolla) on ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden aikomukseen jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen.*

Aikaisempien tutkimusten valossa esimerkiksi eri alueilta kotoisin olevat, eri-ikäiset ja eriasteisia tutkintoja suorittavat opiskelijat perustelevat valmistumisen jälkeistä jäämis- tai lähtemisaikomustaan eri tavoin (ks. Kinnunen 2003; Kärki 2005). Siten erilaisten

taustatekijöiden voidaan olettaa olevan tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä aikomukseen jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen.

Taustamuuttujien ja Suomeen jäämisen tai täältä lähtemisen tilastollisen yhteyden tarkastelu ei vielä paljasta, millaiset syyt ovat ulkomaalaisille tutkinto-opiskelijoille itselleen tärkeitä tulevaisuuden asuinmaata valitessa. Siksi onkin perusteltua tarkastella, *millä syillä ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat itse perustelevat aikomustaan jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen.*

Perinteistä tapaa selittää muuttoliikettä puhtaasti veto- ja työntekijöihin pohjautuvalla analyysillä on arvosteltu pinnallisuudesta. Sen sijaan katsantokanta, jossa muuttoliike ymmärretään transnationaalina sosiaalisena prosessina, saattaa tarjota perinteistä tutkimusotetta paljon monipuolisempia analyysimahdollisuuksia siirtolaisten toimintadynamiikan ymmärtämiseksi. (esim. Guarnizo 1997, 281–322.) Käytännössä tällainen toimintadynamiikka saattaa ilmetä esimerkiksi työorientoituneena elämäntapana, jossa liikkuvuus maiden välillä ja elämysten saanti uudesta ympäristöstä näyttäytyvät tärkeimpinä tekijöinä muuttopäätöstä tehtäessä. Forsander (2004, 39) on tutkimuksessaan kutsunut tällaisen elämäntavan omaavaa työntekijöiden joukkoa ”transnationaaliksi luokaksi”. Tässä tutkimuksessa tarkastelemmekin avovastausten avulla, *missä mielessä ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat kuuluvat ”transnationaaliin luokkaan”, eli ilmentävätkö opiskelijoiden avovastaukset transnationaalialia elämäntapaa?*

Tutkinto-opiskelijoiden Suomeen jäämiseen tai täältä lähtemiseen vaikuttavien tekijöiden tunteminen ei vielä sinällään edistä heidän tänne houkuttelemistaan tai jäämistään, jos tietoa ei sovelleta käytäntöön. Yksi keino houkutella tulevaisuuden osaajia Suomeen ja edistää heidän halukkuuttaan jäädä tänne, on maahanmuuttopolitiikan muokkaaminen paremmin tätä tarkoitusta palvelevaksi (ks. Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 92). Suomen maahanmuuttopolitiikkaa onkin viime aikoina kehitetty aktiivisempaan suuntaan, mikä tarkoittaa sitä, että sen tavoitteena on rekrytoida ulkomailta osaavaa työvoimaa juuri niihin työtehtäviin, joihin ei ole löydettävissä riittävästi osaajia kotimaasta (Virtanen 2005, 4–5). Tässä tutkimuksessa tarkastelemme, *pitäisikö aktiivista maahanmuuttopolitiikkaa soveltaa myös ulkomaalaisiin tutkinto-opiskelijoihin, jotta*

Suomeen saataisiin houkuteltua sellaisia opiskelijoita, jotka aikovat jäädä tänne myös valmistumisensa jälkeen?

2.2 Metodologia – tapaustutkimuksesta tutkimusstrategiana

Tutkimuksen tekeminen perustuu lukuisiin ihmistä, maailmaa ja tiedonhankintaa koskeviin taustaoletuksiin, jotka vaikuttavat keskeisellä tavalla sekä kysymyksenasetteluun että tutkimustuloksiin. Metodien avulla hankitaan tietoa tutkimusongelmasta ja saatetaan se asuun, joka on luettavissa ja levitettävissä muidenkin kuin vain tutkijan omaan tietoon. Metodologiassa puolestaan on kysymys tutkimuksen kokonaisuutta – menetit mukaan lukien – koskevista perusratkaisuista ja niiden legitiimiyden ongelmista. (Koskiahho 1990, 8.) Ilman selkeitä sääntöjä siitä, millaisista havainnoista voidaan päätellä mitään, tutkimuksesta tulee helposti omien ennakkoluulojen empiiristä todistelua. Hirsjärven ym. (2002, 111–156) mukaan tutkimukselle on luotu hyvä pohja silloin, kun tutkija pystyy tekemään keskenään yhteensopivia valintoja ongelmanasettelun, tieteenfilosofian, tutkimusstrategian ja teoreettisen ymmärtämisen tasoilla. Tutkimuksen teossa olisi myös hyvä muistaa, että asioita tarkastellaan ainoastaan tietystä, eksplisiittisesti määritellystä näkökulmasta jota kutsutaan teoreettiseksi viitekehyykiseksi (Alasuutari, 1993, 61–65).

Tämän tutkimuksen teoreettinen viitekehys sijoittuu keskeisimmiltä osiltaan muuttoliiketarkasteluun ja sen taustalla on myös väestön vanhenemiseen ja tulevaisuudessa uhkaavaan työvoimapulaan liittyvä näkökulma. Katsantokantamme on pragmaattisista syistä varsin suomalainen. Käytämme lisäksi transnationaalisuus-käsitettä muuttoliikehdintään kuuluvan perinteisen veto-työntömallin kritiikkinä tuodaksemme esiin sen näkökulman, että muuttoliike on varsin monimuotoista ja sitä hallinnoivien tahojen tulisi ottaa tämä huomioon pyrkiessään kehittämään omia käytäntöjään.

Ongelmanasettelumme perusteluineen ilmenee kappaleesta 2.1 ja tyypittemme sen kuvailevaksi – päätarkoituksenahan on tarkastella ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden jäämis- ja lähtemisaikomuksiin vaikuttavia taustatekijöitä. Tutkimuksessamme on myös

eksploratiivisia (kartoittavia) elementtejä. Tosin erottelua näiden tyyppien välille ei ole välttämättä helppoa tehdä (ks. Uusitalo 1991, 61–64).

Hirsjärven ym. (2002, 113–114) mukaan metodioppaat ovat perinteisesti korostaneet sitä, että tutkimusongelmien tulisi olla tarkkaan harkittuja ja muotoiltuja ennen kuin ryhdytään varsinaiseen aineiston keruuseen. Kuitenkaan katsaus monen sosiaalitieteellisen tutkimuksen nykykuvaukseen ei vastaa tällaista tapaa hahmottaa tutkimusjärjestystä. Etenkin kvalitatiivisessa tutkimuksessa on varauduttava siihen, että ongelma saattaa muuttua tutkimuksen edetessä. Itse asiassa usein ei haluta edes puhua tutkimusongelmasta vaan käytetään mieluummin nimitystä tutkimustehtävä, joka viittaa yleisemmän tason määrittelyyn.

Perinteisemmän kaavan mukaan etenevässä tutkimuksessa pääongelma on usein yleisluontoinen kysymys, jonka kautta koko tutkittava kokonaisuus hahmottuu. Pääongelmaa analysoimalla ja täsmentämällä tulisi löytää alaongelmia, joihin saadut vastaukset tekevät ihanteellisessa tapauksessa mahdolliseksi vastata myös pääongelmaan. Tosin joskus tutkimuksessa voi olla joukko samantasoisia ongelmia niin, ettei minkäänlaista erottelua ongelmahierarkiaan ole mielekäästä tehdä. (Hirsjärvi ym. 2002, 114–116.)

Tieteenfilosofisten lähtökohtien puolesta yritämme selittää käyttäytymistä kausaalisesti, mikä tutkimuksemme kohdalla tarkoittaa sitä, että pyrimme tarkastelemaan, mitkä taustatekijät vaikuttavat ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden käyttäytymiseen (jäämis- ja lähtemispäätökseen). Emme siis tarkoita kausaalisuutta tiukassa mielessä (vrt. luonnontieteiden laboratorio-olosuhteissa toteutettavat koeasetelmat, joissa pyritään tutkittavan ilmiön mahdollisimman tarkkaan kontrollointiin ja tarkasteluun). Useimmissa sosiaalitieteellisissä koeasetelmissä näin tarkka kontrolli ei olekaan mahdollista, vaan jo koeasetelmaa rakennettaessa tiedetään, ettei kaikkia tekijöitä pystytä kontrolloimaan aukottomasti. Jos kiinnostuksen kohteena olevaan muuttujaan vaikuttavia tekijöitä ei pystytä manipuloimaan yksiselitteisesti, on kovin voimakkaiden kausaalipäätelmien tekeminen kyseenalaista ja kausaalisen selittämisen sijaan voidaan puhua korrelatiivisesta selittämisestä. (ks. Nummenmaa 2004, 27–29; Metsämuuronen 2002, 9.)

Olemme sitä mieltä, että kokonaiskuvan täsmällisemmäksi hahmottamiseksi myös intentionaalisella selitystavalla on tässä tutkimuksessa paikkansa. Tämän vuoksi otamme mukaan ihmisten käsityksille, asenteille ja tavoitteille perustuvaa selittämistä. Tilastollinen tarkastelumme lähtee siis tieteenfilosofisilta oletuksiltaan kausaalisuudesta (tai tiukassa mielessä korrelatiivisuudesta) ja avovastauksia tulkitseva osiomme intentionaalisesta selittämisestä, eli siinä oletetaan ihmisten käyttäytymisen olevan tarkoituksenmukaista. Tieteenfilosofiassa kausaaliset, intentionaaliset ja funktionaaliset selitystavat on usein pantu vastakkain, vaikka käytännön tutkimustyössä ne ovat usein toisiaan tukevia. (ks. Uusitalo 1991, 49; 111.)

Tutkimusstrategiamme on tapaustutkimuksellinen ja lähestymme siinä tutkimusongelmiamme kvantitatiivisen analyysin lisäksi laadullisesta ”faktanäkökulmasta” niiltä osin kuin olemme katsoneet sen palvelevan tutkimustamme. On kuitenkin huomattava, että tutkimusstrategioiden luokittelu ei ole suinkaan ongelmaton tai yksiselitteistä, vaan nekin ovat monilta osin päällekkäisiä. (ks. Yin 1994, 13). Käytämme ”tapauksenamme” viidessä suomalaisessa korkeakoulussa opiskelevista ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista koostuvaa näytettä. Lisäksi teemme tietysin varauksin yleistyksen kaikkiin suomalaisissa korkeakouluissa opiskeleviin ulkomaalaisiin tutkinto-opiskelijoihin.

Tapaustutkimus tutkimusstrategiana on paikallaan pyrittäessä ymmärtämään monimutkaisten yhteiskunnallisten kysymysten luonnetta ja se voi koostua niin etsivästä, kuvailevasta kuin selittävästäkin analyysistä. Tapaustutkimus strategiana on metodologisesti perusteltavissa ainakin sellaisissa tapauksissa, joissa kehitellään hypoteeseja tai ehdotuksia jatkotutkimusta varten. Sen erityisenä vahvuutena voidaan nähdä mahdollisuus yhdistellä erilaisia tiedonlähteitä ja menetelmiä. Tapaustutkimus voi olla osana lomaketutkimusta tai lomaketutkimus osana tapaustutkimusta. (ks. Yin 1994, 3–9.) Ehkä merkittävimpana puutteena tapaustutkimuksessa pidetään tulosten yleistettävyyttä koskevaa ongelmaa. Tapaustutkimus-tyyppisesti kerätty aineisto on tietyyssä mielessä harkinnanvaraista (ja käytännössä myös resurssisidonnaista) eikä sitä voida pitää ”edustavana otoksena”.

Esimerkiksi Yin (1994, 10) erottaa kuitenkin toisistaan tilastollisen ja analyttisen yleistettävyyden. Ensimmäinen näistä viittaa siihen, miten hyvin tutkittu otos edustaa

perusjoukkoa ja toinen siihen, että analyysillä olisi merkitystä tutkitun ryhmän rakenteeseen ja toimintaan liittyvien yleistysten takia. Teorioita voitaisiin tapaustutkimuksen pohjalta tässä katsantokannassa laajentaa. Pääajatuksena on siis onnistua tekemään analyyttisiä yleistyksiä, joilla on pätevyyttä yli tutkitun tapauksen, vaikka tiukassa tilastollisessa mielessä edustavuutta ei voidakaan todeta. Ihanteellisessa tilanteessa tapaustutkimus tuottaa uusia käsitteellistämisen tapoja, jotka auttavat jonkin ilmiön syvällisemmässä ymmärtämisessä. Nämä käsitteellistykset voivat olla siirrettävissä myös muihin vastaavanlaisiin konteksteihin, vaikka ne eivät olekaan suoraan yleistettävissä kontekstista toiseen siirryttäessä. (ks. Jokinen & Kuronen 2005.)

Yin (1994, 10) huomauttaa lisäksi, että tavoitteena on tehdä ”yleistävää” pikemmin kuin ”erityislaatuista” analyysiä. Hänen mukaansa tieteelliset totuudet eivät yleensäkään perustu yksittäisiin kokeisiin ja niistä vedettyihin johtopäätöksiin, vaan lukuisiin koeasetelmiin, jotka tarkastelevat kiinnostuksen kohteena olevaa ilmiötä vaihtelevissa olosuhteissa. Tapaustutkimukset ovat yleistettävissä teoreettisluontoisiksi ehdotuksiksi ja jatkotutkimuksen pohjaksi, mikä on myös meidän tavoitteenamme.

Puusniekan ja Saarasen (2006) mukaan tapaustutkimuksessa voidaan tutkia rajattua kokonaisuutta ”käyttämällä monipuolisia ja eri menetelmillä hankittuja tietoja. Tavoitteena voi olla esimerkiksi tutkimuskohteen ominaispiirteiden systemaattinen ja tarkka kuvaileminen. Tapaustutkimuksellinen lähestymistapa ei rajoita menetelmävalintoja, mutta huomattavaa on se, että edustavuuden ja yleistettävyyden kohdalla tapaustutkimuksiin sovelletaan yleensä laadullisen tutkimuksen arviointiin liittyviä seikkoja, ellei kyseessä ole puhtaasti määrällinen aineisto. Lisäksi tulosten täsmällisyyttä voidaan parantaa esittämällä perusteellinen kuvaus aineistosta ja sen analyysistä.

Käsitteenä tapaustutkimus on varsin väljä, joten ajattelemme sitä tässä tutkimuksessa lähinnä tutkimuksellisenä näkökulmana. Yhteistä erilaisille tapaustutkimuksen määrittely-yrityksille on Jokisen ja Kurosen (2005) mukaan se, että sitä luonnehtii ”pyrkimys tuottaa intensiivistä ja yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta tapauksesta”. Siten tapaustutkimus pyrkii antamaan tilaa ilmiöiden monimuotoisuudelle ja kompleksisuudelle yrittämättä liiaksi yksinkertaistaa niitä.

Tutkimuksemme aineisto pohjautuu lomaketutkimukseen, jossa perusajatuksena on kerätä tietoa standardoidussa muodossa joukolta ihmisiä. Tämä tapahtuu yleensä poimimalla tietyistä ihmisjoukosta otos yksilöitä, joihin nojautuen kerätään suhteellisen pieni aineisto standardoidussa muodossa. Standardoituus tarkoittaa sitä, että jos halutaan esimerkiksi selvittää mikä koulutus vastaajilla on, asiaa kysytään ”kaikilta vastaajilta täsmälleen samalla tavalla” (Hirsjärvi ym. 2002, 180). Aineiston avulla sitten pyritään kuvailemaan, vertailemaan ja selittämään tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä (emt. 122). ”Puhtaasta lomaketutkimuksesta” meidän asetelmamme eroaa sikäli, että otoksen sijasta aineistomme on täsmällisesti ajateltuna näyte.

Perusjoukolla tarkoitetaan sitä havaintoyksiköiden joukkoa, josta halutaan tehdä johtopäätöksiä. Otoksesta (probability sample) puhutaan silloin, kun sen poiminta perustuu tunnettuihin todennäköisyyksiin. Näytteeseen (non-probability sample) taas viitataan tapauksissa, joissa on harkinnanvaraisesti valittu osa perusjoukkoa. Ensimmäisessä havaintoyksiköiden todennäköisyys tulla valituiksi tiedetään, mutta jälkimmäisessä ei, vaan valinta on siinä usein harkinnanvarainen. Näytteessä siis valittujen havaintoyksiköiden edustavuudesta suhteessa perusjoukkoon ei ole taetta. (Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto: Otantamenetelmät.)

Kokonaistutkimuksessa – jollaiseen meidän tutkimuksemme aineisto perustuu – aineiston muodostaa koko perusjoukko. Otos edustaa perusjoukkoa silloin, kun siinä on samoja ominaisuuksia samassa suhteessa kuin perusjoukossa. Kato on yleensä jollakin tavalla systemaattista, ja se saattaa vääristää tuloksia. (ks. Uusitalo 1991, 70–77.) Pyrimme arvioimaan tässä tutkimuksessa näytteemme edustavuutta suhteessa kaikkiin Suomessa opiskeleviin ulkomaalaisiin tutkinto-opiskelijoihin (ks. luku 9).

2.3 Aineisto

Pyrimme vastaamaan tutkimuskysymyksiimme Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston (FSD) ”Ulkomaalaiset perustutkinto-opiskelijat 2005” -aineiston avulla, joka on alun perin kerätty yhteistyössä Helsingin, Jyväskylän, Tampereen ja Turun yliopistojen sekä

Teknillisen korkeakoulun ylioppilaskuntien toimesta. Tavoitteena selvityksessä, joka aineiston pohjalta on laadittu, on ollut saada ajankohtaista tietoa Suomessa opiskelevien ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden tänne tulemisen syistä, heidän sopeutumisestaan suomalaiseseen yhteiskuntaan ja yliopistomaailmaan sekä toimeentulostaan ja tulevaisuudensuunnitelmistaan. (Kärki 2005, 9–10.) Ulkomaalaisella tutkinto-opiskelijalla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sellaista opiskelijaa, joka suorittaa suomalaisessa korkeakoulussa kandidaatin, maisterin tai tohtorin tutkintoa ja joka on rekisteröity yliopiston tietokantaan muun maan kansalaisena (Aalto 2003; Kärki 2005).

Aineistoa kerätessä vastaajilta kysyttiin aluksi, miksi he hakeutuivat Suomeen ja valitsemaansa korkeakouluun. Tärkeintä Suomeen tulon syytään vastaajat saivat arvioida asteikolla 1–5 (1=ei ollenkaan tärkeä, 5=erittäin tärkeä) yhdeksän eri vastausvaihtoehdon joukosta. Myös tiettyyn korkeakouluun hakeutumisen perusteita oli mahdollista arvioida samalla asteikolla, mutta erilaisia vastausvaihtoehtoja oli tässä kohdassa tarjolla 11 kappaletta. Korkeakouluopiskeluun liittyen kysyttiin, ovatko vastaajat tyytyväisiä opetukseen ja sen erilaisiin tukipalveluihin (kuten kirjastoihin, atk-palveluihin ja opiskelijaterveydenhuoltoon) sekä saamaansa akateemiseen ohjaukseen. Tyytyväisyyttä näihin tekijöihin oli niin ikään mahdollista arvioida asteikolla 1–5. Vastaajilta tiedusteltiin myös, ovatko opinnot edistyneet toivotulla tavalla. (ks. Liite 1.)

Lisäksi kysyttiin, kuinka hyvin opiskelijat kokevat integroituneensa Suomeen asteikolla 1–5 (1=ei ole integroitunut ollenkaan, 5=on integroitunut erittäin hyvin). Vastaajat saivat myös määritellä 10:stä eri vaihtoehdosta kolme tärkeintä integroitumiseensa vaikuttanutta henkilöä tai yhteisöä. Vastaajilta tiedusteltiin lisäksi, miten he tulevat taloudellisesti toimeen ja ovatko he valmiita maksamaan opinnoistaan. (ks. Liite 1.)

Kyselyssä tiedusteltiin myös, millaisia tulevaisuudensuunnitelmia vastaajilla on valmistumisensa jälkeen. Mahdollisia vastausvaihtoehtoja näiden suhteen olivat ”Aion jäädä Suomeen”, ”Aion lähteä muualle”, ”Jäisin Suomeen, jos se olisi mahdollista” ja ”En osaa sanoa”. Näitä vaihtoehtoja oli mahdollista täydentää lisäksi avovastauksilla. Lopuksi kysyttiin suurimpia esteitä Suomessa työllistymiselle. Keskeisinä taustamuuttujina olivat muun muassa vastaajien ikä, sukupuoli ja kansalaisuus. Kysely sisälsi myös muita kysymyksiä, mutta edellä mainitut kokonaisuudet olivat meidän tutkimuksemme kannalta kaikista keskeisimpiä. (ks. Liite 1.)

Perusjoukkona kyselyssä olivat kaikki Helsingin, Jyväskylän, Tampereen ja Turun yliopistojen sekä Teknillisen korkeakoulun opiskelijarekistereissä ulkomaalaisiksi määritellyt perustutkinto-opiskelijat (pois lukien opiskelijat, joiden sähköpostiosoitteet eivät olleet tiedossa tai käytössä). Ylioppilaskunnat saivat ulkomaalaisten perustutkinto-opiskelijoiden sähköpostiosoitteet asianomaisten korkeakoulujen rekistereistä. Opiskelijoille (N=2263) lähetettiin sähköpostiviesti, jossa heitä kehoitettiin osallistumaan tutkimukseen. Viesti sisälsi linkin Internet-lomakkeeseen ja tiedonkeruuvälineenä oli strukturoitu kyselylomake. (Kärki 2005, 10–11.)

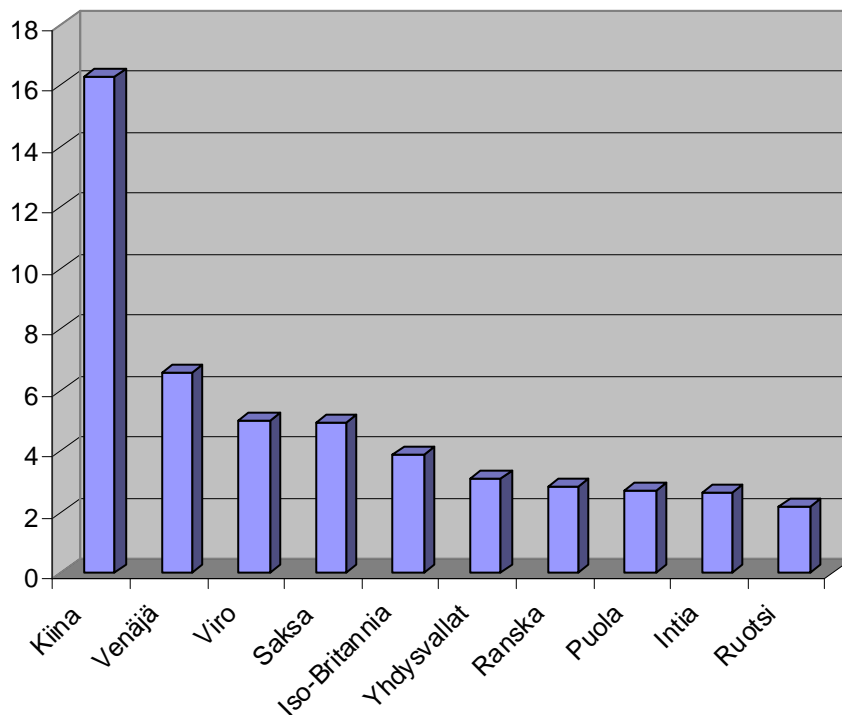
Suomalaisissa ammattikorkeakouluissa opiskelevia ulkomaalaisia ei ole aineistossa lainkaan mukana, vaikka myös heidän roolinsa väestön ikääntymisen ja työvoimapulan kontekstissa saattaisi olla varsin keskeinen (erityisesti sairaanhoito- ja rakennusalojen opiskelijat). Olemme päätyneet tarkastelemaan tiedekorkeakoulujen opiskelijoita käytännön syistä. Jatkotutkimuksen avulla olisi toki kiinnostavaa ja tärkeää selvittää esimerkiksi eroavatko ulkomaalaisten ammatti- ja tiedekorkeakoulujen opiskelijoiden ryhmät toisistaan jäämis- ja lähtemispäätöstensä osalta.

Opiskelijoille, jotka eivät olleet vastanneet kyselyyn kahden viikon kuluessa, lähetettiin uusi sähköpostiviesti. Kyselyyn saatiin yhteensä 814 vastausta. Vastausprosentiksi tuli siis 36. Lisäksi aineiston kohdalla on huomattava, että vastaajista noin viisi prosenttia on suomalaisia. Kyselyyn vastasi 206 jatko-opiskelijaa. Vastaukset jakautuvat korkeakoulujen välillä seuraavasti: 38 % vastaajista on Teknillisen korkeakoulun opiskelijoita, 33 % Helsingin, 15 % Jyväskylän, 9 % Tampereen ja 5 % Turun yliopiston opiskelijoita. Teknillisen korkeakoulun ja Jyväskylän yliopiston opiskelijat vastasivat kyselyyn muita aktiivisemmin. Erityisesti Teknillinen korkeakoulu on siis aineistossa ylliedustettuna. (Kärki 2005, 11–12.)

Yksi syy Teknillisen korkeakoulun ylliedustavuuteen saattaa olla se, että muiden kyselyssä mukana olleiden oppilaitosten ulkomaalaiset opiskelijat eivät käytä yliopistolta saamaansa sähköpostiosoitetta kovin aktiivisesti. Tämän vuoksi osa heistä on saattanut lukea kyselystä ensimmäistä kertaa vasta silloin kun sen vastausaika on jo mennyt umpeen. Lisäksi kyselyyn eivät todennäköisesti ole myöskään vastanneet ne henkilöt, jotka eivät enää ole aktiivisia opiskelijoita muuten kuin yliopiston rekisterissä. He ovat

esimerkiksi siirtyneet jo työelämään, vaikka olivatkin virallisesti vielä tutkimushetkellä opiskelijoita (Kärki 2005, 14.)

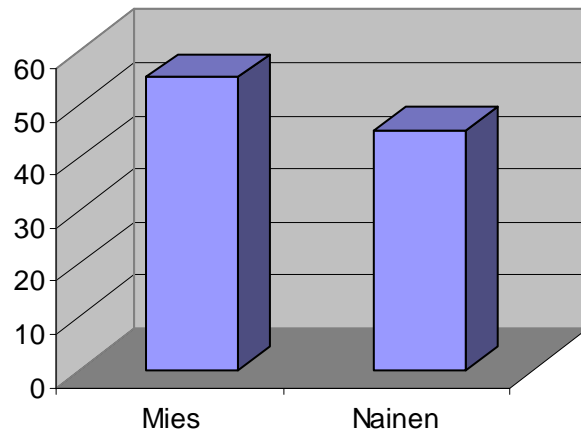
Selvityksessä, jota varten aineisto alun perin kerättiin, ei jatko-opiskelijoiden vastauksia ollut lainkaan hyödynnetty. Tässä tutkimuksessa myös jatko-opiskelijat on otettu mukaan tarkasteluihin, minkä takia esimerkiksi kansalaisuus-, sukupuoli- ja ikäjakaumat poikkeavat meidän tutkimuksemme aineistossa hieman alkuperäisessä selvityksessä käytetystä aineistosta. Tämän takia onkin syytä katsoa, millaisia edellä mainitut jakaumat ovat käyttämämme aineiston kohdalla.

KUVIO 1. Vastaajien lähtömaa (%)

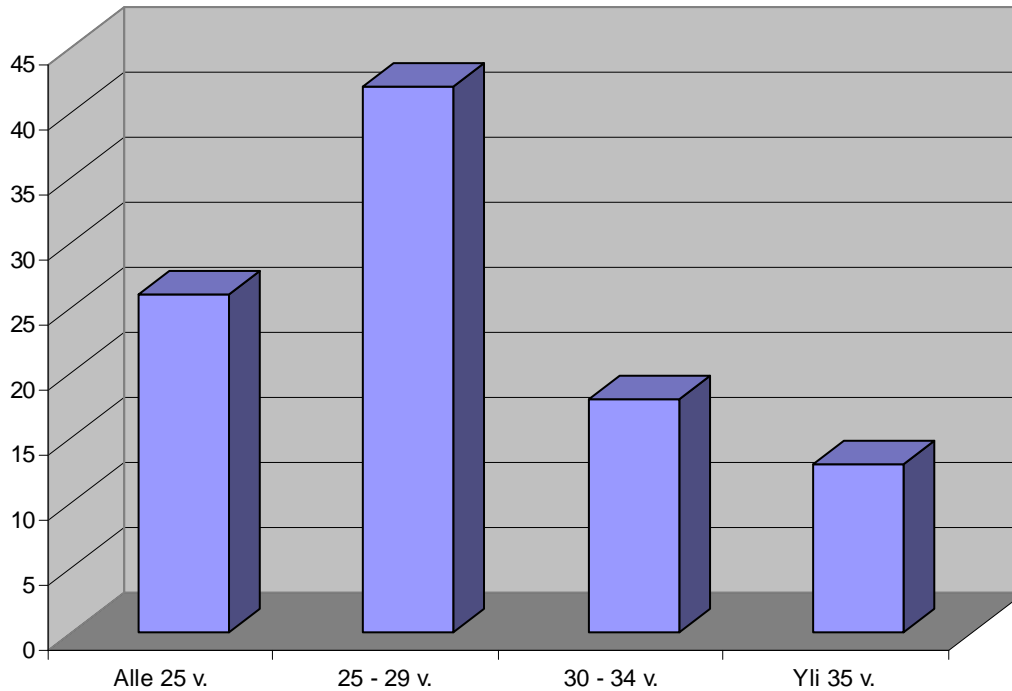
Kuten kuviosta 1 näkyy, suurin osa vastaajista on kotoisin Kiinasta (16 %). Heitä on yli kaksinkertainen määrä suhteessa venäläisiin, jotka muodostavat toiseksi suurimman ryhmän vastaajien joukossa (lähes 7 %). Kymmenen suurimman lähtömaan joukossa on myös monia Euroopan maita, mutta ne ovat lähtömaana varsin pienessä asemassa Kiinaan verrattuna. Sen sijaan Afrikan, Latinalaisen Amerikan ja Oseanian maat

erottuvat toisena ääripäänä – niistä yksikään ei mahdu lähtömaiden kärkikymmenikön joukkoon.

KUVIO 2. Vastaajien sukupuolijakauma (%)

Sukupuolijakaumaltaan aineisto näyttäisi olevan melko tasainen. Kuvio 2 nähdään miehiä olevan hieman yli puolet vastaajista (n. 55 %). Jakauma näyttää siis olevan hyvin samankaltainen kuin aikaisemmissakin aihetta koskevissa selvityksissä, joissa miesten osuus ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista on ollut naisten osuutta suurempi (Kinnunen 2003, 20).

KUVIO 3. Vastaajien jakautuminen ikäryhmittäin (%)

Kuten kuvio 3 näkyy, suurin osa vastaajista on 25–29-vuotiaita (42 %). Tohtoriopiskelijoiden ottaminen mukaan analyysiimme kasvattaa todennäköisesti myös tämän ikäryhmän suuruutta (vrt. Kärki 2005, 17). Alle 25-vuotiaat muodostavat toiseksi suurimman vastaajien joukon (26 %). Tämä on hieman yllättävää, koska aikaisemmissa tutkimuksissa alle 25-vuotiaat ovat olleet suurin ikäryhmä ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden joukossa (Kärki 2005, 17). 30–34-vuotiaita on vastaajien joukossa kolmanneksi eniten (18 %) ja yli 35-vuotiaita on kaikista vähiten (13 %). Yksi prosentti vastaajista jätti ikänsä ilmoittamatta.

3 KANSAINVÄLISEN MUUTON NYKYISET PIIRTEET

3.1 Opiskelijoiden muutossa on kyse tavoitemuutosta

Tannerin (2006) mukaan kansainvälisellä muuttoliikkeellä tarkoitetaan ihmisten suvereenien valtioiden rajat ylittävää muuttoliikettä, jonka tarkoituksena on kausittainen

tai pidempiaikainen oleskelu saapumismaassa muussa kuin vierailu- tai turistimielessä. Söderlingin (2002) mukaan tällainen muuttoliike voi olla pakolaisuutta tai vapaaehtoista liikkuvuutta. Pakolaisuuteen liittyy henkilökohtaisen vainon kokeminen, ja siten se on käsitettävä varsinaiseksi pakkomuutoksi. Vapaaehtoinen muutto puolestaan on edelleen jaettavissa maassamuuttoon ja siirtolaisuuteen. Siirtolaisuus on vapaaehtoista maiden välistä muuttoa, jossa erotetaan lisäksi usein tavoitteellisen ja vastahakoisen muuton käsitteet.

Tavoitemuutolla tarkoitetaan innovoivaa ja uutta etsivää aktiivisuutta, jossa muuttaja pyrkii saavuttamaan jonkin tärkeäksi kokemansa päämäärän, esimerkiksi paremman ammatin tai asunnon. Vastahakoisen muuton puolestaan voi ymmärtää ”säilyttäväksi” liikkuvuudeksi, sillä siinä tavoitteena ei ole suinkaan uuden tai paremman etsiminen, vaan entisten olojen tai hyvinvoinnin säilyttäminen. Kyse ei kuitenkaan ole pakolaisuuteen verrattavasta pakosta, vaan siitä että siinä erilaiset lähtöalueen ”työntävät” tekijät ovat ensisijaisia kohdealueen ”vetäviin” tekijöihin nähden. Siten esimerkiksi työttömyyden vuoksi tapahtuvan muuton voidaan yleensä katsoa olevan pakkomuuttoa. (Söderling 2002, 194–195.) Tässä tutkimuksessa maastamuutosta puhuttaessa tarkoitetaan tavoitemuuttoa, sillä oletamme että suurimmalla osalla ulkomaalaisista opiskelijoista on tavoitteena ennemminkin jonkinlaisen päämäärän saavuttaminen kuin entisten olojen säilyttäminen.

Tavoitemuutossa yksilö on varsinaista muuttopäätöstä tehdessään hyvin usein sidoksissa erilaisiin veto- ja työntötekijöihin. Vetotekijöillä tarkoitetaan muuton kohdemaassa sijaitsevia tekijöitä, jotka houkuttelevat yksilöä muuttamaan sinne. Työntötekijät vastaavasti ovat niitä seikkoja, jotka ”ajavat” yksilöä ulos nykyisestä asuinmaasta. Näiden tekijöiden ristipaineessa yksilöt lopulta tekevät muuttamista koskevan päätöksen. (ks. Karppi & Rantala 1998; Tuhkunen 2007.)

3.2 Työvoiman liikkuminen lisäänty

Tannerin (2006) mukaan työvoiman muuttoliike lisääntyy tulevaisuudessa entisestään. Pakolaisuus, tai sen kanavoituminen muuksi muuttoliikkeeksi, muodostaa tällä hetkellä

ainoastaan muutaman prosentin kaikesta maailman muuttoliikkeestä. Määrällisesti monin verroin merkittävämpää on jo nyt työvoiman muuttoliike.

Työvoiman muuttoliikkeen lisääntyminen on seurausta siitä, että sekä koulutetulla että kouluttamattomalla väellä on lähtöpainetta kehitysmaista, ja samanaikaisesti länsimaiden väestö ikääntyy. Kehitysmaat ovat usein lähtöalueita, koska työllisyysnäkymät ovat siellä heikot sekä kouluttamattomilla että koulutetuilla työnhakijoilla. Tämä on usein seurausta esimerkiksi köyhyydestä, suuresta väkimäärästä ja huonosti kohdennetusta koulutuspolitiikasta. Länsimaissa taas on kysyntää sekä koulutetulle että kouluttamattomalle työvoimalle, koska väestön ikääntymisen seurauksena niiden väkimäärä, ja siten myös työvoiman määrä, vähenee. (Tanner 2006.)

Liike-elämän kansainvälistyminen on myös omiaan lisäämään työperusteista muuttoa. Ylikansallisten yritysten kasvu ja niiden leviäminen maailmanlaajuisiksi verkostoiksi on johtanut siihen, että ns. yhtymänsisäiset kansainväliset siirrot ovat yleistyneet nopeasti. Erityisesti tällaiset siirrot koskevat johtoasemissa olevia ja teknisiä erityistaitoja omaavia, toisin sanoen korkeasti koulutettuja, henkilöitä. Yleensä siirrot ovat lyhytkestoisia, eli kestävät maksimissaan muutamia vuosia kerrallaan. Työrupeaman päätyttyä voi myös olla vuorossa siirto johonkin kolmanteen maahan. (Majava 2003, 228.)

Vaikka työvoiman liikkuvuuden esteitä onkin tietyiltä osin raivattu, korostuu työelämässä edelleen kulttuurisen, kielellisen ja sosiaalisen osaamisen merkitys. Työvoiman rekrytointi voi siis periaatteessa olla globaalia, mutta joukko josta potentiaalinen työntekijä rekrytoidaan, on kuitenkin edelleen varsin rajoittunut esimerkiksi kulttuuristen tai kielellisten seikkojen takia. (Forsander 2000, 192.)

Korkeaa ammattitaitoa edellyttävissä asiantuntijatehtävissä, sopeutumishaasteet saattavat tosin olla vähemmän polttavia kuin matalampaa koulutusta vaativissa tehtävissä. Tämä johtuu siitä, että Suomeen on syntynyt kansainvälisiä työyhteisöjä, joissa työkielenä on usein englanti ja joihin sopeutuminen on helpompaa kuin palveluammatteihin, joissa ollaan enemmän tekemisissä paikallisväestön ja -kulttuurin kanssa. (Trux 2000, 266–267.)

Monet asiantuntijatehtävissä toimivat ulkomaalaiset eivät tule Suomeen asettuakseen tänne pysyvästi, vaan he työskentelevät jaksoissa, joiden pituus saattaa olla tyypillisesti 2 – 5 vuotta kerrallaan eri maissa. Näiden työjaksojen aikana saatetaan olla myös eri työnantajien palveluksessa. Tämä ryhmä voidaan nähdä eräänlaisina ”globaalitalouden nomadeina”, jotka eivät kiinnity mihinkään valtioon, ja jonka identiteettikin voi koostua joukosta erilaisia ryhmäsidoksia. (Trux 2000, 267.)

Ns. sesonkivaeltajat, jotka ovat lähteneet siirtolaisiksi perhesiteiden myötä, ja joiden maailma hahmottuu kaksinapaisena puolisoitten alkuperämaiden mukaan, ovat ”nomadien” ohella toinen keskeinen ryhmä. Heille Suomi on potentiaalinen kotimaa ja he saattavat myös pitää yhtä puolisoitten kotimaista työskentelypaikkana ja toista lomapaikkana. Monet venäläiset asiantuntijasiirtolaiset Suomessa ovat erityisryhmä siinä mielessä, että yhtäältä maiden maantieteellinen ja kulttuurinen läheisyys, ja toisaalta taloudellisten olojen kaukaisuus tekevät ”keikkatyöläisyydestä” heille varsin varteenotettavan vaihtoehdon. (Trux 2000, 267.)

Työministeriö ennakoii, että ulkomaalaisten muutto on lähitulevaisuudessa useasti myös paluumuuttoa heidän lähtömaihinsa sekä muuttoa Suomen kautta muun Euroopan työmarkkinoille. Todennäköisesti tilapäisesti Suomessa työskentelevien ulkomaalaisten määrä kasvaa. Suuri ryhmä heidän joukossaan ovat virolaiset ja venäläiset mansikanpoimijat, mutta myös muunkaltaiseen projektiluontoiseen urakointiin on odotettavissa – erityisesti lähialueilta – vierastyövoimaa muutamaksi kuukaudeksi kerrallaan. (Työministeriö 2007, 223–229.)

On tärkeää huomata, että siirtolaisten kiinnittyminen Suomeen vaihtelee varsin laajalla asteikolla, jonka kevyemmässä päässä ovat määräaikaisten työsopimukset tai ”pysähdyspaikat valmiiksi suunnitellun uran varrella”. Toista päätä edustavat sellaiset asiantuntijasiirtolaiset, jotka kaavailevat asunnon ostoa ja kansalaisuuden hakemista. Edelleen olisi hyvä muistaa, että Suomessa maahanmuuttajat edustavat vielä suurelta osin ensimmäistä sukupolvea, mikä luonnollisesti vaikeuttaa mm. kielitaidon, sopivan koulutuksen ja kulttuurierojen välityksellä heidän työllistymistään, ja jos töitä löytyy, myös työuralla etenemistään. (Trux 2000, 268.)

3.3 Korkeakoulutus kansainvälistyy ja siten myös opiskelijaliikkuvuus kasvaa

Korkeakoulutuksen kansainvälistyminen on läheisessä yhteydessä työvoiman liikkumisen lisääntymiseen. Vaikka itse korkeakoulut ovat kansainvälistyneet monella tavalla viime vuosina, on yksi korkeakoulutuksen kansainvälistymisen keskeisimpiä elementtejä silti edelleen opiskelijoiden liikkuvuus. Yleensä liikkuvat opiskelijat mielletään vaihto-opiskelijoiksi, jotka suorittavat tiettyyn ohjelmaan perustuen osan tutkinnoistaan jossakin ulkomaisessa korkeakoulussa. Vähemmälle huomiolle on jäänyt kuitenkin se, että kokonaista korkeakoulututkintoa ulkomailla suorittavat ovat määrällisesti merkittävä osa kansainvälistä opiskelijaliikkuvuutta ja vähintään yhtä tärkeässä asemassa korkeakoulutuksen kansainvälistymisessä kuin vaihto-opiskelijatkin. (Kinnunen 2003, 7.)

Kansainvälisesti tarkasteltuna viime vuodet ja vuosikymmenet ovat olleet yhä kiihtyvän opiskelijoiden liikkumisen aikakautta. Esimerkiksi vuonna 2000 arvioitiin, että 1,8 miljoonaa ihmistä opiskelee oman maansa ulkopuolella sijaitsevassa korkeakoulussa. Vuoteen 2025 mennessä tämän määrän odotetaan nousevan jo 7,2 miljoonaan. (Böhm, Davis, Meares & Pearce 2002.)

Maantieteellisesti korkeakouluopiskelijoiden muodostamat kansainväliset henkilövirrät heijastavat kansainvälisiä taloudellisia, poliittisia ja kulttuurisia virtoja. Globaalissa mittakaavassa opiskelijoiden muuttoliike kulkee ensisijaisesti kehitysmaista teollistuneisiin länsimaihin ja toissijaisesti teollistuneiden maiden välillä. Virrat länsimaista kehitysmaihin ovat puolestaan huomattavasti pienempiä. (Ollikainen & Honkanen 1996, 31.)

Korkeakouluopiskelijoiden virrat näyttävät kohdistuvan teollisuusmaiden sisällä etupäässä tiettyihin maihin. Yhdysvallat on ylivoimaisesti suosituin kohdema korkeakouluopiskelijoiden parissa. Esimerkiksi vuonna 2004 sen yliopistoissa opiskeli puoli miljoonaa ulkomaalaista opiskelijaa. Myös Englanti, Saksa, Australia ja Ranska ovat perinteisesti olleet suosittuja opiskelumaita. (OECD 2004.)

Alati lisääntyvä liikkuvuus on johtanut siihen, että opiskelijavirtojen kulkuun yritetään vaikuttaa erilaisin hallinnollisin keinoin. Esimerkiksi Bolognan prosessi voidaan tulkita yhdeksi yritykseksi muokata EU-alueesta houkuttelevampi sen ulkopuolelta tulevien ulkomaalaisten opiskelijoiden silmissä. Kyseessä on eurooppalaisten opetusministerien käynnistämä prosessi, joka tähtää siihen, että vuoteen 2010 mennessä saataisiin luoduksi kansainvälisesti kilpailukykyinen ja työvoiman vapaata liikkumista tukeva koko Euroopan laajuinen korkeakoulutusalue. Nimensä tämä prosessi on saanut Bolognassa 1999 allekirjoitetusta julistuksesta. Mukana on tällä hetkellä jo yli 30 maata. Hankkeen toteutumista valmistellaan muun muassa seuraavin toimenpitein: tutkintojen selkeyden ja vertailukelpoisuuden kehittäminen, siirtyminen kaksivaiheiseen tutkintojärjestelmään, yhteisen ECTS –opintoviikkojärjestelmän kehittäminen, liikkuvuuden esteiden poistaminen ja laadun varmistaminen. (Campus 1/2002, 6.)

4 SUOMEN TILANNE

4.1 Väestön ikääntyminen aiheuttaa työvoimapulan

Suomen väkiluku on viimeisten vuosikymmenien aikana kasvanut hitaasti, mutta kohtalaisen tasaisesti. 1990-luvun lopulta lähtien kasvuvauhti on kuitenkin hidastunut: syntyneiden ja kuolleiden määrien erotukseen perustuva luonnollinen väestönkasvu on hidastunut kuolleiden määrän kohotessa ja syntyneiden määrän alentuessa. Tämän vuoksi väkiluvun kasvusta yhä suurempi osa perustuu muuttovoittoon. Esimerkiksi vuonna 2003 Suomen väkiluku kasvoi 14 000 hengellä. Tästä kasvusta siirtolaisuuden osuus oli jo 42 prosenttia. Laskelmien mukaan vuodesta 2015 eteenpäin suurin osa väestönkasvusta pohjautuu muuttovoittoon, koska tuolloin kuolleiden määrän oletetaan ylittävän syntyneiden määrän. Siten vuodesta 2016 eteenpäin väestönlisäys Suomessa perustuisi pelkästään siirtolaisuuden tai paluumuuton tuomaan muuttovoittoon. (Väestöliiton väestöpoliittinen ohjelma 2004, 11.)

Syntyneiden määrän väheneminen johtaa ilman siirtolaisuutta tai muuta ulkopuolista interventiota luonnollisesti väestön vanhenemiseen. Tämä taas merkitsee

kokonaisuudessaan huomattavaa työvoiman poistumaa työmarkkinoilta lähitulevaisuudessa. Työikäisen väestön (20–64-vuotiaat) on ennakoitu kasvavan Suomessa vielä vuoteen 2010 asti. Tämän jälkeen työvoiman määrä kääntyy laskuun, koska työvoimaan siirtyvät ikäluokat eivät riitä korvaamaan siitä poistuvia ikäluokkia. Nykyisten arvioiden mukaan vuoteen 2012 mennessä työmarkkinoiltamme poistuu noin 650 000 henkeä. Samanaikaisesti työmarkkinoille tulee (tämän hetken väestövarannon perusteella arvioituna) noin 400 000 henkeä. (Väestöliiton väestöpoliittinen ohjelma 2004, 12, 40.)

Väestöennusteiden luotettavuuteen tulee suhtautua terveen kriittisesti. Vartia (2001) toteaa kuitenkin, että vaikka syntyvyyteen ja kuolleisuuteen liittyykin epävarmuutta, on väestön ja työvoiman kasvu suurella varmuudella hidastumassa. Kansantalouden kannalta on lisäksi keskeistä huomata, että maahan muuttavien työhönosallistumisasteen on oltava korkeampi kuin kantaväestöllä, mikäli heistä toivotaan ratkaisua huoltosuhdeongelmaan.

Myös työministeriön mukaan Suomi ikääntyy EU-maista nopeimmin, joten tarvitsemme lisää ulkomaista työvoimaa, ennen kaikkea koska se vähentää työvoiman saatavuuteen liittyviä rajoitteita talouskasvulle ja koska osaava ulkomainen työvoima vaikuttaa vastaanottavan maan tuotantoelämään myönteisesti etenkin pitkällä tähtäimellä. Maahanmuuttopotentialista puhuttaessa merkitystä on tietysti myös ulkosuomalaisissa, joita on maailmalla laskutavasta riippuen puolisen miljoonaa. (Työministeriö 2007, 223–229.)

4.2 Maahanmuutosta toivotaan ratkaisua osaajapulaan

Syntyvyyden laskusta johtuvat työvoimaongelmat on ajateltu Suomessa voitavan ratkaista maahanmuuttoa lisäämällä. Taustalta löytyy optimistinen oletus siitä, että halukkaita ja sopivia maahanmuuttajia löytyy tarpeen vaatiessa riittävästi. (Väestöliiton väestöpoliittinen ohjelma 2004, 10.) Tähän asti ulkomaalaisten työntekijöiden määrä Suomessa onkin kasvanut jatkuvasti. Vuonna 2006 maahan tuli eripituisiin työsuhteisiin arviolta 35 000 työntekijää. (AL 09.03.2007, A5.)

Tulevaisuudessa kasvu saattaa kuitenkin tyrehtyä. Suomen itäisten ja eteläisten lähialueiden, Venäjän ja Baltian maiden, väestö vähenee niin nopeasti, että niistä on tuskin odotettavissa merkittävää työperäistä siirtolaisuutta Suomeen. Myös Eurooppaan "perinteisesti" työvoimaa lähettäneiltä alueilta, eli Pohjois-Afrikasta ja Turkista siirtolaisuus suuntautunee jatkossakin sinne, missä näiden maiden väestöä jo on. Siten esimerkiksi Pohjois-Afrikasta tuleva muutto suuntautuu voimakkaasti Espanjaan, Italiaan ja erityisesti Ranskaan. (Söderling & Korkiasaari 2006, 39.)

Suomeen suuntautuva työperäinen maahanmuutto on myös viimeaikaisesta kasvustaan huolimatta edelleen varsin vähäistä. Tämän takia ulkomaalaisten työntekijöiden osuus Suomen työvoimasta on pieni verrattuna muihin EU-maihin. Lisäksi on huomattava, että siirtolaistyövoiman määrä Suomessa pysynee myös tulevaisuudessa alempana kuin Euroopassa yleensä (Työministeriö 2007, 223–229). Korkeasti koulutettujen osaajien osuus maahanmuuttajista on vielä tätäkin vähäisempi. Esimerkiksi johtavassa asemassa työskentelevien ulkomaalaisten osuus on muissa EU-maissa keskimäärin jopa kymmenen kertaa suurempi kuin Suomessa. (Auriol & Sexton 2001, 33.) Työministeriön mukaan ulkomaalaiset ovat perinteisesti toimineet keskimäärin vaativammissa tehtävissä kuin suomalaiset, mutta nykyisin muuttovoitto on nimenomaan heikommin koulutetuissa ulkomaalaisissa. Työperusteinen maahanmuutto on tosin tuonut lisääntyvässä määrin myös ammattiosaajia. Kouluttamattomat ulkomaalaiset puolestaan tulevat usein aloille, joilla Suomessa on edelleen ylitarjontaa. (Työministeriö 2007, 223–229.)

Korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien pieni määrä on ongelmallinen asia, koska Suomessa työvoimapula on jo muutaman vuoden ajan kohdistunut erityisesti hyvää ammattitaitoa ja korkeaa koulutusta vaativiin tehtäviin (ks. HS 22.03.2003). Suomen myöhäinen herääminen asian suhteen ei myöskään helpota asiaa. Saukkosen (2006) mukaan monet Euroopan maat rekrytoivat jo nyt aggressiivisesti ulkomaalaisia osaajia ja opiskelijoita. Siksi myös Suomen olisi pakko osallistua mukaan tähän toimintaan, mikäli tänne halutaan uusia erityisalojen ammattilaisia ja huippuosaajia. Lisäksi Suomessa on syntynyt virheellinen kuva siitä, mitä muiden Euroopan maiden maahanmuuttopolitiikassa tapahtuu tällä hetkellä. Vaikka turvapaikka- ja pakolaispolitiikka onkin tiukentunut, edistetään toivottua maahanmuuttoa useissa maissa aktiivisesti.

Kaikki eivät kuitenkaan näe maahanmuuttoa parhaana mahdollisena keinona helpottaa työvoimapulaa. Ulkomaisen työvoiman houkuttelu koetaan vieraana, koska Suomen työttömyysprosenttia pidetään edelleen korkeana. Miksi lähteä houkuttelemaan ulkomaalaisia osaajia Suomeen, jos työvoimaa on löydettävissä työttömien suomalaisten parista? Näyttää kuitenkin siltä, että ongelmat sopivan työvoiman saatavuudessa ja samanaikainen työttömyys ovat ainakin toistaiseksi rinnakkain esiintyvä ilmiö. Tämä johtuu siitä, että työttömät työnhakijat eivät enää muodosta samankaltaista työvoimareserviä kuin aikaisemmin. Lisäksi työvoiman kysyntä on muuttunut laadullisessa mielessä. Työnantajien on jo vuosien ajan ollut vaikeaa löytää työntekijöitä omiin tarpeisiinsa, erityisesti silloin kun kyseessä ovat hyvää ammattitaitoa ja korkeaa koulutusta vaativat tehtävät. (HS 22.03.2003.)

Suomen ammattirakenne kehittyy työministeriön arvion mukaan niin, että korkeaa koulutusta vaativista tehtävistä erityisesti rakennusalan, terveydenhuollon, tietotekniikan, konetekniikan, teollisuuden sekä sähkö- ja elektroniikka-alan johtajien ja asiantuntijoiden tarpeen ennakoidaan kasvavan lähitulevaisuudessa. Lähitulevaisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä aikaa nykyhetkestä vuoteen 2025. Tietotyö ja osaamiseen perustuva palvelutyö siis painottuvat tulevaisuudessa. Myös ”vaativan suorittavan työn” tehtäviin ennakoidaan tarvittavan väkeä, mutta senkaltaisen osaamisen tarjoaminen lienee pikemminkin muiden tahojen kuin korkeakoulujen tehtävä. Uusien ammattien todetaan kuitenkin syntyvän tavalla, jota on hankalaa ennakoida, mikä puoltaa vahvan ja monipuolisen perusosaamisen painottamista koulutuksessa. Edelleen todetaan, että oppiminen läpi elämänkaaren on välttämätön edellytys menestykselle elinkeino- ja työvoimarakenteen muutoksessa. (Työministeriö 2007, 297–351.)

Hämäläisen (2006) mukaan vaikeimmin täytettävät ammatit ovat Suomessa pysyneet lähes samoina vuodesta 2002 nykypäivään saakka. Ammattialoittain eniten rekrytointiongelmia on ollut sairaanhoitoalan lisäksi teollisuuden, rakentamisen ja liikennealojen piirissä. Alueittain tarkasteltuna rekrytointiongelmat Suomessa keskittyivät erityisesti maan länsi- ja eteläosiin.

Entä sitten täällä jo asuvat ulkomaalaiset? Julkisessa keskustelussa nostetaan usein esiin Suomessa jo oleskelevat maahanmuuttajat työvoimareservinä, joka on vajaakäytössä

(esim. AL 09.03.2007, A5). Tällaisessa keskustelussa menevät kuitenkin erilaiset Suomeen muuttamisen perusteet sekaisin. Suomessa jo olevia maahanmuuttajia ei yhdistä mikään muu seikka kuin se, että he kaikki ovat muuttaneet tänne ulkomailta. Koulutustasojen ja kansallisen taustan variaatio on tässä ryhmässä lähes koko maailman mittakaavaa vastaava. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 34.)

Suurin osa Suomessa jo asuvista maahanmuuttajista on tullut Suomeen muiden kuin työperäisten seikkojen vuoksi. Tavanomaisimmat syyt ovat sidokset Suomeen, kuten inkerinsuomalaisten paluumuuttajien sekä suomalaisten puolisoitten tai muiden perheenjäsenten tapauksissa. Pakolaiset, toisin kuin yleensä luullaan, muodostavat ainoastaan viidenneksen Suomen maahanmuuttajaväestöstä. Työn ja opiskelun vuoksi pysyvästi Suomessa asuvia on vastaavasti ainoastaan noin kymmenesosa kaikista maahanmuuttajista. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 34.)

Myös poliittisella kentällä näyttää edelleen vallitsevan epävarmuutta siitä, millaisin keinoin työvoimapulaa pitäisi lähteä ratkaisemaan. Puolueet ovat ylipäättään olleet varsin haluttomia ottamaan selkeää kantaa maahanmuuttokysymyksiin. Osa puolueista korostaa valtion roolia ulkomaisten osaajien houkuttelussa. Toisten mielestä taas työnantajan on itse hankittava työntekijänsä Suomeen, ei valtion. Lähes kaikki puolueet ovat yksimielisiä ainoastaan siitä, että työluvan saantia tulisi yksinkertaistaa. (HS 26.02.2007.) Kansalaisten parissa mielipiteet ovat kuitenkin tutkimusten mukaan jo huomattavasti yhdenmukaisempia. Helsingin Sanomien Suomen Gallupilla teettämän kyselyn mukaan yli puolet (56 %) suomalaisista haluaisi tänne lisää maahanmuuttajia. (HS 02.03.2007, A3.) Kansalaisten mielipiteiden selkeys saattaa tulevaisuudessa vaatia myös puolueita ottamaan selkeämmin kantaa maahanmuuttoasioihin.

Työperäisestä maahanmuutosta saattaisi siis löytyä yksi ratkaisu työvoimapulaan. Ongelmana kuitenkin on, että työperäinen maahanmuutto ei tapahdu itsestään. Vaikka saataisiin aikaiseksi yhdenmukainen päätös siitä, että ulkomaalaisia osaajia pitää houkutella Suomeen, jäisi vielä monta kysymystä avoimeksi: Mistä ja miten heitä pitäisi houkutella? Miten osaajat sopeutuvat suomalaiseen yhteiskuntaan? Ja onko halukkaita tulijoita ylipäänsä löydettävissä?

5 ULKOMAALAISISTA TUTKINTO-OPISKELIJOISTA RATKAISU TYÖVOIMAPULAAN?

5.1 Opiskelijoiden houkutteleva voi olla helpompaa kuin muiden ulkomaalaisten osaajien

Yhdeksi keinoksi ulkomaalaisten osaajien houkuttelemiseksi on ehdotettu ”aivotuonnin” lisäämistä yliopistoihin ja tutkimuslaitoksiin. Käytännössä tämä tarkoittaisi etupäässä tutkijoiden houkuttelemista. Tälle katsotaan olevan edellytyksiä, koska yliopistojen kansainvälisellä verkostoitumisella on pitkät historialliset juuret, ja ulkomailta opiskelusta ja työskentelystä on nykyisin tullut luonteva osa akateemista koulutus- ja uraputkea. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 36.) Myös korkeakouluissa asiaan suhtaudutaan myönteisesti. Esimerkiksi Helsingin yliopiston kanslerin Kari Raivion mukaan kotimaisten lahjakkuusreservien mobilisointi on yhä tärkeää, mutta se ei yksin riitä. Yliopistoihin, korkeakouluihin ja tutkimuslaitoksiin tarvitaan lisää ulkomaalaisia, uraorientoituneita tulevaisuuden huippuosajia. (Yliopisto 17/03, 7.)

Ulkomaisista yliopistoista jo valmistuneiden osaajien houkutteleva Suomeen voi kuitenkin olla hankalaa. Työskentelyolosuhteet saattavat olla ulkomailta paremmat ja Suomessa nettotulotaso on yleensä heikko muihin jälkiteollisiin maihin verrattuna (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 37). Suomi on myös huonosti tunnettu ja pieni kohde, jonka on vaikea kilpailla menestyksekkäästi uransa huipulla olevista osaajista esimerkiksi Ison-Britannian, Kanadan ja Yhdysvaltojen kanssa (Söderling & Korkiasaari 2006, 39). Muun muassa näiden seikkojen vuoksi Suomi onkin ulkomaalaisten asiantuntijoiden alhaisen osuuden suhteen useimpiin Euroopan maihin nähden aivan omissa kategoriassaan. Lähimmäksi vertailussa tulevat eteläisen Euroopan maat, esimerkiksi Kreikka, Italia ja Espanja, jotka kaikki ovat Suomen tavoin alkaneet ottaa maahanmuuttajia vastaan suhteellisen myöhään. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 33.)

Ongelmallista on lisäksi se, että toisessa maassa hankittua työkokemusta tai koulutusta ei ole helppoa siirtää sellaisenaan maasta toiseen. Inhimillinen pääoma, kuten ammattitaito ja työkokemus ovat usein kulttuurisidonnaisia, eli sidoksissa ympäröivään yhteiskuntaan. Monet asiantuntija-ammattit rakentuvat hienosyisen kommunikaation varaan: esimerkkeinä näistä mainittakoon juristin tai hallintovirkamiehen ammatit, joissa kieli ja yhteiskunnan tuntemus ovat keskeisiä välineitä. (Forsander 2000, 164.)

Huippuosajien houkuttelemista helpompaa saattaisi olla ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden saaminen suomalaisiin yliopistoihin (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 37). Tosin viimeaikoina julkisessa keskustelussa esiinnousseet lukukausimaksuhankkeet saattavat toteutuessaan muuttaa tätä asetelmaa. Aamulehden tekemän kyselyn mukaan jopa kymmenen yliopistoa yhdestätoista aikoo hyvin todennäköisesti hakea opetusministeriöltä lupaa lukukausimaksujen perimiseen EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevilta tutkinto-opiskelijoilta (AL 11.05.2007). Tällöin opiskelijoiden houkuttelemisen saattaisi hankaloitua ainakin em. maiden kohdalla.

Lukukausimaksujen toteutuessakin opiskelijoissa olisi kuitenkin se etu, että he olisivat saaneet koulutuksensa Suomessa, ja näin ollen myös tuntisivat suomalaisen yhteiskunnan toimintatavat paremmin kuin ulkomailla asuvat osajat. Opiskelijoissa lienee tutkijoihin verrattuna myös se etu, että nuorille maahan sopeutuminen on helpompaa kuin vanhoille, eivätkä tulotason ja verotuksen epäkohdat paina työuran alkuvaiheessa niin paljon kuin myöhemmin (Kinnunen 2003).

Tähän mennessä ulkomaalaisten opiskelijoiden houkuttelemisen ei ole sujunut kaikilta osin onnistuneesti. Esimerkiksi Tampereen yliopiston opiskelijalehti Aviisi (1.3.2007, 4) kertoo ulkomaalaisten opiskelijoiden juurtuvan huonosti Suomeen. Tämän takia heidän valmistumisprosenttinsa todetaan olevan huomattavasti suomalaisia opiskelijoita alhaisempi: Tampereen yliopistossa opiskelevista ulkomaalaisista reilusti yli puolet näyttää keskeyttävän opintonsa.

Kansallisella tasolla tarkasteltuna ulkomaalaisia opiskelijoita ei ole myöskään saatu houkuteltua riittäviä määriä suomalaisiin korkeakouluihin. Opetusministeriön tavoitteena neljä vuotta sitten oli, että vuonna 2008 Suomen korkeakouluissa ja ammattikorkeakouluissa olisi 12 000 ulkomaalaista tutkinto-opiskelijaa. Koska nykyinen

luku on vain noin 5000, on suunnitelmista toistaiseksi jääty reilusti jälkeen. (Aviisi 1.3.2007, 4.)

Joka tapauksessa suomalaisissa korkeakouluissa jo opiskelevat ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat ovat kiinnostuneita työskentelemään valmistumisensa jälkeen Suomessa. Kärjen (2005, 54) tutkiessa heidän tulevaisuudensuunnitelmiaan, 43 prosenttia kyselyyn vastanneista aikoi jäädä Suomeen valmistumisensa jälkeen. Yhdeksän prosenttia haastatelluista sanoi jäävänsä Suomeen, jos vain voisi. Jäämisen esteiksi nähtiin esimerkiksi työnsaantivaikeudet. Lisäksi 27 prosenttia vastaajista ei vielä tiennyt, mitä he aikovat tehdä tulevaisuutensa suhteen. Siten melkein 80 prosenttia ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista voisi olla Suomen kaipaamia potentiaalisia tulevaisuuden osaajia.

Lisäksi suomalaisissa korkeakouluissa opiskelevat henkilöt asuvat jo pääsääntöisesti täällä, joten heitä ei edes tarvitsisi houkutella rajojen ulkopuolelta. Suomessa vietetty opiskeluaika on myös omiaan lisäämään halua jäädä tänne, sillä maassa-asumisajan ja todennäköisyyden jäädä maahan väliltä on löydettävissä lineaarinen korrelaatio (ks. Faist 2000, 131).

5.2 Suomeen jäävät tutkinto-opiskelijat työllistyvät melko hyvin

Työuran luominen ei välttämättä ole monilla ulkomaalaisilla tutkinto-opiskelijoilla tavoitteena vielä tänne tultaessa, mutta hyvien työmahdollisuuksien avautuessa opiskelijat ovat useimmiten halukkaita jäämään Suomeen. Monet heistä kokevat kuitenkin opiskelumahdollisuudet Suomessa paremmiksi kuin työmahdollisuudet. Tämä selittyy ainakin osaksi sillä, että työn saamisen katsotaan ylipäätään Suomessa olevan ulkomaalaiselle hankalaa, esimerkiksi puutteellisen kielitaidon vuoksi. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 39.) Myös mediassa ulkomaalaisten työnsaantimahdollisuudet esitetään usein vähäisiksi. Esimerkiksi kolmen puolalaisen tiedotusvälineen testatessa kuuden EU-pääkaupungin ystävällisyyttä ulkomaalaista työnhakijaa kohtaan, Helsinki osoittautui kaikista tylyimmäksi paikaksi. Helsingissä oleskellut puolalainen toimittaja ei onnistunut löytämään itselleen minkäänlaista työtä. (HS 14.06.2006.)

Tilastojen valossa tilanne ei kuitenkaan näytä toivottomalta. Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat – ne jotka syystä tai toisesta jäävät Suomeen – näyttävät työllistyvän melko hyvin. Kinnusen (2003, 76) mukaan heistä oli valmistumisajankohtanaan lähes puolet opiskelualansa vastaavassa työssä, ja viidennes jossain muussa työssä. Pieni ryhmä opiskelijoista kokee olevansa väliinputoajia, mutta suurempi ryhmä koostuu työmarkkinoilla pärjääjistä. Näille pärjääjille ominaista on korkea koulutusaste, hyvä suomen kielen taito, aiempi työkokemus Suomesta ja länsimainen alkuperä.

Opiskelualaa vastaavat työpaikat ovat tavallisesti yliopistoissa. Suomessa korkeakoulutuksensa saaneet ulkomaalaiset jäävät usein valmistuttuaan tutkijoiksi laitoksiin, joista he ovat aikaisemmin valmistuneet. Tämän vuoksi ammatillista liikkuvuutta yliopiston ulkopuolisille työmarkkinoille ei juuri pääse syntymään. Yhtenä syynä on se, että suomalaiset yliopisto-opinnot eivät valmenna ulkomaalaista opiskelijaa Suomen avoimille työmarkkinoille. Esimerkiksi kielen opiskeluun ei kannusteta riittävästi. Monet ovat suorittaneet tutkintonsa englanniksi, ja ilman erittäin hyvää suomen kielen taitoa työllistyminen muualle kuin englanninkieliseen työyhteisöön, kuten yliopistolle, on vaikeaa. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 39–40.)

Ulkomaalaisten opiskelijoiden kotimaisille työmarkkinoille siirtymiseen liittyvät ongelmat eivät kuitenkaan vähennä heidän merkitystään tulevaisuuden osaajapotentialina. Valmiiden tutkijoiden tai muiden ulkomaalaisten osaajien houkuttelevuus Suomeen on huomattavasti vaikeampaa kuin opiskelijoiden. Tämän vuoksi ulkomaalaisten opiskelijoiden houkuttelevuus Suomeen ja lisäpanostukset heidän valmentamiseensa suomalaisille työmarkkinoille kannattaa. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 40.)

6 KANSAINVÄLINEN MUUTTO EI TAPAHDU SATTUMANVARAISESTI

6.1 Verkostoilla on moninainen tehtävä kansainvälisessä muutossa

Makrotasolla tarkasteltuna kansainvälinen muutto on yleensä seurausta eri maiden välillä vallitsevista kytköksistä ja vuorovaikutussuhteista, kuten tavaroiden, pääoman tai informaation virroista ja kansainvälisten poliittisten organisaatioiden yhteistoiminnasta. Nämä luovat toiminnallaan edellytyksiä myös ihmisten muutolle. Kansainvälinen muutto ei yleensä tapahdukaan sattumanvaraisesti, vaan sitä tapahtuu etupäässä sellaisten maiden välillä, joilla on jo ennestään historiallisia, kulttuurillisia tai taloudellisia sidoksia. (Kritz & Zlotnik 1992, 1.)

Vaikka sekä taloudelliset että poliittiset sidokset eri kansallisvaltioiden välillä muodostavat tärkeän tekijän kansainvälisen muuton mahdollistavassa systeemissä, ne eivät vielä selitä sitä, kuka on potentiaalinen muuttaja tai minkä vuoksi vain osa ihmisistä muuttaa käytännössä. Jotta näihin kysymyksiin voitaisiin vastata, olisi kiinnitettävä huomiota niihin käytännön prosesseihin, joissa makrotason olosuhteet ja toimintatavat kohtaavat mikrotason päätöksenteon, eli potentiaalisen muuttajan valintoineen. Juuri näissä prosesseissa toimivat sellaiset instituutioiden ja yksilöiden verkostot, jotka vaikuttavat muuttajien mobilisoimiseen ja muuttamisen organisoimiseen käytännössä. (Kritz & Zlotnik 1992; Faist 2000.)

Jokaisella alueella voidaan tulkita olevan tiettyjä tekijöitä, jotka pitävät siellä asuvia henkilöitä aloillaan tai houkuttelevat uusia asukkaita muualta. Samanaikaisesti alueella vaikuttaa myös tekijöitä, jotka työntävät ihmisiä pois tai hillitsevät uusia tulijoita. (Lee 1969, 285–288.) Verkostot toimivat juuri tällaisina tekijöinä. Siirtolaiset ovat sidoksissa sekä lähtö- että tulomaassaan moniin virallisiin ja epävirallisiin verkostoihin, jotka vaikuttavat muuttotapahtumaan joko sitä edistävällä tai hillitsevällä tavalla. Esimerkiksi lähtömaan verkostot voivat joko kannustaa tai hillitä yksilöä muuttamaan, riippuen siitä kuinka paljon taloudellista ja sosiaalista tukea ne tarjoavat. Usein lähtö- ja kohdemaan väliset verkostot vaikuttavat vielä silloinkin, kun henkilö on jo muuttanut uuteen

maahan. Ne auttavat ylläpitämään yhteyttä lähtömaan yhteisöön. Tällaisilla verkostoilla on myös tärkeä tehtävä esimerkiksi tiedon, normien ja varallisuuden välittämisessä. (Kritz & Zlotnik 1992; Faist 2000.)

Perinteisessä muuttoliiketutkimuksessa verkostojen tehtävät on ollut tapana jakaa kahteen laajempaan kategoriaan: sopeuttaviin ja valikoiviin tehtäviin. Sopeuttavilla tehtävillä viitataan verkostojen tärkeään rooliin sekä muuttajien sopeutumisessa uuteen maahan lyhyellä aikavälillä että heidän integroitumisessaan uuden maan instituutioihin pitkällä aikavälillä. Varsinkin lyhyellä aikavälillä verkostoilla katsotaan olevan tärkeä rooli sopeutumisessa. (Gurak & Caces 1992, 153–155.) Erityisesti tulomaassa sijaitsevat verkostot vaikuttavat siihen positiivisesti tai negatiivisesti. Niiden vaikutus riippuu siitä, millaisen pääsyn erilaisiin tulomaassa tarjolla oleviin resursseihin ne tarjoavat muuttajalle. (Kritz & Zlotnik 1992, 6.)

Valikoivilla tehtävillä puolestaan tarkoitetaan sitä, että muuttoverkostoilla on vahva vaikutus siihen, kuka lopulta muuttaa ja milloin (Gurak & Caces 1992, 155). Hugon (1987) mukaan koko muuttoprosessissa on kyse mekanismeista, jossa yksilö yrittää päättää, onko lähtemättä jättäminen, tilapäinen vai pysyvä muutto paras vaihtoehto oman henkilökohtaisen tilanteen kannalta. Tähän päätökseen vaikuttaa vahvasti muuttajaverkostojen kautta saatu informaatio. Tärkeää on myös se, keneltä muuttoon liittyvä informaatio tulee, sillä toiset lähteet koetaan luotettavammiksi kuin toiset. Luotettavalta taholta saaduilla tiedoilla saattaa olla hyvinkin vahva vaikutus siihen, haluaako yksilö muuttaa vai pysyä kotimaassaan.

Henkilösuhteiden merkitys tiedonvälityksessä ei näytä kadonneen sähköisen viestinnän ja median täyttämässä nykymaailmassakaan. Raunion (2002, 86) mukaan yksilöistä muodostuvilla verkostoilla on edelleen tärkeä rooli muuttopäätöksessä, vaikka tiedon kanavana toimiikin nykyään yhä useammin Internet. Näiden verkostojen kautta kulkee usein myös työ- ja uramahdollisuuksia koskevaa tietoa. Tutkimusten mukaan esimerkiksi monet Suomeen muuttaneista ulkomaalaisista ovat saapuneet tänne ”ketjumuuton” kautta. Tällä tarkoitetaan sitä, että heidän muuttonsa on tapahtunut entisten opiskelijatovereiden, ystävien, kollegoiden tms. välittämän informaation kautta.

Myös Faist (2000, 300–306) korostaa tiedonsaantiverkoston merkitystä muutossa. Niihin turvaututaan usein, ja ne ovat tärkeimpiä tiedonlähteitä erityisesti silloin, kun muuttoon liittyvät riskit ovat hyvin suuria tai tiedot esimerkiksi asuntotilanteesta tai työnsaannista ovat hankalasti saatavissa ja hintavia.

Lisäksi verkostojen rooli ei rajoitu ainoastaan ensimmäiseen muuttopäätökseen. Faist (2000, 2) toteaa, ettei kansainvälinen muuttoliike ole ”yhdensuuntainen katu” vaan pikemminkin ”kaksisuuntainen valtatie”. Muuton kohdemaahan jäävät ihmiset eivät rakenna ja laajenna sosiaalisia verkostojaan ainoastaan uudessa kotimaassaan, vaan he pitävät enemmän tai vähemmän intensiivisesti yhteyttä myös lähtömaahansa. Joissakin tapauksissa nämä yhteydet tai siteet, jotka koostuvat ihmisten, hyödykkeiden, ajatusten ja symbolien vaihdosta, ja joita Faist kutsuu transnationaaliseksi sosiaalisiksi tiloiksi, ulottuvat ensimmäistä sukupolvea pidemmälle. Maahanmuuttajat tarvitsevat jonkinlaisia siteitä kohdemaassaan, esimerkiksi löytääkseen työtä ja asunnon tai sopeutuakseen kulttuurisen tason muutokseen.

Lisääntynyt kansainvälinen liikkuvuus ja verkostojen laajentuminen lisäävät yleisesti mahdollisuuksia muuttaa ulkomaille. Välittäjinä näissä muutoissa toimivat nimenomaan siirtolaisverkostot. (Faist 2000, 300–306.) Niiden kautta kulkevat informaatiovirrat lähtömaahan lisäävät maastamuuttoa ja samanaikaisesti verkostot pienentävät itse muuton psykologista ja taloudellista riskiä (emt., 96). Usein siirtolaiset muuttavat mieltään myös paluu- tai jäämispäätöksen suhteen verkostoista välittyvän informaation perusteella. Verkostoilla on siis valikoiva tehtävä ns. ketjumuutossa. Sosiaaliset ja symboliset siteet eivät pysy rajattuina tietyille sosiaalisille yksiköille, vaan ne leviävät myös ”sisäänmuuttaville” massoille. (emt., 300–306.)

Muuttovirtojen liike ei ole myöskään staattista vaan toisiaan seuraavista tapahtumista koostuva dynaaminen prosessi. Erilaiset toimijat, kuten valtiot, ihmiset ja sukulaiset kehittävät omia strategioitaan selviytyäkseen vaihtelevissa olosuhteissa. Siirtolaissysteemien sisällä kehittyi palautteenannon prosesseja. Yleisesti ottaen, kansainvälisestä siirtolaisuudesta tulee ajan myötä ”itseään ruokkiva prosessi”. Vaiheittain muuttoprosesseista tulee yhä riippumattomampia oloista, jotka alun perin käynnistivät ne. (Faist 2000, 300–306.)

Maahanmuuton kohteena olevat valtiot voivat säännellä maahanmuuttajien määriä ja/tai ominaisuuksia, mutta on syytä muistaa, että kovilla toimenpideohjelmilla on taipumusta synnyttää ”laittomuuksien ilmapiiri” maahanmuuton ympärille. Lisäksi lyhyellä tähtämellä estävät toimenpideohjelmat näyttäisivät olevan tehottomia, mutta pitkällä tähtämellä niissä voi olla tehoa, etenkin jos siirtolaisverkot ovat alkaneet rapautua. (Faist 2000, 300–308.)

Varsinkin teollisuusmaissa ulkomaisen työvoiman määrä on tiukkenevan siirtolaispolitiikan myötä laskussa. Maailmanjärjestys, joka perustuu kansallisvaltioihin, jakautuu kulttuuris-kansallisiin osastoihin, joita globalisaatioprosessi rikkoo luomalla poikkikansallisia suhteita samoja arvoja kannattavien yksilöiden ja kollektiivisten toimijoiden välille. Ihmisillä on kokoelma useista aineksista – paikallisista, kansallisista ja kansainvälisistä – koostuvia identiteettejä ja kulloinenkin sosiaalinen tilanne ratkaisee, mitkä ainekset korostuvat heidän toiminnassaan. (Faist 2000, 124–146.)

Parhaiten uudenlaisesta identiteettien muodostuksesta näyttäisivät hyötyvän koulutetut osaajat. Ong (1999, 112) kuvailee kansainvälisesti liikkuvaa liikkeenjohtajien ja asiantuntijoiden ryhmää, joka globaaleilla työmarkkinoilla pystyy hyödyntämään materiaalisia ja symbolisia resursseja omaksi edukseen kenties muita ryhmittymiä tehokkaammin. Kulttuuris-etnisten rajojen ylittäminen lienee kiistatta joillekin ryhmille vaivattomampaa kuin toisille, ja liike-elämässä tällainen joustavuus on valttia.

6.2 Myös yksilötasolla vaikuttavat tekijät voivat ratkaista muuttopäätöksen

Suomalainen yhteiskunta ei hyödy kovin tehokkaasti ulkomaalaisten opiskelijoiden koulutuksesta ja osaamisesta, jos he muuttavat muualle heti valmistumisensa jälkeen (Kärki 2005, 49). Tämän takia olisi kiinnitettävä huomiota myös niihin seikkoihin, joiden perusteella valmistuneet korkeakoulutetut itse valitsevat asuinpaikkansa. Nämä tekijät tuntemalla voi olla mahdollista edesauttaa myös yhteiskunnan taholta opiskelijoiden Suomeen jäämistä valmistumisen jälkeen.

Perinteisesti yksilötasolla vaikuttavat tekijät ovat jääneet hieman taka-alalle kansainvälisten muuttoliikkeiden kulkua selitettäessä. Esimerkiksi Leen (1969, 288)

mukaan mikrotasolla tehdyt muuttopäätökset ovat ainoastaan poikkeamia makrotasolla vallitsevista yleisistä lainalaisuuksista. Sen takia yksilötasoisin tekijöihin ei myöskään tarvitse kiinnittää merkittävästi huomiota muuttoliikkeitä selitettäessä. Nykytietämyksen valossa mikrotasoon on kuitenkin syytä kiinnittää yhtä paljon huomiota kuin makrotasoonkin. Wolfelin (2005, 5) mukaan yksilölliset tekijät ovat monesti yhtä merkittävässä osassa muuttopäätöstä tehtäessä kuin muutkin tekijät.

Myös Tuhkunen (2007, 166–170) korostaa, kuinka varsinkin nuorten muuttohalukkuus selittyy samanaikaisesti sekä yksilöllisillä että rakenteellisilla tekijöillä. Yksilön omien toiveiden ja asuinpaikan asettamien rakenteellisten reunaehtojen kohdatessa saattaa syntyä epätasapaino, joka johtaa päätökseen muuttaa muualle. Siten muuttopäätöksessä ei ole kyse ainoastaan makrotasolla vallitsevien tekijöiden vaikutuksesta, vaan ennemminkin näiden tekijöiden tarjoamien mahdollisuuksien suhteesta yksilön omiin toiveisiin. Yksilö onkin kansainvälisessä muutossa hyvin usein erilaisten veto- ja työntekijöiden ristipaineessa, mikä ratkaisee sen, kuka lopulta muuttaa (Karppi 2006, 104–106).

Ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden kohdalla yksi muuttopäätös tehdään jo opiskelumaata valitessa. Tämän valinnan voi katsoa olevan kolmivaiheinen prosessi. Ensimmäisenä vaiheena on se, että opiskelijan on haluttava opiskella ulkomailla. Tämän jälkeen on edessä opiskelumaan valinta. Juuri tässä vaiheessa tärkeitä ovat valitun maan vetovoimatekijät eli se, mikä tekee kyseisestä maasta yksilön kannalta houkuttelevan. Kolmannessa vaiheessa taas valitaan se yliopisto ja laitos, joka sopii omiin tavoitteisiin. Tässäkin vaiheessa vaikuttavat erilaiset vetovoimatekijät, sillä opiskelijaa kiinnostavat esimerkiksi oppilaitoksen maine, kurssivaihtoehtojen monipuolisuus, ulkomaalaisille tarkoitettut ohjelmat, innovatiivisuus, henkilökunnan kokemus, opetukseen varatut kurssit ja informaatioteknologian taso. (Mazzarol & Soutar 2002, 82–83.)

Edellä esitetty päätöksentekoprosessi on käytännössä yleensä varsin monimutkainen, sillä esimerkiksi Sedigh Zadehin (1994, 97–99) tutkiessa ulkomaalaisten opiskelijoiden motiiveja hakeutua ruotsalaisiin korkeakouluihin kävi ilmi, ettei mitään selviä motiivikokonaisuuksia ollut löydettävissä. Motiivit näyttivät olevan monella tapaa kiinni henkilökohtaisista seikoista, minkä vuoksi yleisiä selityksiä oli hankalaa löytää. Yleensä

motiivit kuitenkin liittyivät työelämään siinä mielessä, että koulutuksen kautta katsottiin saavutettavan paremmat työllistymismahdollisuudet.

Suomessa opiskelevien henkilöiden motiivit näyttäisivät tutkimusten mukaan olevan selkeämpiä. Ulkomaalaisilla opiskelijoilla on yleensä kaksi päämotiivia tulla Suomeen: opiskelu – ja siten uramahdollisuuksien laajentaminen – on ensimmäinen, ja suomalainen puoliso toinen (Ally 2002; Kinnunen 2003). Kärjen (2005, 21) mukaan jopa 61 prosenttia opiskelijoista piti tutkinnon suorittamista tärkeänä motiivina tulla Suomeen. Moni Suomeen tulevista opiskelijoista on myös suorittanut korkeakouluopintoja jo ennen tänne tuloaan, ja osalla on valmis tutkinto. Siten Suomeen näyttäisi tutkimusten mukaan tulevan varsin motivoituneita opiskelijoita, jotka haluavat kehittää osaamistaan. (Ally 2002; Kinnunen 2003.)

Valmistumassa olevien tai jo valmistuneiden korkeasti koulutettujen henkilöiden muuttohalukkuutta voidaan Ritsilän (2000, 4) mukaan vastaavasti selittää ainakin psykologisten, sosiaalisten, taloudellisten ja työmarkkinoihin liittyvien ulottuvuuksien kautta. Korkeasti koulutetut henkilöt omaavat psykologia ominaisuuksia, jotka saattavat edesauttaa muuttamista. He ovat esimerkiksi yleensä suuntautuneet vahvasti uransa kehittämiseen, mikä puolestaan vaikuttaa kokonaisvaltaisesti elämän suunnitteluun. He ovat toisin sanoen valmiita muuttamaan uuteen paikkaan uraansa edistääkseen. Lisäksi he ovat yleensä asuneet opiskellessaan kotiseutunsa ulkopuolella, mikä vähentää entisestään psykologisia esteitä uudelle seudulle muuttamisessa. He tarvitsevat myös sosiaalisia suhteita ihmisiin, jotka jakavat samanlaisen arvomaailman. Tämän takia he ovat valmiita muuttamaan muualle tällaisia suhteita saavuttaakseen. Taloudellisessa mielessä korkeakoulutettujen muuttohalukkuus selittyy sillä, että muutosta on yleensä odotettavissa myös rahallisia etuja. (emt., 22–23.)

6.3 Puuttuuko olemassa olevista muuttoliiketeorioista jotakin olennaista?

6.3.1 Perinteiset teoriat tarkastelevat muuttoliikettä vain pinnallisesti

”Muuttoliikkeiden sosiologisilla tarkasteluilla viitataan (enemmän tai vähemmän) pysyviin yksilöiden tai ryhmien liikkeisiin yli symbolisten tai poliittisten rajojen uusille asuinalueille ja yhteisöihin.” Sosiologinen ulottuvuus tuo muuttoliikkeiden tutkimukseen monimuotoisuutta ja osana laajempia muuttoliikehdintään kuuluvia ilmiöitä, se keskittyy esimerkiksi sukulaisuuden, taloudellisen kehityksen tai sosiaalisten verkostojen merkityksen tarkasteluun. (Marshall 1998, 415–416.)

”Perinteinen tapa” selitysmalleja rakennettaessa on tehdä erottelu yhtäältä veto- ja työntekijöiden sekä toisaalta maiden välisen, ja niiden sisäisen, muuttoliikkeen välillä. Laajalti tutkimuskirjallisuutta onkin olemassa – erityisesti kehitysmaiden tapauksessa – maaseudulta väestökeskuksiin suuntautuvaa muuttoliikettä koskien, ja myös ketjumuuton merkitys työperäisessä siirtolaisuudessa on vahvistettu tutkimustiedolla. Ketjumuutolla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sellaista toiseen valtioon suuntautuvaa muuttoliikettä, jossa yhden sukuun tai yhteisöön kuuluvan jäsenen menestyksekkääksi tulkittu muuttaminen tuo mukanaan muitakin tuon yhteisön jäseniä. (Marshall 1998, 416.)

”Perinteisten” muuttoliiketeorioiden heikkoutena voidaan kuitenkin nähdä niiden puutteellinen selitysvoima suhteessa joihinkin perustavanlaatuisiin kysymyksiin, kuten miksi useimmista yhteisöistä ylipäätään niin harvat muuttavat, ja miksi joissakin tapauksissa paluumuuttotyypinen liikehdintä on niin yleistä. Samoin teoriat selittävät usein muutoksia makro- tai mikrotasolla, mutta jättävät niiden väliselle alueelle jäävän olennaisen tarkastelunäkökulman – esimerkiksi siirtolaisverkostojen toimintadynamiikan – kokonaan huomiotta. Lisäksi olemassa olevat muuttoliiketeoriat olettavat usein, että siirtolaisten transnationaalit siteet jotenkin itsestään ”katoavat” ja lähtömaahan liittyvät normit, arvot ja käytännöt ”höyrystyvät ilmaan” sitä mukaa kun he menestyksekkäästi sitoutuvat uuden maansa valtavirtakulttuuriin. Kuitenkin konkreettisenä esimerkkinä

päinvastaisesta voidaan mainita siirtolaisten lapset, jotka usein puhuvat kotioloissa vanhempiansa lähtömaan äidinkieltä. (Faist 2000, 6–10.)

Faist (2000, 19–37) kritisoi olemassa olevia muuttoliiketeorioita myös siitä, että suurin osa niistä olettaa ihmisten olevan lähtökohtaisesti vähän liikkuvia. Taustaoletuksena ajatellaan tyypillisesti, että lähtömaa tai alkuperäinen asuinmaa olisi jotenkin ”normaali” tai ”ideaali” asuinpaikka. Tällaisten oletusten tekeminen ei kuitenkaan ole ongelmattonta, ja kaikkia ihmisiä voidaan ainakin periaatteessa tarkastella myös potentiaalisina siirtolaisina. Hyödyllistä voisikin olla suunnata huomiota siihen, millaisia valintoja *potentiaaliset* siirtolaiset tekevät suhteessa liikkumiseensa ja miksi. Faistin mukaan keskeisenä ideana perinteisen veto-työntömallin kritiikissä on joka tapauksessa se, että toisinaan siirtolaisilla ei vaikuttaisi olevan mitään tutkijan havaittavissa olevaa erityistä syytä muuttopäätökselleen.

Muuttoliikettä ja siirtolaisuutta selittäviä malleja kriittisesti tarkasteltaessa huomio kiinnittyy siihen, kuinka taloustieteellisistä lähtökohdista rakennetussa teoriassa ei ole kestäväällä tavalla otettu huomioon myöskään makro-poliittisluontoisia tekijöitä, vaikka on varsin yleistä, että maahanmuuton kohdemaissa valikoidaan tietyn tyyppisiä muuttajia, ja muun tyyppisiä suljetaan niiden ulkopuolelle. Työntö-vetomallit selittävät käytännössä muuttoliikettä vain, jos siirtolaisverkostot yhdistävät lähtö- ja kohdemaat jollakin tasolla jo valmiiksi. (Faist 2000, 36.)

Lisäksi monet sellaiset seikat, joiden kategorisoiminen ”työntävien” tai ”vetävien” tekijöiden luokkiin on ongelmallista, vaikuttavat jäämis- ja muuttamispäätöksiin. Ne voivat liittyä esimerkiksi statukseen (arvovaltainen työ), mukavuudenhaluun (paremmat elin- ja työolosuhteet), virikkeiden hankkimiseen (kokemuksiin, seikkailuun, mielihyvään), autonomiaan (korkea henkilökohtaisten vapauksien aste), perheen- tai ystävienyhdistymiseen, kaikenlaisen sorron pakenemiseen, pyrkimykseen merkitykselliseen elämään, paremman elämän etsimiseen omille lapsille ja moraalisiin seikkoihin. (Faist 2000, 36.)

Forsander (2000, 149) toteaaakin, että muuttoliike on väestönmuutoksiin vaikuttavista tekijöistä hankalimmin ennustettavissa. Taloudellisten työntö- ja vetotekijöiden

analyysillä päädyttäisiin hänen mukaansa huomattavasti korkeampiin siirtolaismääriin, kuin mitä tosiasiallisia tulijoita ja lähtijöitä on ollut.

Jos pyritään arvioimaan, miten organisaatiot, erilaiset rakenteet ja olosuhteet vaikuttavat muuttopäätöksiin, olisi periaatteessa tunnettava muuttajien tai sellaiseksi mahdollisesti aikovien henkilöiden asenteet, tietous, mielikuvat ja kytkennät kokonaisuudessaan (Malmberg 1997, 1–21). Tämä on tietysti mahdotonta, vaikka tuota tavoitetta voidaankin kaiketi lähestyä erilaisten näkemyksiä ja asenteita kartoittavien tutkimusten keinoin.

Maastamuuttopäätöksissä ulkoa-annettujen tekijöiden (kulut ja hyödyt, olosuhteet eri maissa, ”rakenteelliset asiat”) lisäksi tulisi huomioida sellaisia subjektiivisia seikkoja kuin todennäköisyys omien toiveiden tai tavoitteiden täyttymiseen. Maahanmuuttajat tai maahanmuuttoa harkitsevat henkilöthän joutuvat luonnollisesti punnitsemaan monenlaisia asioita muuttopäätöstä tehdessään. Informaation saaminen saattaa vähentää epävarmuutta tai riskiä tehdä vääränlaisia päätöksiä. Informaation saatavuuteen taas vaikuttavat useat tekijät, kuten maahanmuuttoa harkitsevien henkilöiden ja heidän viiteryhmänsä koulutustaso, ja heidän muihin relevantteihin henkilöihin kohdistamiensa suhteiden voimakkuus ja sisältö. (Faist 2000, 293–294.)

Sen sijaan, että ihmisiä lähestyttäisiin yksinomaan palkkoihin tai muihin vastaaviin ärsykkeisiin reagoivina toimijoina, tulisi kokonaisvaltaisessa tarkastelussa keskittää huomiota myös siihen, että ihmiset tekevät muuttopäätöksiä erilaisissa sosiaalisten siteiden konteksteissa. Esimerkiksi sellaiset määreet kuin sukupuoli, sukulaisuus ja suhteet erilaisiin yhteisöihin säätelevät maastamuuton syytä, seurauksia sekä muotoja, ja näiden merkittävyys itsessään vaihtelee ajasta ja kulttuurista toiseen. Muuttopäätöksen tekeminen on siis sidoksissa moniin erilaisiin sosiaalisiin verkostoihin, ja jos asioita haluttaisiin tarkastella kattavasti, olisi huomiota kiinnitettävä makro- ja yksilötason lisäksi erilaisiin jäsenyyksiin, osallistumiseen ja organisaatioissa toimimiseen. Verkostoista saatava sosiaalinen pääoma – esimerkiksi muilta saadut vinkit, informaatio ja apu – ovat niitä tekijöitä joiden välityksellä rakenteellisen tason mahdollisuudet (kuten paremmat palkat ja asuinolosuhteet) muuntuvat käytännön muuttopäätöksiksi. (Faist 2000, 295.)

Esimerkkinä siirtolaisverkostojen merkityksestä Faist (2000, 58–64) nostaa esille toisen maailmansodan jälkeisen laajamittaisen etelä–pohjoinen-suuntaisen työperäisen maastamuuton. Hän toteaa, että ketjumuuton alettua – eli lähinnä perheenyhdistämisen kautta tapahtuvan maahanmuuton jatkumisen myötä – valtioiden harjoittama makrotason maahanmuuttopolitiikka menetti suuren osan keinoistaan kontrolloida sisäänmuuttavia väkimassoja.

6.3.2 Kansainvälisen muuttoliikkeen monimutkainen luonne vaatii uudenlaisia käsitteellisiä työkaluja

Valtioiden välistä muuttoliikettä koskevien selitysmallien kritiikkinä alettiin sosiologiassa 1980- ja 90-lukujen taitteessa kiinnittää kasvavassa määrin huomiota transnationaaliin liikehdintään, kuten yhteisöihin tai diasporiin, jotka näyttivät laajentuneen yli kansallisvaltioiden rajojen. Tämä teoreettinen käänne heijastelee todennäköisesti yleisempää makrososiologista kiinnostusta globalisaatioon, joka virisi noihin aikoihin. Transnationalistisen lähestymistavan tarpeen puolestapuhujat argumentoivat kulku- ja kommunikointiyhteyksien paranemisen johtaneen tilanteeseen, jossa eri puolilla maapalloa diasporassa elävät yhteisöt kykenevät ylläpitämään oman identiteettinsä, elämäntyyliensä ja taloudelliset siteensä lähtömaahan aiempaa kiinteämmin. (Marshall 1998, 158–159.)

Transnationaalien muuttoliiketutkimuksen tarvetta puolustellaan lisäksi sillä, että nykyaikaisten siirtolaisvirtojen toimintadynamiikka ei ole ymmärrettävissä ilman muuttoliikkeen vaikutusten tarkastelua ”molemmilla puolilla rajaa”, siis sekä lähtö- että kohdemaassa. Kriitikoiden mielestä puolestaan vahvat suhteet lähtö- ja tulomaiden välillä eivät ole ollenkaan uusi ilmiö, ainoastaan pieni osa siirtolaisista pitää suhteita lähtömaahansa yllä ja nuo suhteet eivät kestä ensimmäistä sukupolvea pidemmälle. Heidän mielestään transnationalismia käsitteenä käytetään kuvaamaan kaikenlaista mahdollista mikä vähentää selvästi sen selitysvoimaa. Esimerkiksi Levitt myöntää kritiikissä olevan perää, mutta paikantaa sen syyt transnationalismi-käsitteen uutuuteen muuttoliiketarkasteluissa. (Levitt 2001, 196.)

Faistin (2000, 18–19) tarkastelussa siirtolainen viittaa henkilöön, joka muuttaa maasta toiseen relevantin pituiseksi ajanjaksoksi. Siirtolaisuus yleisemmällä tasolla viittaa pysyvään tai melko pysyvään, jonkinlaiset keskeiset hallinnolliset rajat ylittävään, asuinpaikan muutokseen. Saman hallinnollisen alueen sisäpuolella tapahtuva asuinpaikan muuttaminen olisi sen sijaan uudelleensijoittumista (relocation). Kaikki sellaiset henkilöt, jotka muuttavat ja oleskelevat ulkomailla vähintään kolme kuukautta nähdään siirtolaisina, olivatpa he sitten ensimmäistä kertaa muuttavia henkilöitä, paluumuuttajia, toista tai useampaa kertaa muuttavia henkilöitä (kohteena voi olla ns. kolmaskin maa) tai kiertolaisia (circular migrants). Viimeksi mainitut ovat siirtolaisia, jotka vaihtavat asuinmaataan varsin tiheään tahtiin, kuten esimerkiksi kausittaisen työperäisen maahan- tai maastamuuton tapauksessa tapahtuu. Meidän tutkimuksessamme ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat rinnastetaan siis siirtolaisiksi ensin mainitussa mielessä ja tulkitsemme lisäksi merkittävän osan heistä kuuluvan ”kiertolaisiin” tai *globaalitalouden nomadeihin* (ks. Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 119–121).

Perinteisen jaottelun ”pysyviin” ja ”väliaikaisiin” siirtolaisiin on esitetty menettäneen pitkälti merkitystään, vaikka valtioiden ja siirtolaisten välisiä suhteita pitkälti hahmotetaan tuon dikotomian kautta (ks. Khadria 2001, Iredale 2001, Guarnizo 1997, Glick-Schiller 1997). Käytännössä myös maahanmuuttopolitiikkaa olisi ”päivitettävä” edustamaan sellaisten yksilöiden etuja, joiden elämäntavat ylittävät valtioiden, talouksien ja kulttuurien rajoja (ks. Iredale 2001, Nyberg-Sorensen 2004).

Muuttoliikkeen ja sen vaikutusten tutkimista hankaloittaa se seikka, että siirtolaiset eivät ole ongelmitta pelkistettävissä työntekijöiksi, vaan he ovat samalla esimerkiksi äänestäjiä, etnisten, kielellisten ja uskonnollisten ryhmien jäseniä, vainottujen vähemmistöjen edustajia tai vaikkapa urheilun tai taiteen ystäviä. Lisäksi tutkimuksen kannalta on huomattava, että siirtolaiset rationalisoivat valintojaan usein *jälkikäteen*. Joidenkin yksityiskohtaisten analyysien perusteella epäselvästi määriteltävissä olevat turvattomuuden ja tyytymättömyyden tunteet aiheuttavat maastamuuttoa. (Faist 2000, 37.)

Faistin (2000, 15–19) mukaan myös verkostanalyysin tyyppiset tarkastelut jättävät suurimmaksi osaksi huomiotta sosiaalisten ja symbolisten siteiden kuten velvoitteiden, vastavuoroisuuden periaatteen ja solidaarisuuden kaltaiset sisällöt, jotka ovat hyvin

keskeisiä siirtolaisyhteisöjen ja muuttopäätösten rakentumisen elementtejä. Nämä ulottuvuudet ovat havaittavissa esimerkiksi sukujen, naapurustojen, virallisten organisaatioiden ja tiettyjen siirtolaisverkostojen kaltaisissa yhteisöissä, mutta niiden osuutta muuttoliikkeen selittäjänä voi olla hankalaa määrittää. Keskeisenä ajatuksena selitysvoimaisemmassa muuttoliikkeiden tarkastelussa – johon maahanmuuttopolitiikka tietyiltä osin pohjautuu – tulisi kuitenkin olla pyrkimys ymmärtää yhtä siirtolaisten tärkeimmistä voimavaroista eli sosiaalista pääomaa. Verkostoihin liittyvää kritiikkiä tarkasteltaessa on lisäksi hyvä muistaa esimerkiksi Meyerin (2001) huomauttavan, että erilaisten verkostojen rooli on hyvin keskeinen etenkin korkeasti koulutetun työvoiman liikkumisessa maiden välillä ja ettei sitä voida kokonaisvaltaisessa muuttoliiketarkastelussa jättää huomiotta.

Suomen tilannetta tarkasteltaessa on jälleen hyvä huomata, että maahanmuuttajaväestö on meillä varsin hajanainen useimpiin Euroopan maihin verrattuna. Tämä saattaa vaikeuttaa maahanmuuttajien omien verkostojen hyödyntämistä uusien tulijoiden kotoutumisessa. Maahanmuuttajayhteisöillä on taipumus syntyä läntisissä teollisuusmaissa siten, että ensin muuttaa mies, ja häntä seuraa muu perhe sekä myöhemmin mahdollisesti muita sukulaisia ja tuttavvia. Ketjumutto synnyttää uudessa maassa yhteisöjä, joissa olevat ihmiset, suvut ja verkostot ovat tunteneet toisensa jo lähtömaassa. (Forsander 2000, 161–162.) Saukkonenkin (2006, 29) toteaa maahanmuuttajien tuovan usein perheensä, elämäntapansa ja kulttuurinsa mukanaan. Näin on siis siitä huolimatta, että Länsi-Euroopassa ajateltiin hänen mukaansa 1970-luvulla yleisesti, että sinne töihin tulleet vierasmaalaiset palaavat aikanaan kotimaahansa, eikä yhteiskunta muutu miksikään.

Monet maahanmuuttajista aloittavat elämän uudessa maassa vakaana aikomuksenaan palata kotimaahansa (ja monet myös palaavat). On kuitenkin merkittävää huomata, että maahanmuuttajien ajatukset siitä, haluavatko he palata lähtömaahansa vai jäädä tulomaahan, muuttuvat useasti muuton jälkeen. Tämä johtuu osittain siitä, että kansainvälisillä muuttovirroilla on taipumus tulla vähitellen riippumattomiksi niistä olosuhteista, jotka alun perin saivat ne aikaisiksi. Tietysti jälkikäteen tarkasteltuna muuttajat sitoutuvat lähtö- ja kohdemaahansa eritasoisesti riippuen siitä, oliko muutto luonteeltaan väliaikaista vai pysyvämpää. On jälleen huomattava, että vaikka maahanmuutto olisi pysyvämpiluonteista ja maahanmuuttajan ajateltaisiin ajan myötä

sitoutuvan ”tiukemmin” tulomaahansa, ei se tarkoita välttämättä sitä, että siteet lähtömaahan jotenkin väljenisivät. Siteiden voimakkuus ja intensiteetti eivät siis välttämättä ole nollasummapeliä. (Faist 2000, 302–304.)

Maahanmuuttajien jäämis- ja lähtemisstrategiat riippuvat Faistin (2000) mielestä heidän elämänvaiheestaan ja positioistaan keskeisissä symbolisissa tai sosiaalisissa siteissä. Jälleen on huomioitava ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden erityisasema korkeasti koulutettuna ryhmänä, jonka valinnat eivät ole pelkistettävissä puhtaasti taloudellisiin lainalaisuuksiin.

6.3.3 Sukupuolierot jäävät muuttoliiketutkimuksessa usein liian vähälle huomiolle

Muuttoliikeverkostoja koskevia teorioita tarkasteltaessa pitäisi huomioida myös se seikka, että muuttoliikkeiden tutkimuksessa ei yleensä ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota sukupuolten välillä vallitseviin eroihin (ks. Grieco & Boyd 1998). Osasyynä on se, että historiallisesti katsottuna suurin osa kansainvälisesti liikkuvista ihmisistä on ollut miehiä. Nykyään naiset kuitenkin muodostavat jo 45 prosenttia kansainvälisestä muuttoliikkeestä. (Tyree & Donato 1986; UN 1995.) Joihinkin maihin muuttavien ihmisten joukossa naiset ovat jopa ohittaneet lukumääräisesti miehet (Zlotnik 1995).

Sukupuolten väliset erot korostuvat varsinkin muuttopäätöstä tehtäessä. Monet erilaisia verkostoja painottavat muuttoliiketeoriat eivät ota huomioon sitä seikkaa, että sosiaaliset verkostot eivät tarjoa kaikille jäsenilleen tasavertaista pääsyä erilaisiin resursseihin (Gos & Lindquist 1996, 345). Tällainen epätasapaino korostuu erityisesti sukupuolten välillä. Naisilla ja miehillä on usein erilaiset mahdollisuudet saada tietoa mahdollista muuttoa koskien, ja tästä johtuen he ovat myös epätasa-arvoisessa asemassa varsinaista muuttopäätöstä tehdessään. (Lim 1995.)

Verkostojen valikoivien tehtävien suhteen pitäisi lisäksi ottaa paremmin huomioon sukupuolten välillä vallitseva epätasa-arvo korkeakoulutukseen liittyvissä seikoissa. Esimerkiksi afrikkalaiset miehet ja naiset ovat hyvin epätasa-arvoisessa asemassa

korkeakoulutuksen suhteen. Tällä on luonnollisesti vaikutusta myös siihen, että Afrikasta tulevista opiskelijajavirroista suurin osa koostuu miehistä. Toista ääripäätä koulutuksen tasa-arvoisuudessa edustaa esimerkiksi Eurooppa, jossa mahdollisuus korkeakoulutukseen on pitkälti pystytty takaamaan myös käytännötasolla. (UNESCO 1998.)

6.4 Muuttoliikkeen vaikutuksia maahanmuuttajan näkökulmasta

Forsander (2000, 145–170) toteaa muuttoliikkeen vaikutuksia eri tasoilla tarkastellessaan, että yksilötasolla hyvin koulutetun maahanmuuttajan ammatillinen asema usein aluksi laskee uudessa maassa. Onkin mielenkiintoista, miten useimmiten ensimmäisen maahanmuuttajien sukupolven kilpailukyvyyn katsotaan jossain määrin kärsivän kulttuurisen kompetenssin puutteesta työmarkkinoilla, mutta seuraavan sukupolven kohdalla kyse on pikemminkin rakenteellisista kuin maahanmuuttajuudesta johtuvista seikoista. Maahanmuuttajat voivat kuitenkin keskinäisellä yhteistyöllä ja lähtömaansa kontaktien avulla luoda myös ”*etnisen erillistalouden*”. Sen piiristä uudet tulokkaat hankkivat kontakteja ja saattavat työllistyä siinä vaiheessa, kun he eivät hallitse valtaväestön kieltä ja kulttuuria tai heillä ei ole muualta saatavissa tarvittavia sosiaalisia kontakteja.

On kuitenkin huomattava, että samalla kun etniset yhteisöt tarjoavat maahanmuuttajille mahdollisuuksia, ne saattavat samanaikaisesti estää sosiaalista nousua laajemmassa mielessä. Tämä johtuu siitä, että etnisen yhteisön tarjoamat mahdollisuudet ovat valtaväestön yhteisön tarjoamia mahdollisuuksia vähäisemmät. Maahanmuuttajien omat verkostot ovat kuitenkin osoittautuneet varsin tehokkaiksi tuenantajiksi, kun tarkastellaan miten he pääsevät työmarkkinahierarkian alapäässä oleviin suoritustasoisiin työpaikkoihin, eli ns. sisääntulotyöpaikkoihin. Tämän on osoitettu pätevän erityisesti taloudellisena nousukautena, ja samoin puhutaan nimenomaan *suomalaisen* työkokemuksen tärkeydestä, sillä ilman sitä on Suomessa hankalaa työllistyä vaativampiin työtehtäviin. (Forsander 2000, 170.)

Esimerkkinä matalan sisääntulokynnyksen alasta toimii ravintola-ala, joka on maahanmuuttajien suurin työllistäjä Suomessa. Monet maahanmuuttajista palkkaavat maanmiehiään, jotka saattavat perustaa myöhemmin omia yrityksiä samalla kun monet alkuperäisistä yrittäjistä siirtyvät työmarkkinoilla eteenpäin. Monet ravintola-alan yrittäjistä tulevat Suomeen muista Pohjoismaista tai muualta Euroopasta, joten heillä on usein jo valmiiksi sekä kokemusta että kontakteja. Lisäksi maahanmuuttomaiden esimerkin mukaisesti voitaneen todeta, että maahanmuuttajien seuraavan sukupolven kunnianhimo suuntautuu yleensä jo muille aloille kuin ravintolabisnekseen. (Forsander 2000, 187–190.)

7 MAAHANMUUTTOPOLITIikka SUOMESSA

7.1 Työvoimapolitiikka on ollut perinteisesti sivuosassa maahanmuuttopolitiikassa

Maahanmuuttopolitiikka ei ole itsenäinen ilmiö, vaan se on voimakkaasti sidoksissa sitä harjoittavien maiden omaan historiaan, talouteen sekä muuhun politiikkaan. Tämän takia suomalaisen maahanmuuttajaväestön rakenne sekä harjoitettu maahanmuuttopolitiikka tulevat ymmärrettäviksi vasta silloin, kun ne asetetaan historialliseen yhteyteensä laajemmassa taloudellisessa ja poliittisessä kehityksessä. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 93.)

Suomea voi pitkällä aikavälillä tarkasteltuna pitää perinteisenä maastamuuttomaana. Maahanmuuttajia on tullut tänne vasta noin 15 vuoden ajan enemmän kuin väkeä on muuttanut pois. (Forsander 2003, 2.) Tämä johtuu siitä, että Suomi alkoi vastaanottaa maahanmuuttajia vasta 1980-luvulla teollistumisen ja vaurastumisen päästyä kunnolla vauhtiin (Carmon 1996, 16). Tuolloinkin näistä maahanmuuttajista pääosa oli suomalaisia paluumuuttajia, jotka olivat 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa lähteneet Ruotsiin paremman elintason perässä. Laajemmassa mittakaavassa Suomi liittyi maahanmuuttajia vastaanottavien maiden joukkoon kiintiöpakolaisten ja

turvapaikanhakijoiden maahantulon alettua aikaisempaa suuremmassa määrin 1990-luvun alkupuolella. (Korkiasaari & Söderling 1998, 14–24.)

Maahanmuuttajien pieni määrä selittyy osittain myös sillä, ettei Suomeen ole aikaisemmin tarvittu maahanmuuttajia työperäisistä syistä. Maa on ollut pitkään köyhä ja teollistunut myöhään. Tämän takia työvoimaa on perinteisesti löytynyt tarpeeksi kotimaasta. Myös naisten osuus työvoimasta on Suomessa moniin muihin maihin verrattuna suuri ja he ovat usein korkeasti koulutettuja. Esimerkiksi asiantuntijatehtävissä toimivista henkilöistä naisia on jopa 55 prosenttia, mikä on OECD-maiden korkein luku. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 33.)

Vähäisen maahanmuuton ja myöhäisen kansainvälistymisen vuoksi myös maahanmuuttopolitiikkaa on alettu kehittää täällä myöhemmin kuin useissa muissa Euroopan maissa. Ennen 1990-lukua Suomeen kohdistunut maahanmuutto on ollut niin vähäistä, että huomio on kiinnittynyt pääasiassa suomalaisten paluumuuttajien asioiden hoitoon (Mykkänen 1998, 5–7). Ensimmäinen varsinainen maahanmuutto- ja pakolaispoliittinen ohjelma annettiin Suomessa hallituksen periaatepäätöksellä vuonna 1997 (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 33). Tätä ohjelmaa leimasivat humanitaariset piirteet. Siinä keskityttiin nimensä mukaisesti etupäässä pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden oikeuksien turvaamiseen. Työvoimapolitiikka oli ohjelmassa sivuosassa. (Forsander 2003, 3–4.)

7.2 Aktiivisesta maahanmuuttopolitiikasta apua osaajien houkutteluun?

Väestön ikääntymisen ja uhkaavan työvoimapulan myötä suomalaisen maahanmuuttopolitiikan ongelmakohtiin on alettu kiinnittää enemmän huomiota. Virtasen (2005, 4–5) mukaan Suomen maahanmuuttopolitiikan kyky vastata työvoiman tarpeita koskeviin haasteisiin on perinteisesti ollut heikkoa, koska ulkomaalaislainsäädäntö on lähtenyt reaktiivisesta lähtökohdasta. Tällä tarkoitetaan sitä, että työnantaja hakee työntekijää tiettyyn työtehtävään, ja rekrytoinnin tulee siten lähtökohtaisesti tapahtua ennen työntekijän maahantuloa.

Myös työntekijän oleskelulupa tulee olla myönnettynä ennen maahan saapumista. Vaikka ulkomaalaislain tavoitteena on nopea ja joustava menettely, kuluu päätöksentekoon kaikkine tarkistuksineen varsin paljon aikaa. Tällainen byrokraattisuus on omiaan heikentämään Suomen mahdollisuuksia kilpailla työvoimasta muiden teollistuneiden maiden kanssa. (Virtanen 2005, 4–5.) Tämä korostuu varsinkin nykyisessä tilanteessa, jossa kilpailua osajista käydään sekä EU:n sisällä että sen ulkopuolella. Esimerkiksi Kanada, Australia ja Yhdysvallat ovat viime aikoina vahvistaneet maahanmuuttopolitiikkansa valikoivaa puolta parantaakseen taloudellista kilpailukykyään. (Mahroum 2001, 28.)

Nykyisessä tilanteessa valtiot voivat siis ottaa positiivisen tai negatiivisen roolin maahanmuuttopolitiikassaan, ja vaikuttaa osaavan työvoiman jäämiseen tai lähtemiseen esimerkiksi työlupa- ja maahanmuuttolainsäädäntöä helpottamalla, verotusta säätelemällä ja luomalla positiivisia mielikuvia itsestään työskentely-ympäristönä. Maahanmuuttopolitiikka – erityisesti korkeasti koulutetun väestön osalta – ei ole kuitenkaan yksiselitteisesti erotettavissa kansallisesta teknologian ja talouden kehityspolitiikasta. Yleisenä trendinä voitaneen todeta suurehkojen teollisuusmaiden siirtyneen avoimempaan ja joustavampaan suuntaan nimenomaan korkeasti koulutetun väestön kohdalla. (Mahroum 2001, 27–29.)

Suomessa aktiivinen maahanmuuttopolitiikka on nähty yhtenä keinona kehittää maahanmuuttopolitiikkaa paremmin nykytarpeita huomioonottavaan suuntaan. Sen ydinajatuksena on rekrytoida ulkomailta sellaista työvoimaa, joka kykenee siihen työsuoritukseen, jota työtehtävät edellyttävät. Tähän suuntaan siirtyminen nähdään tällä hetkellä jopa välttämättömänä globalisaation mukanaan tuomien paineiden vuoksi. Tämä johtuu siitä, että Suomen kansainvälinen kilpailukyky perustuu keskeisesti osaamiseen ja osajia ei tahdo enää löytyä riittävästi kotimaasta. (Virtanen 2005, 4–5.)

Uuteen poliittiseen suuntaan siirtymistä ei ole kuitenkaan nähty ongelmattomana. Esimerkiksi Tiihosen (2005, 22) mukaan nopea sopeutuminen uuteen instituutiorakennelmaan voi olla sekä yhteiskunnalle että maahanmuuttajille vaikeaa. Ongelmia saattaa myös aiheuttaa se, että yksittäisen valtion hallinnolliset päätökset ovat nykyään monessa suhteessa alisteisia ylikansalliselle päätöksenteolle. Ennen kaikkea EU on ottanut vahvan roolin jäsenmaidensa maahanmuuttokysymyksissä ja niiden

ohjailussa. Tämän takia kansallisvaltiolla ei ole niin suurta liikkumavaraa maahanmuuton itsenäisessä ohjailussa kuin aikaisemmin. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 74.)

Vaikka ylikansallinen päätöksenteko onkin koko ajan lisääntynyt, voi jokainen valtio kuitenkin erilaisin järjestelmin säädellä sitä, kuinka paljon ja millaisia maahanmuuttajia maahan tulee (Silverman 1991, 333–350). Forsanderin (2000, 174) mukaan aktiivisen maahanmuuttopolitiikan soveltaminen käytännössä ei edes vaadi mullistavia muutoksia. Jo nyt voidaan kohtuullisen kevyin toimenpitein tehostaa esimerkiksi työ- ja oleskelulupamenettelyä.

Mallia voidaan ottaa esimerkiksi Ranskasta, jossa yksi erityinen valtion harrastama maahanmuuttopolitiikan muoto on opiskelijoiden houkuttelevuus maahan. Jo lyhyt opiskelujakso maassa voi opettamisen lisäksi herättää kiinnostuksen hakea mielenkiintoista työpaikkaa maasta. (Forsander 2000, 174.) Toisaalta yhtä hyvin voitaisiin ajatella, että opiskelumaasta saadaan negatiivisesti sävyttynyt kuva, mikä johtaa siihen, että sen kanssa ei haluta opiskelun päätyttyä olla tekemisissä. Tämän takia onkin tärkeää kehittää maahanmuuttopolitiikkaa niin, ettei Suomessa oleskelusta synny negatiivista kuvaa esimerkiksi oleskelulupabyrokratian takia.

Aktiivisen maahanmuuttopolitiikan suuntaan kulkemisen katsotaan olevan kannattavaa myös siksi, että sen myötä maailmalle lähtee viesti siitä, kuinka Suomi suhtautuu myönteisesti maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin sekä kannustaa eri maiden osaajia hakemaan oleskelulupaa (Forsander 2000, 174). Vaikka hyvä ja avoimesti suhtautuva järjestelmä ei varsinaisesti vielä vedä osaajia maahan, se voi huonosti toimiessaan ja negatiivisen mielikuvan luodessaan toimia tehokkaana muuttoa ja sitoutumista estävänä tekijänä (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 132).

Maahanmuuttoon avoimesti suhtautuva järjestelmä on puolestaan edellytys osaajien Suomeen jäämiselle. Sekä työn että opiskelun takia tulleilla maahanmuuttajilla on potentiaalisena muuttomaana usein muitakin vaihtoehtoja kuin Suomi, joten asennoituminen kohdemaan byrokratiaa kohtaan on ehkä kärsimättömämpää kuin sellaisilla maahanmuuttajilla, joilla on sosiaalisia tai etnisiä siteitä Suomeen. Tämä johtunee siitä, että byrokratiaan sopeutuminen on kahden ensimmäisen syyn vuoksi

tulleille jossakin määrin vapaaehtoisempaa kuin jälkimmäiselle ryhmälle, ja siten heillä on aina mahdollisuus muuttaa muualle. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 132.)

7.3 Uudessa maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa siirrytty aktiivisempaan suuntaan

Maahanmuuton rooli suhteessa työmarkkinoihin näkyy aiempaa selvemmin Hallituksen uudessa maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa, joka julkaistiin vuoden 2006 lopulla. Yksi ohjelman keskeisistä teemoista on varautuminen näköpiirissä oleviin työvoiman saatavuusongelmiin työperusteista maahanmuuttoa kehittämällä (ks. Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006).

Uuden ohjelman laadinta kertoo sinällään yhteiskunnallisen keskustelun muutoksesta, sillä aikaisemmin se on luisunut maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskien varsin viranomaispainotteiseksi. Tämä on osaltaan johtunut siitä, että maahanmuuttajien vastaanottaminen, työllistäminen ja yhteiskuntaan kiinnittäminen on Suomessa nähty perinteisesti viranomaistoimintana. Toisaalta myös poliitikot ovat aikaisemmin olleet haluttomia ottamaan kantaa asiaan, mikä on edesauttanut virkamiesnäkökulman painottuneisuutta. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 94–97.)

Uudessa ohjelmassa tavoitteeksi on asetettu myös ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden työmarkkinoille pääsyn helpottaminen. Vuoden 2006 alussa tulikin voimaan ulkomaalaislain muutos, jonka tarkoituksena on edistää kolmansista maista tulevien opiskelijoiden hakeutumista ja sijoittumista suomalaiseen työelämään. Suoritettuaan tutkinnon Suomessa ulkomaalaisella opiskelijalla on tällä hetkellä mahdollisuus hakea oleskelulupaa työntekoa varten enintään kuudeksi kuukaudeksi. Työtä löydettyään hän voi vastaavasti hakea oleskelulupaa, jonka myöntämiseen ei liity työvoiman saatavuusharkintaa. (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006, 11.)

Ohjelman mukaan tulevaisuudessa olisi tarkoitus ottaa käyttöön myös oleskelulupa 10 kuukaudeksi työnhakua varten niille henkilöille, jotka ovat suorittaneet tutkintonsa

Suomessa. Työmarkkinoille sijoittumisen ja kotoutumisen helpottamiseksi on vastaavasti tarkoitus lisätä ulkomaalaisille opiskelijoille ja Suomessa tutkinnon suorittaneille suunnattuja harjoittelupaikkoja. Tavoitteena on myös tarjota ulkomaalaisille opiskelijoille lisää opetusta suomen ja ruotsin kielellä, jotta sijoittuminen työelämään tutkinnon suorittamisen jälkeen tehostuisi. (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006, 11.)

7.4 Aktiivisen maahanmuuttopolitiikan ulottaminen opiskelijoihin

Hallituksen uudessa maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat on siis otettu huomioon aiempaa paremmin. Tulevaisuuden osaajien houkuttelemiseksi esitetään konkreettisia toimia, ja samanaikaisesti mietitään jonkin verran myös sitä, miten heidät saataisiin integroitua paremmin suomalaiseen yhteiskuntaan ja työmarkkinoihin. Ohjelmassa ei kuitenkaan kiinnitetä sen tarkemmin huomiota siihen, mistä näitä tulevaisuuden osaajia pitäisi lähteä houkuttelemaan tai keitä nämä osaajat ovat.

Aikaisempien tutkimusten mukaan ei näyttäisi olevan yhdentekevää, mistä potentiaalisia osaajia houkutellaan Suomeen. Kinnusen (2003, 97–106) tutkiessa Suomessa olevien ulkomaalaisten opiskelijoiden valmistumisen jälkeisiä tulevaisuudensuunnitelmia, tietyistä maanosista tulevat vastaajat näyttivät olevan halukkaampia jäämään tänne kuin toiset. Asiaa ei tutkimuksessa tosin tarkasteltu tilastollisen yhteyden kannalta, mutta ainakin prosentuaalisesti eri lähtömaanosien välillä näyttäisi olevan eroa sen suhteen, mitä niistä tulevat opiskelijat aikovat tulevaisuudessa tehdä. Tämä vaikuttaisi johtuvan muun muassa siitä, että eri maiden kansalaiset pitävät erilaisia asioita tärkeinä omassa elämässään. Jos vastaajien joukossa koettiin, ettei itselle tärkeitä asioita ollut mahdollista saavuttaa Suomessa, oltiin niiden takia valmiita muuttamaan jonnekin muualle.

Taulukosta 1 ilmenee, kuinka ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden tulevaisuudensuunnitelmat jakautuivat kansalaisuusryhmittäin Kinnusen (2003) tutkimuksessa.

TAULUKKO 1. Tulevaisuudensuunnitelmat kansalaisuusryhmittäin

Lähde: Kinnunen 2003, 102.

	Haluaisivat jäädä Suomeen jos...	Ei tiedä, tulevaisuus avoin	Jää ehdottomasti Suomeen	Lähtee ehdottomasti muualle
EU-maat	14,1%	26,7%	27,6%	24,3%
Muut Euroopan maat	28,7%	32,2%	35%	22,1%
Aasia	37,1%	27,8%	17,2%	32,4%
Afrikka	14,4%	7,8%	8,0%	14,7%
USA/Kanada	1,4%	2,2%	4,3%	2,9%
Latin. Amerikka	2,9%	1,7%	3,7%	2,9%
Oseania	0,3%	1,7%	0,6%	0,7%
Muut	1,1%		3,7%	

Kansalaisuusryhmistä aasialaiset olivat suhteellisesti kaikista halukkaimpia jäämään Suomeen, jos se vain olisi heille mahdollista (esimerkiksi työsaannin vuoksi). EU-maiden kansalaiset taas valitsivat tämän tulevaisuusvaihtoehdon suhteellisesti harvemmin kuin muut ryhmät. Tulevaisuudestaan epävarmojen osuus oli suhteellisesti suurin eurooppalaisten joukossa, mutta yhdenkään kansalaisuusryhmän sisällä epätietoisten joukko ei ollut suurin ryhmä. Suomeen jäävien joukossa oli suhteellisesti eniten sekä EU-maista että niiden ulkopuolisista eurooppalaisista maista sekä Pohjois- ja Etelä-Amerikasta tulleita vastaajia. Ehdottomasti muualle lähtevien joukossa oli suhteellisesti eniten afrikkalaisia. Heidän keskuudessaan poislähtö oli myös kaikista yleisin tulevaisuudensuunnitelma, vaikka koko aineistossa se oli harvinaisin. (Kinnunen 2003, 102–110.)

Tärkeää on myös se, keitä tänne houkutellaan, koska kansalaisuus ei luonnollisestikaan ole ainoa tutkinto-opiskelijoiden tulevaisuudensuunnitelmiin vaikuttava taustatekijä. Kinnusen (2003, 97–106) tutkiessa Suomessa olevien ulkomaalaisten opiskelijoiden valmistumisen jälkeisiä tulevaisuudensuunnitelmia, mies- ja naisopiskelijoiden välillä osoittautui olevan eroja aikomuksessa jäädä tänne. Ainakin osittain näitä eroja voi perustella sillä, että mies- ja naisopiskelijat pitävät erilaisia asioita tärkeänä elämässään, mikä taas vaikuttaa tulevaisuudensuunnitelmien tekoon.

Myös iällä näytti olevan Kinnusen (2003, 103) tutkimuksen mukaan vaikutusta tulevaisuudensuunnitelmiin, aivan kuten aikaisemmistakin tutkimuksista on käynyt ilmi. Nuorten vastaajien katsottiin olevan tulevaisuutensa suhteen epävarmoja, eivätkä he sen takia osanneet sanoa, aikovatko jäädä Suomeen vai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen (ks. Ally 2002).

Yleisesti ottaen voitaisiin todeta, että opiskelijoihin pätevät yhtäältä samat muuttoa säätelevät lait kuin muihinkin muuttamista harkitseviin henkilöihin. Opiskelijoiden tulevaisuudensuunnitelmiin vaikuttavat esimerkiksi sidokset erilaisiin sosiaalisiin verkostoihin, joilla tunnetusti saattaa usein olla paljonkin vaikutusta muuttopäätöstä tehtäessä (esim. Karppi & Rantala 1998). Toisaalta opiskelijoiden liikkuvuus myös eroaa monella tapaa muusta kansainvälisestä liikkuvuudesta. Tämän vuoksi sen hallinta esimerkiksi pelkällä työperäisen maahanmuuton tarpeita varten kehitetyllä maahanmuuttopolitiikalla voi olla hankalaa.

Edellä mainittujen seikkojen valossa näyttäisi olevan aihetta pohtia, millä tavalla ulkomaalaisiin tutkinto-opiskelijoihin sovellettavaa maahanmuuttopolitiikkaa tulisi kehittää. Jos Suomeen halutaan ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista tulevaisuuden osaajia, ei ole luonnollisestikaan kannattavaa pyrkiä houkuttelemaan tänne sellaisia ihmisiä, jotka muuttavat heti valmistumisensa jälkeen muualle. Mahdollisen rekrytoinnin yhteydessä onkin hyvä muistaa, että ulkomaalaispolitiikka ja hallinnolliset käytännöt vaikuttavat voimakkaasti maahanmuuttajatyövoiman määrään ja laatuun (Forsander 2000, 144). Aktiivinen maahanmuuttopolitiikka toimii tästä hyvänä esimerkkinä, koska sen tavoitteena on rekrytoida ulkomailta osaavaa työvoimaa juuri niihin työtehtäviin, joihin ei ole löydettävissä riittävästi osaajia kotimaasta (ks. Virtanen 2005, 4–5). Tässä tutkimuksessa sivutaankin kysymystä siitä, voitaisiinko aktiivista maahanmuuttopolitiikkaa soveltaa myös opiskelijoiden kohdalla, ja siten houkutella maahan juuri sellaisia yksilöitä, jotka ovat kaikista potentiaalisimpia Suomeen jääjiä myös valmistumisensa jälkeen.

8 KOHTI TUTKIMUSONGELMIEN RATKAISUA

8.1 Tutkimuksessa käytettävät menetelmät

8.1.1 Ristiintaulukointi

Käytämme tässä tutkimuksessa analysointivälineenä etupäässä ristiintaulukointia. Sen avulla on mahdollista tutkia muuttujien jakautumista ja niiden välisiä riippuvuuksia. Riippuvuus- tai riippumattomuustarkastelussa tutkitaan, onko tarkastelun kohteena olevan selitettävän muuttujan jakauma erilainen selittävän muuttujan eri luokissa. Ristiintaulukoinnissa tarkastellaan siis ehdollisia jakaumia, mikä tarkoittaa sitä, että mielenkiinnon kohteena on selitettävän muuttujan jakauman tarkastelu. Koska selitettävän muuttujan arvot jakautuvat vain harvoin tasaisesti selittävän muuttujan luokkiin, on analyysissä selkeyden vuoksi tarpeellista käyttää suhteellista jakaumaa, eli laskea kiinnostuksen kohteena olevista luokista prosenttiosuudet. (Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto: ristiintaulukointi.)

Otoksiin perustuvissa tutkimuksissa mielenkiinnon kohteena on yleensä se, voidaanko otoksessa havaitut erot yleistää koko perusjoukkoon. Ristiintaulukoille soveltuva tilastollisen merkitsevyyden testausmenetelmä on χ^2 - (χ^2 :n neliö) testi. Käytännössä testin tulokset tiivistyvät p-lukuun. Se kertoo virhepäätelmän todennäköisyyden silloin kun oletetaan, että otoksessa havaitut erot löytyvät myös perusjoukosta. P:n arvon ollessa pienempi kuin 0,05 todetaan, että erot ovat tilastollisesti merkitseviä. (Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto: ristiintaulukointi.)

Ristiintaulukon tilastollisen merkitsevyyden testaamisessa on muistettava, että testaus ei kerro mitään ristiintaulukon sisältämien erojen sisällöllisestä merkitsevyydestä. Esimerkiksi vastaajan sukupuoli saattaa olla tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä hänen ikäänsä, mutta käytännössä yhteys ei ole looginen. Testi kertoo vain,

kuinka suuri riski on erehtyä hylättäessä nollahypoteesi ja hyväksyttäessä vaihtoehtoinen hypoteesi. Siten p-arvon ollessa pienempi kuin 0,05 on alle viiden prosentin riski erehtyä hylättäessä nollahypoteesi ja hyväksyttäessä vaihtoehtoinen hypoteesi. Siksi on tärkeää muistaa, että tilastollisen merkitsevyyden lisäksi täytyy aina pohtia myös eroavaisuuksien suuruuden sisällöllistä merkitystä. Vastuu johtopäätöksistä on loppujen lopuksi aina tutkijalla. (Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto: ristiintaulukointi.)

8.1.2 Yksisuuntainen varianssianalyysi

Varianssianalyysin avulla tutkitaan sitä, ovatko selitettävän muuttujan keskiarvot tilastollisesti merkitsevästi erisuuruisia selittävän muuttujan eri luokissa. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sen avulla voidaan selvittää, eroavatko naisten ja miesten keskipalkat tilastollisesti merkitsevällä tavalla toisistaan jossakin yrityksessä. Analyysin lähtöoletuksena on, että tarkastelun kohteena olevien luokkien keskiarvot ovat yhtä suuret. Jos nollahypoteesi on varianssianalyysin tuloksena mahdollista hylätä, voidaan selitettävän muuttujan keskiarvojen välillä tulkita olevan eroja selittävän muuttujan eri luokissa. (Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto: varianssianalyysi.)

Koska varianssianalyysissä tarkastellaan selitettävien muuttujien ryhmäkeskiarvoja, täytyy selitettävän muuttujan olla sellainen, että siitä on järkevää laskea aritmeettinen keskiarvo (käytännössä välimatka- tai suhdelukuasteikollinen muuttuja). Yksisuuntaisessa varianssianalyysissä kiinnostuksen kohteena on vain yksi selittävä muuttuja. Koska tämä muuttuja kuvaa havaintoyksikköjen jakautumista luokkiin, on sen mittaustason oltava joko luokittelu- tai järjestysasteikko. (Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston menetelmäopetuksen valtakunnallinen tietovaranto: varianssianalyysi.)

8.1.3 Avovastausten analysoiminen faktanäkökulman kautta

Käyttämämme tutkimusaineisto sisältää myös avovastauksia, joita esitämme tulkintamme evidenssinä. Pyrimme noudattamaan laadullisessa analyysissämme kahta vaihetta, havaintojen pelkistämisestä ja tutkimusongelman ratkaisemisesta pelkistysten avulla. Erottelu on analyttinen, sillä käytännön tasolla nämä kaksi vaihetta nivoutuvat toisiinsa. Analyysi alkaa usein siitä, että raakahavainnot pyritään pelkistämään mahdollisimman suppeaksi havaintojen joukoksi. Tässä vaiheessa on kuitenkin hyvä huomata, että pelkistysten tekoon on suhtauduttava varovaisesti. Liian yksityiskohtainen pelkistäminen saattaa johtaa tilanteeseen, jossa on vaikea hahmottaa kaikkien tehtyjen havaintojoukkojen yhteyttä kokonaisuuteen. Liian karkeassa pelkistämisessä ongelmana puolestaan on se, että tutkimusongelman ratkaisemiseksi välttämättömiä eroja ei ehkä löydetäkään. Varsinaista laadullista analyysiä onkin oikeastaan se, miten raakahavaintojen yhdistäminen tapahtuu, ja kuinka tällä yhdistelyllä on mahdollista muotoilla sellaisia raakahavaintoja kuvaavia sääntöjä, jotka pätevät parhaassa tapauksessa poikkeuksetta koko aineistoon. (Alasuutari 1993, 22–35.)

Jotta aineistosta voitaisiin tehdä jonkinlaisia pelkistyksiä, on siinä aluksi kiinnitettävä huomiota vastausten sisältöön. Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä tiivistäen. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa tarkastellaan valmiiksi tekstimuotoisia tai sellaiseksi muutettuja aineistoja, kuten esimerkiksi avovastauksia. Sisällönanalyysillä voidaan tarkoittaa niin laadullista sisällönanalyysiä kuin sisällön määrällistäkin erittelyä. Näitä molempia voidaan hyödyntää samaa aineistoa analysoitaessa, kuten tämänkin tutkimuksen kohdalla on tehty. Niinpä sisällönanalyysiä voidaan jatkaa tuottamalla esimerkiksi sanallisesti kuvattua aineistosta määrällisiä tuloksia. Pääasia on, että sen avulla saadaan muodostettua tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aiheita koskeviin muihin tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–116.)

Yhden lähtökohdan sisällönanalyysiin tarjoaa aineiston tarkasteleminen ns. faktanäkökulmasta. Alasuutarin (1993, 72–73) mukaan tällä tarkoitetaan sitä, että

tutkijan mielenkiinnon kohteena ovat laadullisen aineiston ”tosiasiatiedot”. Tästä näkökulmasta ihmisten tavalla kertoa erilaisia asioita ei sinänsä ole merkitystä muulta kuin siltä kannalta, miten tuo tapa mahdollisesti vaikuttaa annettujen tietojen todenmukaisuuteen. Tutkimuksessa pyritään aina tiettyssä mielessä ”totuuteen”, mutta faktanäkökulmasta ilmiöitä tarkasteltaessa huomio kiinnitetään todellakin vain siihen, mitä lähdeaineistossa suoraan kerrotaan todellisuudesta. Metaforan mukaisesti ihmisten kieli ja kielenkäyttö ovat tässä tarkastelussa pelkkänä linssinä, joka kuvaa todellisuutta.

Hyvin tavallinen tapa soveltaa faktanäkökulmaa käytännössä on erilaisten tyyppien muodostaminen aineistosta. Tällaisessa sovelluksessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota luokitukseen, jottei yhtäältä niputettaisi hyvinkin paljon toisistaan eroavia tapauksia edustamaan samaa tyyppiä tai toisaalta tehtäisi niin hienojakoista luokitusta, että kuhunkin luokkaan tulee vain muutama tapaus. Tutkimus osoittaa usein, että näiden ”tyyppien” edustajat eroavat toisistaan perinteisten sosiologisten taustamuuttujien suhteen ja parhaimmillaan tekee myös ymmärrettäväksi kyseisten muuttujien väliset suhteet, eli vaikkapa sen miksi erilaiset ihmiset elävät eri tavalla. (Alasuutari 1993, 73–83.)

8.2 Eri menetelmien soveltaminen tässä tutkimuksessa

8.2.1 Ristiintaulukointien ja varianssianalyysin avulla selvyyttä tutkimusongelmiin

Aineiston pohjalta laaditussa alkuperäisessä “If I had to pay I would require value for my money” -selvityksessä aineistoa on käytetty lähinnä nykytilanteen kuvailuun (ks. Kärki 2005). Siinä aineistoa ei siis ole analysoitu pidemmälle tilastollisten menetelmien avulla, vaan on tyydytty kertomaan nykytilanteesta erilaisten tilastollisten tunnuslukujen valossa. Tämän työn puitteissa lähdimme tarkastelemaan muuttujien suhteita ristiintaulukointien ja varianssianalyysin avulla. Analysoinnissa käytimme apuna SPSS-tilasto-ohjelmaa. Kokeilimme aluksi myös muita tilastollisia menetelmiä, esimerkiksi faktorianalyysiä, mutta aineisto ei tarjonnut edellytyksiä tällaisten menetelmien käytölle.

Tämä johtui ennen kaikkea havaintojen pienestä lukumäärästä tietyissä kansalaisuusryhmissä.

Ristiintaulukointeja tehdessämme huomasimme joidenkin muuttujien luokkien yhdistelyn olevan tarpeen. Koska alkuperäisessä aineistosta tehdyssä selvityksessä luokittelu oli tehty ainoastaan kuvailua varten, se ei välttämättä aina soveltunut ristiintaulukointien tekemiseen. Esimerkiksi yksittäiset solufrekvenssit olisivat ilman luokkien yhdistelyä jääneet niin pieniksi, etteivät ristiintaulukoinnin edellytykset olisi toteutuneet. Ongelmana oli joissakin tapauksissa myös se, että alkuperäinen luokittelu oli turhan yksityiskohtainen, ja tämän takia taulukoista muodostui vaikeasti luettavia.

Myös aikaisemmin tekemämme vastaajien kansalaisuuksien maanosittainen jaottelu osoittautui ongelmalliseksi ristiintaulukoinnin kannalta. Yksittäiset solufrekvenssit muodostuivat maanosajaottelulla niin pieniksi, että päätimme yhdistää luokkia edelleen. Näin syntyivät ristiintaulukoinneissa käytettävät Aasia, Afrikka & Latinalainen Amerikka, Eurooppa, Pohjois-Amerikka ja muut maanosat -luokat. Oseania sisällytettiin siis muut maanosat -luokkaan, koska yksittäisenä siinä olisi ollut ainoastaan kuusi havaintoa ja Afrikka sekä Latinalainen Amerikka yhdistettiin keskenään uudeksi luokaksi.

Käytännössä ristiintaulukointien avulla tarkasteltiin vastaajien kotimaan, iän, sukupuolen, Suomessa asutun ajan, koulutusalan, tutkinnon tason, suomalaisen yhteiskuntaan integroitumisen kokemisen, päätoimen ja lähtöalueen tilastollista yhteyttä tulevaisuudensuunnitelmiin. Vastaajien tulevaisuudensuunnitelmia mitattiin seuraavilla vastausvaihtoehdoilla: ”Aikoo jäädä Suomeen”, ”Aikoo lähteä muualle”, ”Jäisi Suomeen, jos voisi” ja ”Ei tiedä”. Lisäksi tarkastelimme suomalaisen yhteiskuntaan integroitumisen kokemisen yhteyttä Suomessa asuttuun aikaan ja vastaajan lähtöalueeseen. Näiden tarkastelujen avulla saimme kuvan siitä, miten erilaiset analyysimme kannalta keskeiset taustamuuttujat ovat yhteydessä vastaajan halukkuuteen jäädä Suomeen valmistumisensa jälkeen.

Varianssianalyysillä selvitimme, kuinka tyytyväisiä ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat olivat erilaisiin ”virallisiin” opiskeluun liittyviin asioihin. Tällaisia ”virallisia” tekijöitä olivat tulkintamme mukaan esimerkiksi opetuksen laatu, tutkintovaatimukset ja

kirjastopalvelut. Tyytyväisyyttään näihin eri tekijöihin opiskelijat saattoivat arvioida vastauksissaan asteikolla 1–5 (1=erittäin tyytymätön, 5=erittäin tyytyväinen). Alkuperäisessä kyselylomakkeessa tällaisia tekijöitä oli kysytty samassa kohdassa, jossa vastaajat saivat määritellä laajemmin tyytyväisyyttään erilaisiin asioihin Suomessa. Tämän takia konstruoimme ”virallisista” tekijöistä oman summamuuttujan.

Eri tekijöistä muodostetun summamuuttujan perusteella saimme kokonaiskuvan siitä, miten tyytyväisiä ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat olivat opiskeluun liittyviin ”virallisiin” tekijöihin ylipäätään. Tyytyväisyyteen liittyen määrittelimme kaikille vastaajille keskiarvon, jonka perusteella heidät jaettiin keskimääräistä tyytymättömämpien ja keskimääräistä tyytyväisempien vastaajien ryhmiin. Tämän jälkeen tarkastelimme yksisuuntaisen varianssianalyysin keinoin, poikkeavatko näiden kahden ryhmän aikomukset jäädä Suomeen toisistaan. Näin oli tarkoitus selvittää, vaikuttaako myös tyytyväisyys opiskeluun liittyviin ”virallisiin” tekijöihin halukkuuteen jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisen jälkeen.

8.2.2 SPSS-ohjelman multiple response –toiminto

SPSS-ohjelmassa aineiston muuttujat voivat yleensä saada ainoastaan yhden arvon. Multiple response -toiminnon avulla havainnolle voidaan kuitenkin tallentaa useampia arvoja. Tätä toimintoa tarvitaan esimerkiksi tilanteessa, jossa halutaan tarkastella miten nämä useammat arvot jakautuvat tietyn muuttujan suhteen. (Valtari 2006, 21.)

Tässä tutkimuksessa multiple response -toimintoa käytettiin avuksi, kun haluttiin tarkastella vastaajien tärkeintä syytä tulla Suomeen, heidän suurinta estettä työllistymiselle Suomessa ja sitä, ketkä ovat tärkeimpiä henkilöitä, jotka ovat auttaneet heitä Suomeen sopeutumisessa. Nämä seikat kiinnostivat meitä, koska aikaisempien tutkimusten valossa tällaisilla tekijöillä on ollut vaikutusta opiskelijoiden halukkuuteen jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen (ks. Aalto 2003). Kaikki edellä mainitut muuttujat oli alkuperäisessä aineistossa koodattu siihen muotoon, että vastaajat saivat muuttujasta riippuen arvottaa eri syitä, esteitä tai tärkeimpiä henkilöitä numeroasteikolla.

Tärkeintä Suomeen tulon syytä sai arvioida asteikolla 1–5 (1=ei ollenkaan tärkeä, 5=erittäin tärkeä) ja suurinta estettä Suomessa työllistymiselle sekä tärkeimpiä Suomeen sopeutumisessa auttaneita henkilöitä myös asteikolla 1–3 (1=suurin/tärkein, 2=toiseksi suurin/tärkein ja 3=kolmanneksi suurin/tärkein). Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että esimerkiksi tärkeimpien henkilöiden kohdalla kyselylomakkeessa oli annettu valmiiksi useita eri henkilöitä tai ryhmiä, ja vastaaja sai valita näistä kolme tärkeysjärjestyksessä.

Tämän tutkimuksen analyysissä tarkasteltiin kuitenkin ainoastaan erittäin tärkeiden tekijöiden jakautumista, eli sitä miten nämä tekijät olivat jakautuneet prosentuaalisesti eri muuttujien sisällä. Multiple response –toiminnon avulla saimme siis selville esimerkiksi kuinka monta prosenttia vastaajista piti ystäviä tärkeimpinä Suomeen sopeutumisessa auttaneina henkilöinä.

8.2.3 Faktanäkökulman kautta motivaatiotekijöiden luokitteluun

Sekä määrällisessä että laadullisessa tutkimuksessa voidaan tutkimuksen pätevyuden parantamiseksi käyttää useita menetelmiä. Yleisnimitys tällaiselle yhteiskäytölle on triangulaatio. Useiden menetelmien käyttämistä samassa tutkimuksessa kutsutaan metodologiseksi tai metodiseksi triangulaatioksi. (Hirsjärvi ym. 2002, 215.) Käytännössä kyse on yleensä jonkin kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän käyttämisestä samassa tutkimuksessa. Tällöin siis laajempaan tutkimusongelmaan etsitään vastauksia sekä määrällisesti että laadullisesti tutkittavista tekijöistä. Tämä tarkoittaa luonnollisesti sitä, että tutkimusaineistossa on oltava edellytyksiä molempien tutkimustapojen käytölle. (Patton 1990.)

Tässä tutkimuksessa oli edellytyksiä käyttää kvantitatiivisten menetelmien lisäksi myös kvalitatiivisia menetelmiä aineiston analyysiin, sillä aineistossa oli avovastausten muodossa tietoa siitä, millä syillä ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat perustelevat aikomustaan jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen. Avovastausten tarkastelu oli myös perusteltua, koska tutkimuksemme kvantitatiivisessa osuudessa huomio kiinnittyi etupäässä Suomeen jäämiseen tai täältä lähtemiseen vaikuttavien

taustatekijöiden selvittämiseen. Tämä osuus ei siis vielä paljastanut sitä, millaisilla tekijöillä opiskelijat *itse* selittävät halukkuuttaan lähteä tai jäädä.

Kvalitatiivisen osuuden analysoinnin aloitimme lukemalla valmistumisen jälkeisiä suunnitelmia koskevat avovastaukset (ks. Liite 1, kysymys 25). Tämän jälkeen huomasimme, että avovastauksissa toistuvat tietyt sisällölliset asiat. Jaoin vastaukset erilaisiin ryhmiin sen mukaan, millaisilla tekijöillä vastaajat perustelivat aikomustaan jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen. Vastausten sisältöä tarkastellessamme emme kiinnittäneet huomiota siihen, *miten* vastaus oli kielellisesti muotoiltu tai millaisia merkityksiä se sisälsi, vaan tarkastelimme ainoastaan sitä, *mitä* konkreettisia syitä opiskelijat ilmoittivat vastauksissaan. Sovelsimme tarkastelussa siis faktanäkökulmaa (ks. Alasuutari 1993, 72–73).

8.2.4 Työhön liittyvät, yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset tekijät selittävät sekä jäämis- että lähtemishalukkuutta

Avovastauksia lukiessamme huomasimme, että vastauksissa toistuvat usein samankaltaiset perustelut kuin joissakin aikaisemmissa aihetta koskevissa tutkimuksissa. Alberts ja Hazen (2005, 138–148) tutkivat fokushaastatteluiden avulla ulkomaalaisten opiskelijoiden halukkuutta jäädä tutkintonsa suorittamisen jälkeen Yhdysvaltoihin tai palata kotimaahansa. Halukkuuteen vaikuttavat motivaatiotekijät olivat heidän mukaansa jaettavissa kolmeen laajempaan kokonaisuuteen: työhön liittyviin, yhteiskunnallisiin ja henkilökohtaisiin tekijöihin. Näistä ensin mainitut toimivat lähinnä vetotekijöinä (ne siis houkuttelivat vastaajia jäämään Yhdysvaltoihin) ja kaksi muuta olivat pikemminkin työntekijöitä, eli ne kannustivat paluumuuttoon tai siirtymiseen kolmanteen maahan. Alla oleva tyypittely auttaa selventämään, mitkä kyseisissä fokushaastatteluissa esiintulleista tekijöistä luokiteltiin mihinkin kategoriaan:

- *Työhön liittyvät tekijät:* palkkaukseen, työolosuhteisiin ja -tiloihin sekä uralla etenemiseen liittyvät asiat
- *Yhteiskunnalliset tekijät:* ”kokemispitoiset asiat”, eli se millaisena oma elämä koetaan

olosuhteissa, jotka poikkeavat niistä olosuhteista, joihin kotimaassa on totuttu

- *Henkilökohtaiset tekijät*: läheisesti henkilöön liittyvät, muut kuin edellä mainitut seikat, kuten perhesuhteet ja ystäväverkostot.

Alberts ja Hazen (2005, 131–150) toteavat vielä, että luokat eivät ole toisensa poissulkevia, vaan jotkut asiat voitaisiin yhtä perustellusti laittaa useampaankin luokkaan. Luokittelu toimii kuitenkin työkaluna, jolla avovastauksiin saadaan alustavaa systemaattisuutta. Kirjoittajat kuvaavat löytäneensä tulostensa valossa joitakin eri kansalaisuuksien edustajille tyypillisiä ”kaavamaisuuksia”, jotka toimivat pääasiassa kahdella eri tasolla. Ensinnäkin lähtömaan erityisolosuhteet – esimerkkinä mainitaan vaikeat poliittiset olosuhteet – saattoivat vaikuttaa jäämispäätökseen, ja toiseksi eri kansalaisuuksien edustajat näyttivät antavan erilaisia suhteellisia painotuksia kullekin kolmesta motivaatiotekijöiden luokasta. Esimerkiksi kreikkalaiset opiskelijat myönsivät avoimesti, että ammatillisessa mielessä heidän olisi parasta pysytellä Yhdysvalloissa, mutta yhteiskunnalliseen ja henkilökohtaiseen luokkaan kuuluvat asiat käänsivät heidän päätöksensä sittenkin kotiinpaluun suuntaan.

Ammatilliset tekijät eivät yleensä toimineet työntävinä tekijöinä lukuun ottamatta joitakin afrikkalaisia opiskelijoita, jotka sanoivat olevansa suhteessa paremmassa työmarkkina-asemassa kotimaassaan kuin Yhdysvalloissa. Samansuuntaisia perusteluita esiintyi myös kiinalaisten opiskelijoiden vastauksissa: heidän mukaansa Kiinan valtio pyrkii saamaan haltuunsa ”läntistä tietotaitoa” esimerkiksi tarjoamalla korkeasti koulutetuille paluumuuttajille länsimaiden kanssa kilpailukykyisiä palkkoja. Fokushaastatteluiden perusteella vaikuttaisi kuitenkin siltä, että ammatilliset tekijät ovat ennemminkin painavin houkutin *jäää* Yhdysvaltoihin kuin lähteä sieltä pois. (Alberts & Hazen 2005, 141–147.)

Yhteiskunnallisiin syihin puolestaan vedottiin runsaasti ennen kaikkea siinä mielessä, että lähtömaa tuntui tutummalta kuin muuton kohdemaana. Monet haastatelluista ilmaisivat myös tyytymättömyyttä ”amerikkalaista arvomaailmaa” kohtaan, mihin tutkijat puolestaan esittivät syyksi sitä, että kenties maahanmuuttoprosessiin laajemminkin liittyvät pettymykset kohdennetaan muuttomaahan. Jotkut vastaajista tosin esittivät

yhteiskunnallisia syitä – erityisesti monikulttuuriseen ympäristöön liittyviä asioita – myös Yhdysvaltoihin sitovina tekijöinä. (Alberts & Hazen 2005, 141–147.)

Mielenkiintoista kyllä, jotkut vastaajista kertoivat lisäksi haluavansa palata lähtömaahansa velvollisuudesta sen yhteiskuntaa kohtaan tai pyrkiäkseen osallistumaan sen kehittämiseen. Tässä kohtaa näytti ilmenevän laskelmointia esimerkiksi intialaisten vastaajien pohtiessa auttaisivatko he kotimaataan parhaalla tavalla pysymällä Yhdysvalloissa, lievittämällä kotimaista työttömyyttä sekä lähettämällä rahaa Intiaan vai varsinaisesti palaamalla sinne tietotaitoineen. (Alberts & Hazen 2005, 151.)

Tiivistäen voidaan sanoa, että ammatillisiin tekijöihin liittyvät seikat nähtiin usein ”faktoina”, joita saatettiin punnita ja vertailla keskenään, kun taas yhteiskunnallisiin tekijöihin liittyi pikemminkin subjektiivista asioiden kokemista. Tämän takia yhteiskunnallisten tekijöiden painoarvon määrittäminen ja vertailu on haastavaa, mutta toisaalta kuitenkin välttämätöntä kokonaiskuvan rakentamiseksi. (Alberts & Hazen 2005, 149.)

Henkilökohtaiset tekijät tulivat esille jokaisen haastateltavan vastauksissa ja ne olivat usein hyvin samankaltaisia yhteiskunnallisten tekijöiden kanssa. Esimerkiksi perhesiteisiin liittyvät asiat painottuivat vastaajilla varsin eri tavoin liittyen siihen, miten perhe koettiin vastaajan lähtömaan ”laajemmassa kulttuurillisessa mielessä”. Kuitenkin kaikilla vastaajilla lähtömaassa olevat perhe ja ystävät toimivat vetotekijöinä, ja useat vastaajista kertoivat niiden merkityksen korostuvan eron aikana. (Alberts & Hazen 2005, 149–150.)

Kaiken kaikkiaan ulkomaalaisten opiskelijoiden jäämistä tai lähtemistä koskevat päätökset ovat luonnollisesti monesta erilaisesta seikasta kiinni, etenkin silloin kun vieraassa maassa oleskeluaika pitkittyy. On myös huomattava, että opiskelijoilla on monista muista maahanmuuttajista poiketen mahdollisuus kartuttaa kokemuksia uuteen ympäristöönsä liittyen, mikä osaltaan tekee motivaatiotekijöiden kokonaisuudesta moniulotteisen. (Alberts & Hazen 2005, 150–154.)

Alberts ja Hazen (2005, 152–153) huomauttavat vielä, että vastaajat kautta linjan harkitsevat päätöstään jäädä tai lähteä samanlaisiin perusteisiin nojaten, mutta päätyvät

erilaisiin päätöksiin. Tätä tulkitaan eri motivaatiotekijöille annetuilla suhteellisilla painoarvoilla, joiden perusteella vastaajat eroavat toisistaan voimakkaasti esimerkiksi kansalaisuuksittain. Mahdollisuudet ylipäättään huomioida yhteiskunnallisia ja henkilökohtaisia tekijöitä jäämispäätöstä tehtäessä olivat joillain vastaajilla muista syistä rajoittuneita. Esimerkiksi kiinalaiset vastaajat kokivat nämä tekijät tärkeiksi, mutta totesivat samanaikaisesti Kiinassa vaikuttavien laajemman tason tekijöiden – esimerkiksi epävakaa poliittinen tilanteen – ohittavan ne päätöksenteossa ainakin jossain määrin. Monet lähtömaan makrotason tekijät ovat siis yhteydessä siihen, miten motivaatiotekijöitä voidaan painottaa päätöksiä tehtäessä.

Baker ja Finn (2003) ovat tehneet laskelmia ulkomaalaisten opiskelijoiden Yhdysvaltoihin jäämispäätöksiin liittyen. Näiden laskelmien mukaan muun muassa luonnon- ja insinööritieteiden opiskelijoiden jäämismäärät ovat suhteessa suurimpia, ja talous- sekä yhteiskuntatieteiden vastaavasti pienimpiä. Edelleen kansalaisuuksia vertailtaessa kiinalaiset ja intialaiset ovat jäämässä Yhdysvaltoihin suhteellisen runsaslukuisina. Jäämisaikomuksen mittaaminen tuottaa kuitenkin varsin epätarkkoja tuloksia varsinaisen jäämisen suhteen. Tämän takia sen antamia tietoja tuleekin käyttää lähinnä suuntaa-antavana apuna motivaatiotekijöiden tarkastelussa, kuten Alberts ja Hazen (2005) itse ovat tehneet.

Yhdysvaltojen tapauksessa näyttää vallitsevan erilaisia käsityksiä siitä, miten suuri osa ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista itse asiassa jää maahan. Albertsin ja Hazenin (2005, 133–134) tutkimuksessa kävi ilmi, että monet haastatelluista aikoivat etsiä valmistumisensa jälkeen töitä Yhdysvalloista ja ehkä jäädä sinne muutamaksi vuodeksi. Etukäteen ilman varsinaista opiskeluaikomusta harkittu opiskelijastatuksella maahan saapuminen, ja sen jälkeen sinne jääminen, näytti kuitenkin olevan hyvin marginaalista, vaikka tällaisiakin käytäntöjä on joissakin tutkimuksissa esitetty harjoitettavan. (Alberts & Hazen 2005, 140.)

Albertsin ja Hazenin (2005) tutkimusraportin yhtenä keskeisimpänä löydöksenä voidaan meidän tutkimuksemme kannalta pitää havaintoa siitä, että ulkomaalaisten opiskelijoiden jäämis- tai lähtemispäätökseen vaikuttavat monenlaiset tekijät eivät suinkaan rajoitu puhtaasti henkilökohtaiseen laskelmointiin. Nämä tekijät ovat myös yhteydessä laajempiin rakenteisiin tai konteksteihin, jotka asettavat puitteet tuolle laskelmoinnille.

Tämän takia pätevän muuttoliiketarkastelun ei tulisi keskittyä yksinomaan mikrotason päätösten analyysille, vaan siinä olisi otettava huomioon myös makrotason poliittis-taloudellisten olosuhteiden erittely. Esimerkiksi Faistin (2000) tarkastelussa näiden kahden tason lisäksi mukaan on otettu myös mesotason katsaus, jossa huomioidaan olennaisella tavalla sosiaalisen pääoman ja verkostojen osuus muuttoliikkeen selittäjinä. Vaikka erot tasojen välillä ovat luonnollisesti analyttis-käsitteellisiä, tarkastelun työkaluina niistä voi olla korvaamatonta hyötyä.

Lähdimme ryhmittelemään käyttämämme aineiston avovastauksia edellä esitetyllä tavalla. Avovastaukset näyttivät jakautuvan myös meidän aineistossamme pääpiirteittäin samoihin ryhmiin kuin Albertsin ja Hazenin (2005) tutkimuksessa. Luonnollisesti aineistossa tuli vastaan myös sellaisia vastauksia, joiden sijoittaminen johonkin tiettyyn ryhmään oli hankalaa. Näissä tapauksissa kyse oli lähinnä siitä, että ne olisi voinut sijoittaa useaan ryhmään samanaikaisesti, koska vastaaja oli ilmoittanut useamman perusteen samassa vastauksessa. Pohdimme kuitenkin jokaisen vastauksen tapauskohtaisesti, ja tulkitsimme tämän jälkeen, mikä tekijöistä oli vastaajalle ensisijainen peruste jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen.

Omassa ryhmittelyssämme teimme Albertsin ja Hazenin (2005) luokittelusta poikkeuksen siinä mielessä, että jaoinme työhön liittyvät, yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset tekijät erikseen sekä tänne jäämistä että täältä lähtemistä selittäviin alaryhmiin. Siten avovastauksissa esiin tulleet perustelut jakoutuivat kuuteen laajempaan ryhmään: jäämispäätöstä määrittäviin työhön liittyviin, yhteiskunnallisiin ja henkilökohtaisiin syihin sekä lähtemispäätöstä määrittäviin työhön liittyviin, yhteiskunnallisiin ja henkilökohtaisiin syihin.

Kun jokainen vastaus oli luokiteltu johonkin tiettyyn ryhmään, koodasimme kaikki vastaukset uudeksi muuttujaksi aineistoomme. Näin saimme siis uuden kuusiluokkaisen muuttujan, jonka avulla saatoimme tarkastella, minkä tyyppisillä tekijöillä ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat *itse* perustelivat aikomustaan jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen, ja kuinka nämä tekijät jakoutuivat prosentuaalisesti muuttujan sisällä.

8.2.5 Transnationaalien luokan avulla selvyttä hallinnollisten keinojen rajallisuudesta

Koska työhön liittyvät seikat nousivat kaikista merkittävimmäksi sekä Suomeen jäämistä että täältä lähtemistä selittäväksi tekijäksi, päätimme vielä tarkastella tähän ryhmään luokiteltuja vastaajia tarkemmin. Tässä kohtaa käytimme apuna tarkastelussa Forsanderin, Raunion, Salmenhaaran & Helanderin (2004, 118–121) tekemää typologiaa, jossa he nimeävät ulkomaalaisista osaajista muodostuvan joukon professionsa ja luokkataustansa perusteella transnationaaliksi luokaksi. Tätä luokkaa luonnehtii korkean koulutustason ohella taipumus muuttaa uran rakentamisen, ei maan perusteella. Globaalitalouden osaajat voidaan jakaa viiteen tyyppiin sitoutumismotivaation tai muuttoalttiuden perusteella:

- *Globaalitalouden vaeltajat* harkitsevat muuttamista kiinnostavien työ- ja uramahdollisuuksien perusteella. He liikkuvat maasta toiseen yhden tai muutaman vuoden pituisissa periodeissa. Keskeisenä tavoitteena on integroitua globaalitalouden kulttuuriin, ei niinkään paikalliseen kulttuuriin.
- *Uranrakentajat* arvostavat oman osaamisensa kehittämistä innostavassa työympäristössä. He saattavat jäädä maahan pitkäksi aikaa, mikäli siellä vain riittää kiinnostavia haasteita ja työmahdollisuuksia. Ajan myötä kosketus paikalliseen ympäristöön nousee yleensä yhdeksi elämänlaatutekijäksi.
- *Elämänlaatumuuttajat* vastaavasti etsivät pysyvämpää asuinpaikkaa ja pyrkivät integroitumaan paikalliseen kulttuuriin. Heidän muuttopäätöksessään keskeistä on korkeamman elämänlaadun tai paremmin haluttua elämänlaatua vastaavan ympäristön etsiminen ja löytäminen.
- *Sosiaalisten suhteiden vuoksi muuttavien* motiivi integroitua riippuu viimekädessä henkilöstä tai yhteisöstä, joka on alun perinkin ollut muuton pääasiallinen motiivi. Muuttamista harkitaan tärkeinä pidettyjen sosiaalisten suhteiden valossa.

- *Seikkailijat* tarkastelevat maailmaa kiinnostavien työmahdollisuuksien verkostona ja pyrkivät omalla muuttopäätöksellään saamaan uusia kokemuksia sekä laajentamaan perspektiiviään. Heitä kiinnostaa myös mielikuva, joka koskee mahdollisen muuttokohteen eksotiikkaa.

Tämän typologian avulla pyrimme selvittämään, onko vastaajien joukossa paljon sellaisia henkilöitä, joiden jäämis- tai lähtemispäätökseen ei voida juurikaan vaikuttaa hallinnollisin keinoin. Jos vastaaja esimerkiksi kuuluu seikkailija-tyyppiin, hän ei välttämättä jäisi Suomeen, vaikka jäämisestä muokattaisiinkin hallinnollisesti mahdollisimman helppoa. Kyse on siis henkilön arvomaailmaan liittyvistä seikoista, joihin ei ole helppoa vaikuttaa esimerkiksi maahanmuuttopolitiikan avulla.

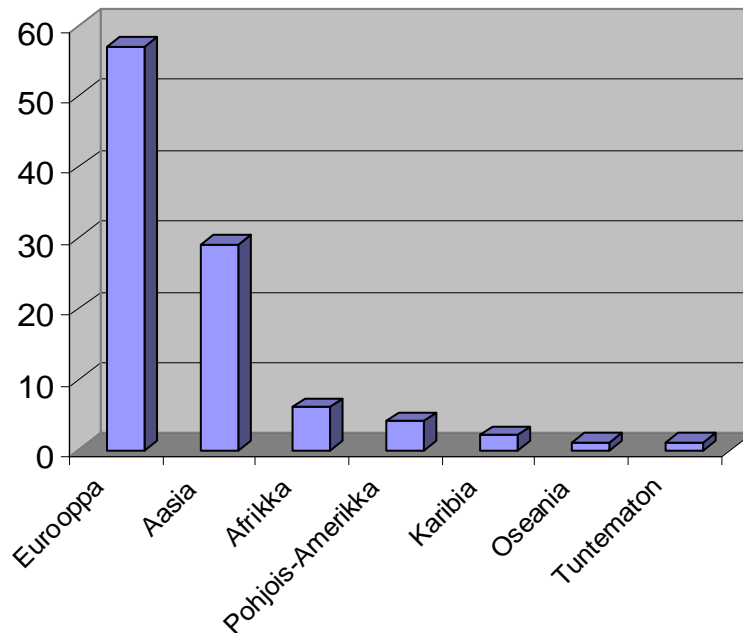
9 TUTKIMUSAINEISTO ANALYYSIN VALOSSA

9.1 Vastaajien kansalaisuuksien uudelleenluokittelu ja katoanalyysi

Muiden keräämän aineiston, eli sekundaariaineiston, käytössä on useiden etujen lisäksi myös rajoituksia. Valmiit aineistot soveltuvat vain harvoin sellaisinaan käytettäviksi tutkimuksessa, joten niitä on yleensä muokattava. (Hirsjärvi ym. 2002, 173–176.) Tätä tutkimusta varten jouduimme luokittelemaan alkuperäisen aineiston muuttujia uudelleen kyetäksemme analysoimaan aineistoa paremmin. Esimerkiksi vastaajien kansalaisuus oli alkuperäisessä aineistossa sanallisessa muodossa, minkä vuoksi koodasimme sen numeeriseen muotoon. Näin saatujen numeeristen arvojen avulla saatoimme tarkastella, kuinka vastaajat ovat jakautuneet kansalaisuuden mukaan.

Valmiiden aineistojen suhteen on myös oltava lähdekriittinen, eli niiden luotettavuutta on punnittava (Hirsjärvi ym. 2002, 173–176). Hyvä keino aineiston luotettavuuden tarkasteluun käytännössä on katoanalyysin tekeminen. Siinä verrataan aineiston otoksen suhdetta laajempaan perusjoukkoon keskeisten demografisten muuttujien osalta (Ritakallio 1993, 69). Kärki (2005) teki tähän aineistoon perustuvassa selvityksessään katoanalyysin, mutta koska tässä tutkimuksessa tarkasteltavaan aineistoon on otettu

mukaan myös jatko-opiskelijat ja koska puhumme otoksen sijasta näytteestä, on katoanalyysi syytä suorittaa uudestaan. Katoanalyysissä vertasimme käyttämämme aineiston suhdetta Tilastokeskuksen ”Yliopistojen tutkintoon johtavassa koulutuksessa olevat ulkomaalaiset opiskelijat maanosan ja koulutusasteen mukaan 2005” -tilastoon.

KUVIO 4. Suomalaisen yliopistojen tutkintoon johtavassa koulutuksessa olevat ulkomaalaiset opiskelijat lähtöalueittain 2005 (%)

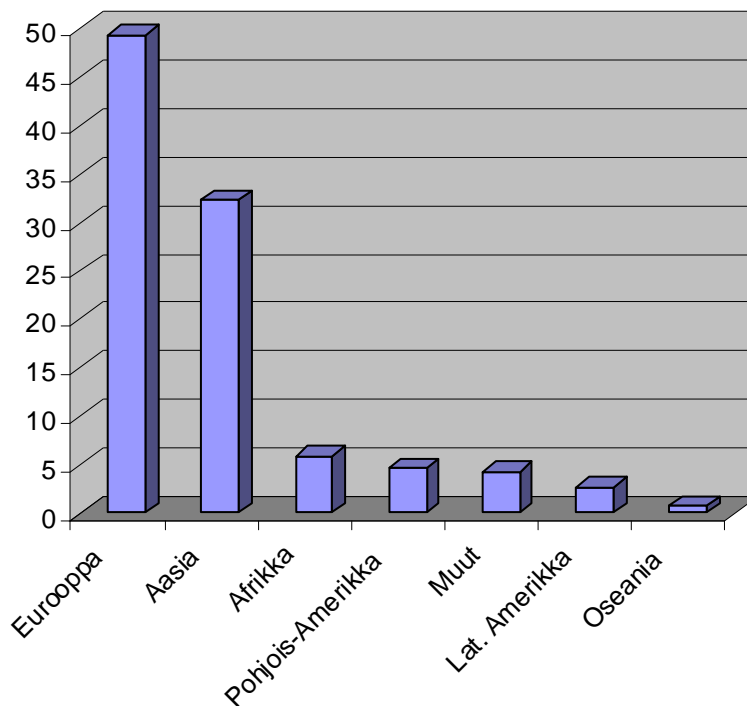
Lähde: Tilastokeskus

Kuten kuviosta 4 näkyy, suurin osa Suomessa opiskelevista ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista on lähtöisin Euroopasta. Toiseksi suurin ryhmä tulee Aasiasta. Näiden jälkeen lähtöalueittain jaotellut ryhmät ovat suuruusjärjestyksessä Afrikka, Pohjois-Amerikka, Karibia, Tuntematon ja Oseania. Tämä on siis ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden jakauma maanosittain koko Suomen tasolla.

Pystyäksemme vertaamaan tässä tutkimuksessa käyttämämme aineiston kansalaisuusjakaumaa koko Suomen tilanteeseen, teimme kansalaisuuksista maanosittaisen luokittelun. Tämä luokittelu tehtiin Tilastokeskuksen ”Maantieteellisiä tietoja maittäin” -tilaston perusteella, jossa eri kansalaisuudet oli luokiteltu maanosittain.

Näin teimme seuraavanlaiset luokat: Aasia, Afrikka, Eurooppa, Latalainen Amerikka, Oseania, Pohjois-Amerikka ja Muut maanosat. Viimeksi mainittuun ryhmään kuuluvat sellaiset vastaajat, joiden kansalaisuutta oli mahdotonta luokitella ainoastaan yhteen ryhmään. Nämä vastaajat olivat siis ilmoittaneet itselleen kahden tai useamman maan kansalaisuuden. Päällekkäisyyksien välttämiseksi päätimme luokitella nämä vastaajat omaksi ryhmäkseen.

Jakauma näyttäisi tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston suhteen olevan hyvin samanlainen kuin koko Suomen tasolla.

KUVIO 5. Vastaajien jakauma lähtömaanosittain (%)

Kuvion 5 mukaisesti käyttämässämme aineistossa suurin osa vastaajista on lähtöisin Euroopasta. Sitten tulevat Aasia, Afrikka, Pohjois-Amerikka, Muut maanosat, Latalainen Amerikka ja Oseania. Tämän jakauman perusteella voidaan päätellä, että aineistomme on kansalaisuuden suhteen hyvin kaikkia Suomessa opiskelevia ulkomaalaisia tutkinto-opiskelijoita edustava. Perusjoukkonamme olivat kuitenkin kaikki pääkaupunkiseudun, Jyväskylän, Tampereen ja Turun yliopistojen sekä Teknillisen korkeakoulun opiskelijarekistereissä ulkomaalaisiksi määritellyt perustutkinto-opiskelijat

(N=2263). On vaikeaa arvioida, miten hyvin analyysimme tulokset – olkoonkin että mukana ovat suurimmat asutuskeskukset – ovat yleistettävissä koko Suomen mittakaavaan etenkin kun mitään systemaattista otantamenetelmää ei ole käytetty, vaan edellä mainituista yliopistoista on tehty kokonaistutkimus. Koska mukana kuitenkin on sekä Helsingin yliopisto että Teknillinen korkeakoulu, tuloksia voitaneen pitää suuntaa-antavina ja jatkotutkimusta viitoittavina.

9.2 Viidennekselle vastaajista korkeakoulututkinnon suorittaminen tärkein syy tulla Suomeen

Ennen kuin tarkastelemme erilaisten muuttujien vaikutusta ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden aikomukseen jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen, on syytä katsoa mikä on alun perin ollut vastaajien tärkein syy tulla Suomeen. Alkuperäisen syyn tarkastelun voisi helposti ajatella olevan merkityksetöntä, koska eivätkö kaikki ole tulleet tänne ensisijaisesti juuri opintojen vuoksi? Kuten taulukosta 2 ilmenee, vastaus ei kuitenkaan näytä olevan niin yksioikoinen. Korkeakoulututkinnon suorittaminen oli vain 20 prosentille vastaajista tärkein syy tulla Suomeen. Tosin lähes viidennes (17 %) vastaajista piti ilmaista koulutusta tärkeimpänä syynään tulla Suomeen, joten myös näiden vastaajien voitaneen olettaa pitävän korkeakoulututkinnon suorittamista keskeisenä asiana.

TAULUKKO 2. Vastaajien tärkein syy tulla Suomeen

	N	Prosenttia (%)
Korkeakoulututkinnon suorittaminen	380	20
Ilmainen koulutus	320	17
Perhesiteet (ml. poika- tai tyttöystävä)	267	14
Ulkomailla asuminen	229	12
Urakehitys	219	12
Suomea koskeva aikaisempi tietämys	144	8
Muut syyt	104	6
Suomen elinkeinoelämän maine	90	5
Suomen korkea elintaso	55	3
Vaikeudet kotimaassa	50	3
Yhteensä	1858	100

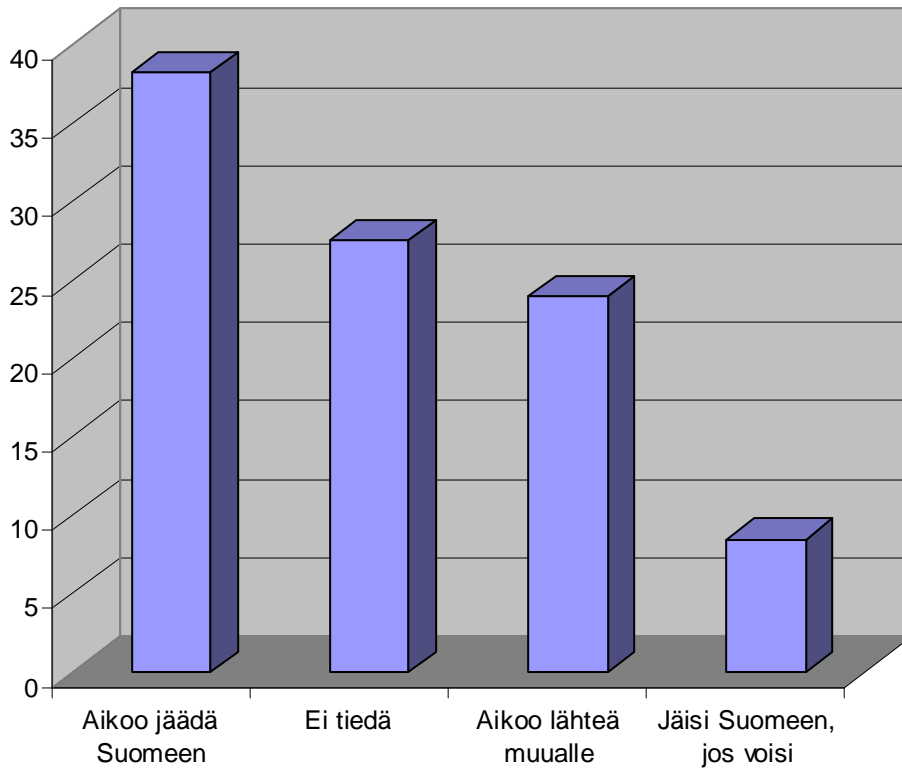
Aikaisemmissa tutkimuksissa tutkinnon suorittaminen on yleensä ollut tärkeä syy opiskelijoiden Suomeen tuloon (Ally 2002; Kinnunen 2003; Kärki 2005). Suhteessa näihin on sinänsä yllättävää, ettei korkeakoulututkinnon suorittaminen ole *tärkein* syy useammalle vastaajalle. Toisaalta asiaan vaikuttaa varmasti se, että vastaajat ovat saaneet määritellä eri syiden tärkeyden laajalla asteikolla (1–5, 1=ei ollenkaan tärkeä, 5=erittäin tärkeä). Moni sellaisista vastaajista, joka on pitänyt opiskelua tärkeimpänä Suomeen tulon syynä, on saattanut kyselyssä arvottaa opiskelun ”vain” melko tärkeäksi (numeroasteikolla 4). Jos asiaa olisi mitattu kapeammalla asteikolla, olisi tutkinnon suorittaminen tärkeimpänä syynä todennäköisesti korostunut enemmän.

Ilmainen koulutus (17 %) näyttää olevan vastaajille toiseksi tärkein syy Suomeen tuloon. Ilmaisen koulutuksen tärkeys ei sinänsä ole yllättävä seikka. Yllättävää on kuitenkin se, että se nousee tärkeämmäksi kuin perhesiteiden merkitys (14 %). Aikaisemmissa tutkimuksissa perhesiteillä on myös opiskelijoiden kohdalla ollut yleensä merkittävämpi vaikutus Suomeen tuloon (ks. Ally 2002; Kinnunen 2003).

Yllättävää on myös se, että urakehitys (12 %) on prosentuaalisesti tarkasteltuna yhtä tärkeä syy tänne tuloon kuin ulkomailla asuminen (myös 12 %). Aineistomme perusteella suomalaisessa yliopistossa opiskelua ei siten nähdä niin merkittävänä asiana urakehityksen kannalta, kuin joissakin aikaisemmissa tutkimuksissa on tuotu esille (vrt. Ally 2002). Tässä on kuitenkin huomioitava myös se seikka, että työuran luominen ei välttämättä ole monilla ulkomaalaisilla tutkinto-opiskelijoilla päällimmäisenä asiana silloin, kun he vasta tulevat Suomeen opiskelemaan (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 39). Toisaalta myös koulutuksen hankkiminen sinänsä nähdään edullisena urakehityksen kannalta (Zadeh 1994, 97–99). Tämän takia urakehitystä ei välttämättä korosteta tänne muuttamiseen pääsyynä.

9.3 Lähes 75 prosenttia ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista saattaisi jäädä Suomeen valmistuttuaan

Kuten kuviosta 4 ilmenee, suuri osa (38 %) ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista aikoo jäädä Suomeen valmistumisensa jälkeen. Toiseksi suurimman ryhmän (28 %) muodostavat ne vastaajat, jotka eivät vielä tiedä, aikovatko he jäädä Suomeen vai lähteä muualle. 24 prosenttia vastaajista aikoo lähteä muualle, ja kahdeksan prosenttia jäisi Suomeen, jos vain voisi. Kaksi prosenttia tutkituista ei ollut vastannut kysymykseen ollenkaan. Siten jakauma tänne jäämisen ja täältä lähtemisen suhteen muistuttaa hyvin paljon aikaisempien tutkimusten tuloksia (ks. Kinnunen 2003; Kärki 2005).

KUVIO 4. Vastaajien aikomus jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen (%)

Suomea uhkaavan osaajapulan helpottamista ajatellen ulkomaalaisissa tutkinto-opiskelijoissa piilee suuri potentiaali. Jos epätietoiset opiskelijat – ne, jotka eivät vielä tiedä, aikovatko he jäädä Suomeen vai lähteä muualle – saadaan houkuteltua jäämään tänne, kasvaa Suomeen jäävien osuus jo kahteen kolmasosaan vastaajista. Jos lisäksi voitaisiin poistaa jäämisen esteitä niiden opiskelijoiden kohdalta, jotka jäisivät tänne sen ollessa mahdollista, nousisi potentiaalisten Suomeen jäävien joukko lähes 75 prosenttiin.

9.4 Millaiset taustatekijät ovat yhteydessä Suomeen jäämiseen tai täältä lähtemiseen?

9.4.1 Tietyistä maanosista tulevat opiskelijat halukkaampia jäämään Suomeen kuin toiset

Halukkuus jäädä tai lähteä on luonnollisesti kiinni monesta eri taustalla vaikuttavasta tekijästä (Alberts & Hazen, 2005; Karppi & Rantala 1998; Kinnunen 2003). Muun muassa Alberts ja Hazen (2005) huomasivat Yhdysvalloissa opiskelevia ulkomaalaisia haastatellessaan, että eri maista lähtöisin olevat opiskelijat näyttivät selittävän valmistumisen jälkeistä halukkuuttaan jäädä Yhdysvaltoihin tai muuttaa ulkomaille eri syillä. Eri syiden korostumisen myötä kansalaisuuksien välille näytti kehittyvän eroja myös jäämis- tai lähtemishalukkuuden suhteen.

Myös Kinnusen (2003, 97–106) tutkiessa Suomessa oleskelevien ulkomaalaisten opiskelijoiden valmistumisen jälkeisiä tulevaisuudensuunnitelmia, tietyt kansalaisuudet näyttivät olevan halukkaampia jäämään tänne kuin toiset. Hänkään ei kuitenkaan selvittänyt, onko lähtöalueella tilastollista yhteyttä asiaan. Kuten taulukosta 3 nähdään, meidän aineistomme perusteella eri maanosista tulevien ryhmien välillä näyttäisi olevan tilastollisesti merkitseviä eroja halukkuudessa jäädä tänne tai lähteä muualle.

TAULUKKO 3. Vastaajien aikomus jäädä Suomeen lähtöalueen mukaan (%)

	Aasia (N=254)	Afrikka & Lat. Amerikka (N=67)	Eurooppa (N=403)	Pohjois- Amerikka (N=38)	Muut (N=41)
Aikoo jäädä Suomeen	34	30	41	50	51
Aikoo lähteä muualle	23	27	25	26	24
Jäisi Suomeen, jos voisi	11	18	6	3	2
Ei tiedä	31	25	28	21	22
Yhteensä	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 23,81$; $df = 12$; $p < .05$

Koska kiinalaiset (N=131) muodostavat niin suuren osan Aasiasta lähtöisin olevien vastaajien joukosta (N=254), päätimme vielä tarkastella, vääristääkö tämä seikka aasialaisten Suomeen jäämisaikomuksia. Tämän selvittämiseksi tarkastelimme, eroavatko kiinalaisten ja muista Aasian maista tulevien opiskelijoiden tänne jäämisaikomukset tilastollisesti merkitsevällä tavalla toisistaan. Ristiintaulukointi kuitenkin paljasti yllätykseksemme, että näiden kahden ryhmän välillä ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja ($p=0,705$). Siten kiinalaisten suuri määrä ei myöskään vääristä koko Aasia-lähtöalueryhmän tänne jäämisaikomuksia.

Prosentuaalisesti tarkasteltuna kaikista halukkaimpia Suomeen jääjiä ovat ”Muut” – ryhmään kuuluvat vastaajat. Heihin lukeutuvat Oseaniasta tulevien vastaajien (N=6) lisäksi sellaiset vastaajat, joiden kansalaisuutta ei voitu luokitella ainoastaan yhteen ryhmään. Nämä vastaajat olivat siis ilmoittaneet olevansa kahden tai useamman maan kansalaisia. Heidän joukossaan on mukana myös henkilöitä, joilla saattaa olla Suomen kansalaisuus, mikä osaltaan varmasti lisää tämän ryhmän halukkuutta jäädä Suomeen.

Pohjois-Amerikasta kotoisin olevista opiskelijoista on maahan jäämässä puolet, mutta lukumäärällisesti tämä joukko ei ole kovin suuri. Joka tapauksessa tämän ryhmän korkean jäämishalukkuuden taustalla vaikuttaa todennäköisesti se, että pohjoisamerikkalaiset opiskelijat onnistuvat yleensä löytämään oman alansa töitä jo opiskeluaikanaan (ks. Kärki 2005).

Kun otetaan huomioon myös eri maista tulevien opiskelijoiden lukumäärät, merkittävimmäksi tänne jäävien joukoksi näyttävät nousevan eurooppalaiset (41 %), kuten myös aikaisempien tutkimusten perusteella oli odotettavissa (ks. Kinnunen 2003, 97–106). Eurooppalaisten jäämishalukkuutta selittää varmasti ainakin osaksi se, että suurimmalle osalle heistä Suomeen jääminen on tehty institutionaalisesti mahdollisimman helpoksi. EU-maiden kansalaiset voivat oleskella Suomessa kolme kuukautta valmistumisensa jälkeen ilman mitään erillistä lupaa. Siten he ovat varsin etuoikeutetussa asemassa esimerkiksi Afrikasta tai Latinalaisesta Amerikasta tuleviin opiskelijoihin nähden.

Aasialaisista hieman yli kolmannes (34 %) on aikeissa jäädä Suomeen valmistumisensa jälkeen. Yksi syy heidän korkeaan jäämishalukkuuteensa saattaa olla se, että suuri osa

aasialaisista opiskelee Suomessa teknillisellä alalla, jonka opiskelijat ovat työllistyneet jo opiskeluaikana oman alansa töihin hieman muiden alojen opiskelijoita paremmin (ks. Kärki 2005). Siten heille Suomeen jääminen voi olla luontainen osa työuraa.

Afrikasta ja Latinalaisesta Amerikasta kotoisin olevat opiskelijat ovat vastaavasti kaikista halukkaimpia lähtemään muualle, mutta yleisesti ottaen erot eri maanosista kotoisin olevien ryhmien välillä eivät ole kovin suuria. Afrikkalaisten muita suurempi halukkuus muuttaa muualle ei ollut aikaisemman tiedon valossa yllättävää, mutta Latinalaisesta Amerikasta tulevien opiskelijoiden halukkuus sen sijaan oli. Aikaisemmin Etelä-Amerikasta tulevat vastaajat ovat olleet halukkaita jäämään Suomeen poislähtemisen sijaan (esim. Kinnunen 2003, 97–106).

Sekä Afrikasta että Latinalaisesta Amerikasta kotoisin olevien opiskelijoiden poismuuttohalukkuus selittyy varmasti monella tapaa työhön ja suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumiseen liittyvillä seikoilla. Afrikkalaiset työllistyvät eri kansalaisuusryhmistä kaikista huonoiten oman alan töihin. Myös Latinalaisesta Amerikasta kotoisin olevien joukossa on paljon henkilöitä, jotka eivät ole löytäneet omaa opiskelualaansa vastaavia töitä (ks. Kärki 2005). Kun otetaan vielä huomioon molemmilta alueilta tulevien opiskelijoiden keskimääräistä huonompi integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan, ei ole yllättävää että heidän poislähtöhalukkuutensa on näin korkea (ks. Taulukko 9).

Prosentuaalisesti Afrikasta ja Latinalaisesta Amerikasta tulevat vastaajat muodostavat suurimman ryhmän (18 %) niiden joukossa, jotka jäisivät Suomeen, jos vain voisivat. Aasialaisten nouseminen toiseksi suurimmaksi ryhmäksi (11 %) oli myös odotettavissa aikaisemman tutkimustiedon valossa (ks. Kinnunen 2003, 97–106). Kaikille näistä kolmesta maanosasta tuleville opiskelijoille on yhteistä ainakin se, että he tarvitsevat oleskeluluvan jäädäkseen Suomeen valmistumisensa jälkeen. Siten esimerkiksi työnsaantiin liittyvät ongelmat saattavat näiden ryhmien kohdalla johtaa siihen, että he eivät yksinkertaisesti voi jäädä Suomeen, koska eivät saa siihen vaadittavaa oleskelulupaa työpaikan puuttumisen takia.

Aasiasta tulevat opiskelijat ovat kaikista epätietoisimpia tulevaisuutensa suhteen. Heistä 31 prosenttia ei osaa sanoa, aikovatko he jäädä Suomeen vai eivät. Tämä on yllättävää,

koska aiemmin eurooppalaiset ovat olleet kaikista epätietoisin kansalaisuusryhmä (ks. Kinnunen 2003, 97–106). Kaikista selkeimmät suunnitelmat näyttävät olevan Pohjois-Amerikasta tulevilla vastaajilla: heistä ”vain” 21 prosenttia ei tiedä, aikooko jäädä Suomeen vai lähteä muualle. Ylipäätään epätietoisien joukon voi katsoa olevan suuri jokaisessa maanosaryhmässä.

Aasialaiset vastaajat lienevät ”yliedustettuina” teknillisillä ja luonnontieteellisillä aloilla, mikä vaikuttanee heidän muuttoalttiuteensa kiinnostavien työmahdollisuuksien mukaan (vrt. transnationaali luokka). Esimerkiksi Bakerin ja Finnin (2003) tutkimuksen mukaan ainakin kiinalaiset ja intialaiset vastaajat olivat halukkaita jäämään Yhdysvaltoihin muita kansalaisuusryhmiä todennäköisemmin. Toisaalta erilaisia työmahdollisuuksia on Yhdysvaltain sisällä huomattavan suuri määrä, joten vastaajien ei ehkä täytynyt vaihtaa maata löytääkseen mielenkiintoisia työprojekteja.

Selkeää selitystä epätietoisien joukon suuruuteen on vaikea löytää. Yksi syy saattaa olla ns. transnationaalien elämäntavan lisääntyminen myös opiskelijoiden parissa: yksilöt todella tekevät valintojaan pikemminkin työn kuin paikkaa kuvaavien määreiden perusteella (ks. Faist 2000; Iredale 2001). Opintojen jälkeen edessä saattaa olla paluu takaisin kotimaahan, mutta yhtäläillä kyseeseen voi tulla myös muutto johonkin kolmanteen maahan. Elämän ennakoiminen valmistumisen jälkeen saattaa olla tällaisessa tilanteessa hyvin hankalaa, minkä vuoksi on myös vaikeaa sanoa, aikooko vastaaja jäädä Suomeen vai lähteä muualle. Tällainen epävarmuus korostuu varsinkin silloin, kun opiskelija on alkupuolella opintojaan, ja valmistuminen häämöttää vasta kaukana tulevaisuudessa (ks. Kärki 2005).

9.4.2 Sukupuolijakaumien vinoutuneisuus saattaa vääristää eri alueilta tulevien opiskelijoiden jäämis- tai lähtöhalukkuutta

Kinnusen (2003, 97–106) tutkimuksen mukaan mies- ja naisopiskelijoiden välillä näyttää olevan eroja heidän aikomuksessaan jäädä Suomeen. Hänen tutkimuksessaan sukupuolen ja valmistumisen jälkeisten tulevaisuudensuunnitelmien välistä yhteyttä ei kuitenkaan tutkittu tilastollisesti. Tämän vuoksi tarkastelimme omassa tutkimuksessamme yhteyttä

ristiintaulukoinnin avulla. Miesten ja naisten aikomukset jäädä Suomeen valmistumisen jälkeen näyttävätkin eroavan toisistaan tilastollisesti merkitsevällä tavalla. Kuten taulukosta 4 nähdään, naisopiskelijoiden keskuudessa jäämisaikomus on yleisempi kuin miesopiskelijoiden keskuudessa.

TAULUKKO 4. Vastaajien aikomus jäädä Suomeen sukupuolen mukaan (%)

	Mies (N=439)	Nainen (N=364)
Aikoo jäädä Suomeen	36	42
Aikoo lähteä muualle	27	22
Jäisi Suomeen, jos voisi	11	6
Ei tiedä	26	30
Yhteensä	100	100

$\chi^2=10,50$; $df=3$; $p<.05$

Koska erot jäämis- tai lähtemishalukkuudessa sukupuolten välillä ovat tilastollisesti merkitseviä, on kiinnostavaa tarkastella myös, millaisia eroja sukupuolijakaumissa on lähtöalueiden suhteen. Jos sukupuolijakauma joltakin alueelta tulevien opiskelijoiden joukossa on kovin vinoutunut, voi tämän olettaa vaikuttavan koko ryhmän jäämis- tai lähtemishalukkuuteen. Kuten taulukosta 5 ilmenee, eri maanosista tulevien mies- ja naisopiskelijoiden määrät näyttävät poikkeavan tilastollisesti merkitsevällä tavalla toisistaan.

TAULUKKO 5. Vastaajien sukupuolijakauma lähtöalueittain (%)

	Aasia (N=261)	Afrikka (N=48)	Eurooppa (N=404)	Lat. Amerikka (N=22)	Oseania (N=6)	Pohjois- Amerikka (N=38)	Muut (N=35)
Miehet	58	81	52	64	67	47	29
Naiset	42	19	48	36	33	53	71
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100

$\chi^2=27,94$; $df=6$; $p<.01$

Kaikista vinoin sukupuolijakauma näyttää olevan Afrikasta tulevien opiskelijoiden ryhmässä. Jopa 81 prosenttia tästä ryhmästä oli miehiä. Tämä oli sinällään odotettavissa monissa Afrikan maissa vallitsevan koulutuspolitiikan vuoksi. Koska naisten koulutus jää kyseisissä maissa usein pelkän peruskoulutuksen varaan, suurin osa korkeakoulutukseen hakeutuvista afrikkalaisista on miehiä. Usein taustalla vaikuttavat myös kulttuuris-taloudelliset seikat, erityisesti silloin kun on kyse korkeakoulututkinnon suorittamisesta ulkomailla. (ks. UNESCO 1998.)

Kaikista vähiten vinoutunut sukupuolijakauma näyttää löytyvän eurooppalaisten joukosta, jossa miehiä oli 52 ja naisia 48 prosenttia. Tämä ei ole sinänsä yllättävää, kun otetaan huomioon eurooppalainen koulutusjärjestelmä, jossa sukupuolille pyritään takaamaan yhtäläiset oikeudet korkeakoulutuksen hankkimiseen ainakin teoriassa (ks. UNESCO 1998).

Naisopiskelijoita oli miesopiskelijoita enemmän ainoastaan ”Muut”-lähtöalueryhmässä. Tässä ryhmässä naisia oli peräti 71 prosenttia. Tämän joukon vastaajia yhdistää ainoastaan kahden tai useamman kansalaisuuden omaaminen, joten on varsin hankalaa selittää, mistä sukupuolijakauman vinoutuneisuus tässä ryhmässä johtuu.

Koska eurooppalaisten vastaajien joukko oli selvästi suurin (N = 404), päätimme vielä tarkastella Länsi- ja Itä-Euroopan sukupuolijakaumia erikseen. Jaoin Euroopan maat Itä- ja Länsi-Eurooppaan Tilastokeskuksen ”Maantieteellisiä tietoja maittain” -tilaston perusteella. Vaikka koko Euroopan tasolla sukupuolijakauma näyttää tasaiselta, on Länsi- ja Itä-Euroopasta lähtöisin olevien opiskelijoiden sukupuolijakaumissa tilastollisesti erittäin merkitseviä eroja (taulukko 6).

TAULUKKO 6. Länsi- ja itäeurooppalaisten vastaajien sukupuolijakauma (%)

	Länsi-Eurooppa (N=216)	Itä-Eurooppa (N=197)
Miehet	63	38
Naiset	37	62
Yhteensä	100	100

$\chi^2=27,58$; $df=1$; $p<.01$

Länsieurooppalaisten joukossa miehiä oli selvä enemmistö vastaajista (63 %). Itäeurooppalaisten joukossa miehet taas olivat vähemmistön asemassa: naisopiskelijoita tästä joukosta oli 62 prosenttia. Näin suuri vaihtelu sukupuolijakaumissa on varsin yllättävää. On kuitenkin hankala löytää mitään yksiselitteistä syytä tälle asialle. Yhtenä syynä saattaisi olla se, että Itä- ja Länsi-Euroopasta tullaan Suomeen opiskelemaan eri aloille. Jos esimerkiksi suurin osa länsieurooppalaisista opiskelijoista tulee tänne opiskelemaan luonnontieteelliselle tai teknilliselle alalle, selittyisi sukupuolijakauman vinoutuneisuus tällä seikalla. Valitettavasti meillä ei kuitenkaan tämän tutkimuksen puitteissa ollut resursseja lähteä syventämään tätä seikkaa sen paremmin, joten tulkinnat erojen taustalla vaikuttavista tekijöistä jäävät spekulatioiden varaan. Jatkotutkimus asiaan liittyen saattaisi kuitenkin olla tarpeellista, sillä esimerkiksi työministeriön mukaan vuoteen 2025 mennessä ulkomaalaisten ryhmän sisällä Itä-Euroopasta ja itäisestä Keski-Euroopasta Suomeen muuttaneiden osuus todennäköisesti kasvaa (Työministeriö 2007, 223–229).

Myös Aasiasta tulevan opiskelijaryhmän sisällä päätimme tarkastella erikseen Kiinasta ja muista Aasian maista tulleita vastaajia sukupuolen suhteen, koska jo aikaisemmin kävi ilmi, että kiinalaiset (N=136) ovat yliedustettuina tässä ryhmässä.

TAULUKKO 7. Kiinalaisten ja muista Aasian maista kotoisin olevien vastaajien sukupuolijakauma (%)

	Kiina (N=136)	Muu Aasia (N=124)
Miehet	46	72
Naiset	54	28
Yhteensä	100	100

$\chi^2=17,30$; $df=1$; $p<.01$

Kuten yllä olevasta taulukosta 7 ilmenee, Kiinasta tulleista opiskelijoista enemmistö oli naisia (54 %). Muista Aasian maista Suomeen taas tuli pääasiassa miehiä (72 %). Erot ovat myös tilastollisesti erittäin merkitseviä. Tämän perusteella voitaneen siis sanoa, että

kiinalaisten suuri osuus ei itsessään vinouta sukupuolijakaumaa aasialaisten ryhmän sisällä. Miesten suuri osuus muista Aasian maista tulevien opiskelijoiden joukossa saattaa johtua siitä, että niistä tullaan yleensä Suomeen opiskelemaan teknillisille aloille, jotka perinteisesti ovat olleet varsin miesvaltaisia (ks. Kärki 2005).

Muita maanosia ei olisi ollut järkevää jakaa pienempiin osiin tarkastelua varten, koska niissä frekvenssit olivat kahta suurinta ryhmää, Eurooppaa ja Aasiaa, selvästi pienempiä. Muiden maanosien kohdalla osittaitarkastelu ei alhaisten frekvenssien takia olisi todennäköisesti myöskään tuottanut kiinnostavia eroja sukupuolijakaumien suhteen.

Kaiken kaikkiaan sukupuolijakaumissa voidaan todeta olevan merkitseviä eroja lähtöalueiden suhteen. Tämän seikan valossa on outoa, ettei asiaan ole aikaisemmissa tutkimuksissa kiinnitetty enempää huomiota. Näissä tutkimuksissa sukupuolijakaumaa on tarkasteltu ainoastaan koko aineiston, eikä esimerkiksi maanosan, tasolla (vrt. Kinnunen 2003; Kärki 2005). Maanosittaiselle tai kulttuurialueittaiselle sukupuolijakaumien tarkastelulle on kuitenkin perusteita, koska mies- ja naisopiskelijat pitävät erilaisia asioita tärkeinä elämässään, mikä taas vaikuttaa heidän tulevaisuudensuunnitelmiansa tekoon (Kinnunen 2003, 97–106). Siten esimerkiksi se, että jostain maanosasta tulevat opiskelijat ovat pääasiassa miehiä, voi välillisesti vaikuttaa ryhmän korkeaan halukkuuteen lähteä muualle. Jos katsotaan, ettei Suomeen jäämisen kautta ole mahdollista saavuttaa itselle tärkeitä asioista, ollaan todennäköisesti valmiita muuttamaan muualle näiden asioiden perässä (ks. Ritsilä 2000).

9.4.3 Jäämis- tai lähtemishalukkuus monella tapaa kiinni integroitumiseen liittyvistä tekijöistä

Aikaisemmissa tutkimuksissa tutkinto-opiskelijoiden iällä on katsottu olevan vaikutusta heidän jäämis- tai lähtemisaikomuksiinsa. Nuoret opiskelijat on nähty tulevaisuutensa suhteen epävarmoina, koska he eivät ole osanneet sanoa, aikovatko jäädä Suomeen vai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen (Ally 2002; Kinnunen 2003). Toisaalta juuri nuoria voidaan pitää potentiaalisina Suomeen jääjinä, koska heille maahan sopeutuminen on helpompaa kuin vanhoille, eivätkä tulotason ja verotuksen epäkohdat paina uran alkuvaiheessa yhtä paljon kuin myöhemmin (Kinnunen 2003).

Meidän tutkimuksemme perusteella iällä ei kuitenkaan näytä olevan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä jäämis- tai lähtemisaikomukseen ($p=0,219$). Siten nuorten opiskelijoiden epävarmuutta tulevaisuudensuunnitelmiansa suhteen ei myöskään voida kattavasti selittää heidän iällään (vrt. Kärki 2005). Väitteet siitä, että nuoret integroituisivat maahan vanhoja helpommin, eivät myöskään saa tukea aineistomme perusteella. Ikä ja se, kuinka hyvin vastaaja kokee integroituneensa suomalaiseen yhteiskuntaan, eivät näytä olevan tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä toisiinsa ($p=0,114$).

Käytämme integraatio-käsitettä samassa merkityksessä kuin Kinnunen (2003, 15) omassa tutkimuksessaan, eli ymmärrämme sen arvolataukseltaan myönteiseksi käsitteeksi, joka viittaa ”yhteiskunnan oleellisiin toimintoihin osallistumiseen”. Kinnunen (emt., 107) käsitteellistää integraation lisäksi ”tilanteeksi, jossa maahanmuuttaja kokee osallistuvansa aktiivisesti uuden asuinmaansa toimintoihin ja olevansa osa yhteiskuntaa. Samalla hän kokee kuitenkin jatkuvuutta aiemman elämänsä ja kulttuurisen identiteettinsä kanssa. Integraatio on siis kykyä muutoksiin ja pysyvyyteen ilman huomattavia ristiriitoja itsen ja ympäristön kanssa.”

Käyttämässämme aineistossa integroitumisen kokemista oli mitattu pyytämällä vastaajia arvioimaan viisiportaisella asteikolla, miten hyvin he tuntevat integroituneensa suomalaiseen yhteiskuntaan (ks. Liite 1). Ulkomaalaiset opiskelijat ovat tietysti heterogeeninen ryhmä ja integroitumisen kokemisen mittaaminen edellä mainitulla tavalla jättää paljon intuition varaan. Joka tapauksessa mittaustavan antamia tuloksia voitaneen pitää suuntaa-antavina.

Kuten taulukosta 8 selviää, Suomeen integroitumisen kokeminen näyttää ylipäätään olevan tilastollisesti erittäin merkitsevällä tavalla yhteydessä aikomukseen jäädä tänne.

TAULUKKO 8. Vastaajien aikomus jäädä Suomeen heidän integroitumisen kokemisensa mukaan (%)

	Keskimääräistä huonommin integroituneet (N=419)	Keskimääräistä paremmin integroituneet (N=384)
Aikoo jäädä Suomeen	27	53
Aikoo lähteä muualle	32	16
Jäisi Suomeen, jos voisi	11	6
Ei tiedä	30	25
Yhteensä	100	100

$\chi^2 = 64,30; df = 3; p < .001$

Ei ole sinällään kovin yllättävää, että keskimääräistä paremmin integroituneet vastaajat aikovat jäädä Suomeen useammin kuin keskimääräistä huonommin integroituneet opiskelijat. Yllättävää sen sijaan on se, että paremmin integroituneiden joukosta neljännes ei vielä tiedä, aikooko jäädä tänne vai lähteä muualle. Siten hyvä integroituminen yhteiskuntaan ei vielä näytä olevan taetta sille, että vastaaja olisi automaattisesti halukas jäämään tänne jatkossa.

On muistettava, että voimakaskaan integroitumisen kokeminen (se että opiskelija kokisi olevansa keskimääräistä tiukemmin sidoksissa tulomaahansa) ei suinkaan tarkoita sitä, että hän olisi keskimääräistä löysemmin sidoksissa lähtömaahansa. Transnationaalit siteet eivät katoa automaattisesti vaikka elämän koettaisiinkin olevan ”uudessa maassa”. (ks. Faist 2000, 302–304.) Tämä johtuu siitä, että maahanmuuttajien sopeutuminen kohdemaahan ja transnationaalien siteiden ylläpitäminen eivät välttämättä ole suoraviivaisessa tai vastavuoroisessa yhteydessä toisiinsa. Siten esimerkiksi silloin kun integroitumista tarkastellaan identiteetin ja taloudellisen sekä poliittisen osallistumisen näkökulmista asiat monimutkaistuvat huomattavasti. Miksi olettaisimme vaikkapa, että siirtolaiset ovat ainoastaan yhdellä tavalla uskollisia vain yhdelle valtiolle? (Forsander 2000, 241.) Esimerkin monimutkaistumisesta tarjoaa se, että joissakin käyttämämme aineiston vastauksissa tuli esille ”lojaalisuus” lähtömaata kohtaan, mikä jätti varjoonsa taloudellisen laskelmoinnin. Toisaalta taloudellinen laskelmointi saattoi olla mukana

päätöksessä ylipäättään lähteä opiskelemaan maahan, jossa ei ole (ainakaan vielä) lukukausimaksuja.

Erityisesti ensimmäisen polven siirtolaisten harteilla on usein painolasti, joka koostuu sekä sosiaalisten ja symbolisten siteiden ylläpitämisestä lähtömaahan, että niiden rakentamisesta muuton kohteena olevassa maassa. Sosiaalisten siteiden solmiminen saattaa liittyä elämisen perusasioihin, kuten vaikkapa työn ja sopivan asunnon löytämiseen, mutta kenties vielä merkityksellisempää se on siirtolaisten alkaessa ajaa jonkinlaisia poliittisia päämääriä. (Faist 2000, 15–16.)

Nimenomaan maahanmuuttajien kotoutumisessa maahanmuuttajayhteisö tarjoaa viiteryhmän tukea henkiselle sopeutumiselle. Yhteisöjen muodostamissa verkostoissa välittyy myös erilaista tietoa ja kokemuksia liittyen siihen, minkälaista elämä kohdemaassa on. Verkotot tukevat maahanmuuttajien toimeliaisuutta, esimerkiksi jakamalla tietoa työllistymismahdollisuuksista ja yritystoiminnasta. (Forsander 2000, 161–162.) Tutkinto-opiskelijoiden yhteiskuntaan integroimisella näyttäisi tässä mielessä olevan varsin tärkeä merkitys, koska heidän jäämisensä Suomeen houkuttelisi todennäköisesti myös lisää potentiaalisia osaajia tänne.

Kuten taulukosta 9 käy ilmi, vastaajien Suomeen integroitumisen kokeminen näyttää olevan tilastollisesti erittäin merkitsevällä tavalla yhteydessä myös vastaajan lähtöalueeseen ($p < .001$).

TAULUKKO 9. Vastaajien integroitumisen kokeminen lähtöalueen mukaan (%)

	Aasia (N=259)	Afriikka & Lat. Amerikka (N=69)	Eurooppa (N=403)	Pohjois- Amerikka (N=38)	Muut (N=41)	Yhteensä (N=810)
Integroitunut keskimääräistä paremmin	41	26	51	55	80	48
Integroitunut keskimääräistä huonommim	59	74	49	45	20	52
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 37,87$; $df = 4$; $p < .001$

Aineistossa näyttää olevan melko tasaisesti sekä keskimääräistä paremmin (48 %) että keskimääräisesti huonommin (52 %) integroituneita. Jos integroitumisen kokemista tarkastellaan vastaajien lähtömaanosan mukaan, selkeämpiä eroja on havaittavissa. Afrikasta ja Latinalaisesta Amerikasta lähtöisin olevat opiskelijat näyttävät kokevan olevansa suomalaisen yhteiskuntaan kaikista huonoiten integroituneita. Heistä jopa 74 prosenttia kokee olevansa keskimääräistä huonommin integroitunut. Myös Aasian maista lähtöisin olevista opiskelijoista jopa 59 prosenttia kokee olevansa keskimääräistä huonommin integroitunut.

Kaikista parhaiten suomalaisen yhteiskuntaan integroituneita näyttävät olevan ryhmään ”Muut” maanosat kuuluvat opiskelijat. Tästä ryhmästä 80 prosenttia kokee olevansa integroitunut keskimääräistä paremmin. Lukua tarkasteltaessa on kuitenkin pidettävä mielessä, että ryhmään kuuluu sellaisia ihmisiä, joilla voi kaksoiskansalaisuuden takia olla myös Suomen kansalaisuus. Kansalaisuuden omaavalla henkilöllä taas on yleensä sellaisia integroitumista helpottavia verkostoja (esimerkiksi suomalaiset sukulaissuhteet), joita monella muulla ulkomaalaisella opiskelijalla ei ole tarjolla (ks. Gurak & Cases 1992; Kritz & Zlotnik 1992). Tämä varmasti selittää ainakin osittain sitä, minkä vuoksi tuohon ryhmään kuuluvat vastaajat kokevat integroituneensa niin hyvin.

Myös Pohjois-Amerikasta ja Euroopasta lähtöisin olevien opiskelijoiden joukossa on enemmän keskimääräistä paremmin kuin huonommin integroituneita henkilöitä. Tätä voidaan selittää varmasti ainakin osittain myös kulttuurisilla tekijöillä, koska näistä maanosista tulevat opiskelijat ovat kulttuurillisesti lähempänä suomalaista yhteiskuntaa kuin esimerkiksi Afrikasta, Latinalaisesta Amerikasta tai Aasiasta lähtöisin olevat opiskelijat. Lisäksi pohjoisamerikkalaiset ja eurooppalaiset opiskelijat löytävät usein jo opiskeluaikanaan oman alansa töitä, mikä omalta osaltaan helpottaa heidän integroitumistaan suomalaisen yhteiskuntaan (ks. Kärki 2005).

Toisaalta lukuja tarkasteltaessa tulee muistaa, että integroitumisen kokemisen mittaaminen survey-tyyppisillä kysymyksillä on ongelmallista erilaisten kulttuuristen käytäntöjen takia. Integroituminen saatetaan kokea eri tavalla eri kulttuuripiireissä, mikä osaltaan voi vaikuttaa tiettyjen ryhmien korostumiseen keskimääräistä paremmin tai huonommin integroituneina.

Vaikka integroitumisen kokemisessa onkin selviä eroja eri maanosista tulevien opiskelijoiden väillä, selittävät integroitumista yleensä samankaltaiset tekijät eri opiskelijoiden parissa. Kuten taulukosta 10 selviää, suuri osa vastaajista pitää ystäviä tärkeimpänä yhteisönä, joka on auttanut heitä sopeutumaan tänne.

TAULUKKO 10. Tärkein henkilö tai yhteisö, joka on auttanut vastaajia Suomeen sopeutumisessa (%)

	N	Prosenttia (%)
Ystävät	177	22
Tyttö- tai poikaystävä Suomessa	164	20
Perhe Suomessa	143	18
Työkaverit	79	10
Kansainvälinen opiskelijayhteisö	55	7
Harrastusten kautta tavatut ystävät	46	6
Vastaajan oma etninen yhteisö	42	5
Opinto-ohjaaja	38	5
Muu	29	4
Suomalaisten opiskelijoiden yhteisö	28	3
Yhteensä	801	100

Varsin moni vastaajista näki myös Suomessa olevan tyttö- tai poikaystävän tärkeimpänä sopeutumista helpottavana henkilönä (20 %). Siten ystävät laajassa merkityksessä koetaan varsin merkittävänä tekijänä sopeutumisen kannalta. Tämä ei ole yllätys aikaisempien aihetta koskevien tutkimusten valossa (ks. Gurak & Cases 1992; Kritz & Zlotnik 1992). Sen sijaan hieman yllättävää on se, kuinka harva vastaajista pitää omaa etnistä yhteisöään tärkeimpänä sopeutumisessa auttavana tekijänä (vrt. Faist 2000). Tätä selittää varmasti ainakin osaksi se, että monet ulkomaalaisista opiskelijoista ovat opiskeluaikanaan tekemisissä omaa etnistä yhteisöään laajemman ihmisryhmän kanssa. Siten esimerkiksi ystäväpiiri ei rajoitu heidän kohdallaan ainoastaan oman maan kansalaisiin, mikä taas näkyy oman etnisen yhteisön suhteellisen painoarvon vähenemisenä tällaisissa kyselyissä.

Integroitumisen kokemiseen liittyy läheisesti myös vastaajan Suomessa asuma aika. Kuten taulukosta 11 selviää, nämä kaksi tekijää ovat tilastollisesti erittäin merkitsevällä tavalla yhteydessä toisiinsa.

TAULUKKO 11. Vastaajien integroitumisen kokeminen Suomessa asutun ajan mukaan (%)

	3 vuotta tai vähemmän (N=242)	4 - 6 vuotta (N=209)	7 vuotta tai enemmän (N=177)
Integroitunut keskimääräistä paremmin	36	50	73
Integroitunut keskimääräistä huonommin	64	50	27
Yhteensä	100	100	100

$\chi^2 = 69,41$; $df = 2$; $p < .001$

Mitä kauemmin vastaaja on asunut Suomessa, sitä paremmin hän näyttää kokevan integroituneensa. Toisaalta asiaa voi myös ajatella toisinpäin, eli mitä paremmin vastaaja integroituu suomalaiseen yhteiskuntaan, sitä kauemmin hän myös täällä asuu. 4–6 vuotta Suomessa asuneiden vastaajien kohdalla tilanne näyttää kiinnostavalta, sillä tuosta ryhmästä puolet kuuluu keskimääräistä paremmin ja puolet huonommin integroituneisiin. Varsinkin korkeakouluopiskelijoiden kohdalla tämä voi olla käänteentekevä vaihe, koska he saattavat olla tuolloin jo valmistumassa, ja siten päättämässä, aikovatko jäädä tänne vai lähteä jonnekin muualle.

Kuten taulukosta 12 ilmenee, maassa asuttu aika näyttää jo itsessäänkin olevan tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä jäämis- tai lähtemisaikomukseen: pisimpään Suomessa asuneet vastaajat ovat myös halukkaimpia jäämään tänne.

TAULUKKO 12. Vastajien aikomus jäädä Suomeen maassa asutun ajan mukaan (%)

	3 vuotta tai vähemmän (N=422)	4 - 6 vuotta (N=204)	7 vuotta tai enemmän (N=177)
Aikoo jäädä Suomeen	29	42	60
Aikoo lähteä muualle	30	22	12
Jäisi Suomeen, jos voisi	10	9	5
Ei tiedä	31	27	23
Yhteensä	100	100	100

$\chi^2 = 57,64$; $df = 6$; $p < .001$

Faistin (2000, 131) mukaan maassa-asumisajan ja todennäköisyyden jäädä maahan välillä on selvä lineaarinen korrelaatio. Tämä lienee seurausta siitä, että mitä pidempään ihminen oleskelee yhdessä paikassa, sitä enemmän hän luo suhteita ja verkostoja tuolla alueella, mikä vastaavasti lisää myös halukkuutta jäädä kyseiselle alueelle (Kritz & Zlotnik 1992; Faist 2000). Kausaliteetista puhuminen tässä yhteydessä on kuitenkin ongelmallista. Voihan olla myös niin, että mitä enemmän ihmisellä on verkostoja ja suhteita jollain alueella, sitä paremmin hän siellä viihtyy ja haluaa näin ollen jäädä sinne. Tyydymme toteamaan, että näiden asioiden välillä on korrelaatiota, mutta emme tiedä mikä aikaansaa mitään. Joka tapauksessa näiden seikkojen valossa ei ole yllättävää, että Suomessa asuttu aika on tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä aikomukseen jäädä tänne.

On kuitenkin yllättävää, että epätietoisien ryhmä on näinkin suuri (23 %) seitsemän vuotta tai kauemmin asuneiden joukossa. Toisaalta Truxin (2000, 267) mukaan varsinkaan monet asiantuntijatehtävissä toimivista ulkomaalaisista eivät tule Suomeen asettua tänne pysyvästi. Tässä tutkimuksessa tulkitsemme heidät eräänlaiseksi ”globaalitalouden nomadit” -luokaksi, joka ei kiinnity välttämättä tiiviisti mihinkään valtioon. He ovat erityisen valmiita muuttamaan muualle saavuttaakseen elämässä tärkeinä pitämiään asioita, jos niitä ei ole tietystä paikasta tarjolla (Ritsilä 2000, 22–23).

9.4.4 Tutkinnon taso ja opiskeluala yhteydessä jäämis- tai lähtemishalukkuuteen

Valmistumisen jälkeinen aikomus jäädä Suomeen näyttää olevan tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä siihen, minkä tasoista tutkintoa ulkomaalainen opiskelija on täällä suorittamassa. Kuten taulukosta 13 voidaan nähdä, eri tutkintoa suorittavien vastaajien välillä ei näytä kuitenkaan olevan suuria eroja aikomuksessa jäädä Suomeen tai lähteä muualle.

TAULUKKO 13. Vastaajien aikomus jäädä Suomeen suoritettavan tutkinnon tason mukaan (%)

	Kandidaatin tutkinto (N=64)	Maisterin tutkinto (N=535)	Tohtorin tutkinto (N=204)
Aikoo jäädä Suomeen	30	26	31
Aikoo lähteä muualle	6	9	9
Jäisi Suomeen, jos voisi	23	21	34
Ei tiedä	41	44	26
Yhteensä	100	100	100

$\chi^2 = 24,58; df = 6; p < .001$

Tohtorin tutkintoa suorittavat ulkomaalaiset opiskelijat ovat kaikista halukkaimpia jäämään Suomeen. Heistä 31 prosenttia aikoo jäädä Suomeen, ja kolmannes jäisi tänne, jos se vain olisi mahdollista. Siten heidän joukossaan lienee monta potentiaalista tulevaisuuden osaajaa asiantuntija-ammatteihin, joihin Suomella on perinteisesti ollut hankaluuksia löytää tekijöitä ulkomailta (ks. Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 33).

Myös kandidaatin ja maisterin tutkintoa suorittavien vastaajien joukosta löytyy halukkuutta jäädä Suomeen valmistumisen jälkeen. Kandidaatin tutkintoa suorittavista 30 prosenttia ja maisterin tutkintoa suorittavista 26 prosenttia aikoo jäädä Suomeen. Näiden ryhmien kohdalla tulevaisuudensuunnitelmiansa suhteen epätietoisten joukko on kuitenkin varsin suuri verrattuna tohtorin tutkintoa suorittavien epätietoisten ryhmään

(26 %). Kandidaattiopiskelijoista 41 prosenttia ja maisteriopiskelijoista peräti 44 prosenttia ei vielä tiedä, aikovatko he jäädä tänne valmistuttuaan. Siten molemmissa ryhmissä on varsin paljon potentiaalisia Suomeen jääjiä, jos epätietoiset vain saadaan asettumaan tänne.

Kuten taulukosta 14 selviää, suoritettavan tutkinnon tason lisäksi halukkuus jäädä tänne tai lähteä muualle näyttää olevan tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä vastaajan opiskelualaan.

TAULUKKO 14. Vastaajien aikomus jäädä Suomeen heidän opiskelualansa mukaan (%)

	Luonnon- tietieteellinen (N=144)	Teknillinen (N=257)	Lääketie- teellinen (N=33)	Maatalous- metsä- tieteellinen (N=46)	Yhteiskunta- tieteellinen (N=166)	Humanis- tinen (N=157)
Aikoo jäädä Suomeen	39	37	30	30	36	51
Aikoo lähteä muualle	23	25	42	33	26	16
Jäisi Suomeen, jos vois	8	13	6	13	7	2
Ei tiedä	30	25	21	24	31	31
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

khi² = 35,19; df = 15; p<.05

Kaikista halukkaimpia Suomeen jääjiä näyttävät olevan humanististen aineiden opiskelijat, joista yli puolet (51 %) aikoo jäädä tänne valmistumisensa jälkeen. Yksi selitys tämän joukon suurelle määrälle saattaa olla se, että humanistisia aineita opiskelevien joukossa on monia kielten opiskelijoita. Joukossa saattaa siis olla ihmisiä, jotka ovat opiskelleet keskimääräistä enemmän myös suomea tai ruotsia. Lisäksi henkilöt, jotka ovat kiinnostuneita niinkin spesifistä taidosta kuin suomen kielestä, lienevät myös keskimääräistä kiinnostuneempia itse maasta ja ovat näin ollen mahdollisesti halukkaita asettumaan sinne pysyvämmiin. Suomen kielen taito on myös erittäin tärkeä edellytys suomalaisille työmarkkinoille työllistymiselle (Kinnunen 2003, 76). Luonnontieteellinen, teknillinen ja humanistinen ala ovat kaikki varsin runsaslukuisia luokkia, joten tuloksia voitaneen pitää vähintäänkin suuntaa-antavina.

Luonnontieteellisten ja teknillisten alojen opiskelijoiden joukossa on myös paljon sellaisia vastaajia, jotka aikovat jäädä Suomeen. Selitys tähän saattaa löytyä Suomen työmarkkinoiden rakenteesta. Tällä hetkellä työvoimapulaa esiintyy esimerkiksi tietotekniikka-alalla. Myös muilla korkeaa teknistä osaamista vaativilla aloilla on tarjolla paljon avoimia työpaikkoja. Tämän vuoksi näiden alojen opiskelijoiden saattaa olla mahdollista työllistyä varsin tehokkaasti oman alansa töihin Suomessa. Lisäksi näille aloille työllistymistä helpottaa se, että niiden piiriin on täällä syntynyt kansainvälisiä työyhteisöjä, joissa työkielenä on usein englanti (Trux 2000, 266–267). Tästä hyvänä esimerkkinä toimii Nokia, jonka palveluksessa työskentelee useita ulkomaalaisia myös Suomessa sijaitseissa toimipisteissä.

Bakerin ja Finnin (2003) tutkimuksen tulokset olivat kanssamme jossain määrin yhteneviä: luonnon- ja insinöörityeiden opiskelijoiden jäämismäärät Yhdysvaltoihin näyttäytyivät suhteessa suurimpina, ja talous- sekä yhteiskuntatieteiden vastaavasti pienimpinä. Maiden erilaisesta verotuksesta ja lukuisista muista tekijöistä johtuen tulokset eivät ole tietenkään sellaisinaan vertailtavissa. Voitaneen kuitenkin todeta, että nimenomaan korkeaan teknologiaan suoraan liittyvät työpaikat ja näiden kiinnostavuus ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden silmissä ovat niitä tekijöitä, jotka kallistavat heidän päätöstään jäämisen suuntaan.

Tarkastelimme vielä erikseen opiskelualojen sukupuolijakaumia. Tähän oli syynä se, että halusimme tietää vääristävätkö vinoutuneet sukupuolijakaumat ryhmien välisiä eroja aikomuksessa jäädä Suomeen. Kuten taulukosta 15 selviää, eri opiskelualojen välillä näyttääkin olevan tilastollisesti merkitseviä eroja nais- ja miesopiskelijoiden määrässä.

TAULUKKO 15. Eri opiskelualojen sukupuolijakaumat (%)

	Luonnon- tietieteellinen (N=145)	Teknillinen (N=263)	Lääketie- teellinen (N=33)	Maatalous- metsä- tieteellinen (N=46)	Yhteiskunta- tieteellinen (N=170)	Humanis- tinen (N=157)
Mies	69	67	48	41	48	34
Nainen	31	33	52	59	52	66
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 62,28; df = 5; p < .001$

Luonnontieteellisillä ja teknillisillä aloilla miehiä on selvästi enemmän kuin naisia. Näiden alojen opiskelijat olivat usein myös halukkaita jäämään tänne valmistuttuaan (ks. taulukko 14). Tämä on sinällään mielenkiintoinen havainto, koska kaiken kaikkiaan naisopiskelijat ovat hieman miehiä halukkaampia jäämään Suomeen (ks. taulukko 4). Näiden seikkojen valossa luonnontieteellisten ja teknillisten alojen sukupuolijakauman vinoutuneisuus ei kuitenkaan vääristä näiden alojen jäämishalukkuutta suhteessa muihin aloihin. Kyse on luultavasti ennemminkin näiden alojen hyvästä työllisyystilanteesta, kuten aikaisemmin todettiin.

Humanististen alojen kohdalla vastaavasti naisopiskelijoiden määrä on selvästi miesopiskelijoita korkeampi. Kuten aikaisemmin todettiin, naisopiskelijat ovat yleensä hieman miehiä halukkaampia jäämään Suomeen (ks. taulukko 4). Siten naisopiskelijoiden yliedustus saattaa olla yksi osasy sille, että humanististen alojen opiskelijoiden joukosta löytyy niin paljon vastaajia, jotka haluavat jäädä Suomeen.

9.4.5 Työskentely opintojen aikana lisää halukkuutta jäädä Suomeen valmistumisen jälkeen

Kuten taulukosta 16 ilmenee, kaikki vastaajat eivät suinkaan ilmoittaneet päätoimekseen pelkkää opiskelua. Suuri osa vastaajista (N=264) oli töissä opintojensa ohessa, ja monet ilmoittivat myös varsinaiseksi päätoimekseen työskentelyn (N=135), vaikka he siis virallisesti olivatkin Suomessa opiskelijoina. Tässä kohtaa on kuitenkin muistettava, että monet vastaajista eivät ole oman opiskelualansa töissä (ks. Kärki 2005, 46). Joka tapauksessa mediassa esitetyt väitteet siitä, että ulkomaalaisen olisi erittäin vaikeaa löytää mitä tahansa työtä Suomesta, eivät näytä ainakaan tutkinto-opiskelijoiden kohdalla pitävän paikkaansa (vrt. HS 14.06.2006).

Pelkän opiskelun ilmoitti päätoimekseen lähes kolmannes vastaajista (N=230). Osa opiskelijoista kertoi päätoimekseen myös muun kuin opiskelun tai työskentelyn (N=56). Tällaisia muita toimia olivat muun muassa äitiys- tai isyysloma.

TAULUKKO 16. Vastaajien aikomus jäädä Suomeen päätoimen mukaan (%)

	Opiskelu (N=230)	Opiskelu ja osa-aikatyö (N=264)	Työskentely (N=135)	Opiskelu, mutta etsii töitä (N=118)	Muu (N=56)
Aikoo jäädä Suomeen	28	46	48	38	30
Aikoo lähteä muualle	32	22	26	13	25
Jäisi Suomeen, jos voisi	9	8	5	13	9
Ei tiedä	31	24	21	36	36
Yhteensä	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 38,86$; $df = 12$; $p < .001$

Päätoimi näyttää olevan tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä siihen, aikooko vastaaja jäädä valmistuttuaan Suomeen vai lähteä muualle. On ehkä yllättävää, että pelkän opiskelun päätoimekseen valinneiden joukosta löytyy kaikista pienin ryhmä (28 %) sellaisia henkilöitä, jotka aikovat jäädä Suomeen. Samanaikaisesti aikomus muuttaa muualle näyttää heidän joukossaan olevan kaikista suurin (32 %).

Niiden opiskelijoiden ryhmästä, jotka ilmoittivat työnteon varsinaiseksi päätoimekseen Suomessa, löytyy suurin halukkuus jäädä Suomeen (48 %). Koska opintojensa ohessa osa-aikatyötä tekevien joukossa aikomus jäädä Suomeen on myös korkea (46 %), näyttävät sidokset työelämään edistävän halukkuutta jäädä tänne myös valmistumisen jälkeen. Toisaalta kyse voi olla myös siitä, että halukkuus jäädä Suomeen motivoi etsimään töitä jo opintojen aikana. Joka tapauksessa aineistomme tukee aikaisempaa aihetta koskevaa tutkimusta, jonka mukaan eräs tärkeä edellytys suomalaisilla työmarkkinoilla pärjäämiselle on aikaisempi maasta hankittu työkokemus (ks. Kinnunen 2003, 76).

Koska pelkän opiskelun päätoimekseen valinneiden joukosta löytyy yllättävän vähän aikomusta jäädä tänne, päätimme vielä selvittää, olisiko tähän yhteydessä myös jonkinlainen opiskelujärjestelmään liittyvä pettymys. Tätä varten tarkastelimme, onko tyytyväisyys opintoihin ylipäättään yhteydessä halukkuuteen jäädä tänne tai lähteä muualle. Tarkastelua varten loimme summamuuttujan, jonka tarkoitus on kuvata

tyytyväisyyttä opiskeluun liittyviin ”virallisiin” tekijöihin (opetuksen laatu, kurssien taso jne.). Summamuuttujan muodostimme 13:sta viralliseksi tekijäksi tulkitsemistamme muuttujasta. Näin saadun summamuuttujan sisäinen reliabiliteetti vaikutti varsin hyvältä (Cronbachin Alfa = 0.755).

Yleisesti ottaen myös tyytyväisyys koulutuksen ”virallisiin tekijöihin” oli varsin korkea. Asteikolla 1 – 5 (1 = erittäin tyytymätön, 5 = erittäin tyytyväinen) keskiarvo oli peräti 3,58. Keskiarvon perusteella vastaajat jaettiin keskimääräistä tyytymättömämpien ja keskimääräistä tyytyväisempien ryhmiin, mikä mahdollisti näiden kahden ryhmän välisen keskiarvojen erojen testauksen yhdensuuntaisella varianssianalyysillä (ANOVA). Yllätykseksemme tyytyväisyys näihin tekijöihin ei kuitenkaan selittänyt tilastollisesti merkitsevällä tavalla vastaajien halukkuutta jäädä Suomeen valmistumisensa jälkeen (Sig = 0,157). Siten myöskään pelkän opiskelun päätoimekseen valinneiden vähäinen aikomus jäädä tänne ei ole ainakaan käyttämämme aineiston perusteella tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä tyytymättömyyteen ”opiskelujärjestelmää” kohtaan.

9.5 Työhön liittyvät syyt korostuvat vastaajien omista perusteluissa

Avovastausten avulla tarkastelimme sitä, millä syillä vastaajat itse perustelevat aikomustaan jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen. Vastaajien omien syiden selvittäminen on tärkeää, koska näin saadaan selvyttä veto- ja työntekijöistä, joiden ristipaineessa opiskelijat tekevät muuttamista koskevan päätöksensä (ks. Karppi 2006; Tuhkunen 2007). Näiden syiden tarkastelussa käytimme apuna Albertsin ja Hazenin (2005, 138–148) luokittelua, jonka he olivat luoneet tutkittuaan fokushaastatteluiden avulla ulkomaalaisten opiskelijoiden halukkuutta jäädä tutkintonsa suorittamisen jälkeen Yhdysvaltoihin tai palata kotimaahansa. Halukkuuteen vaikuttavat motivaatiotekijät olivat heidän mukaansa jaettavissa kolmeen laajempaan kokonaisuuteen: työhön liittyviin, yhteiskunnallisiin ja henkilökohtaisiin tekijöihin. Kuhunkin näistä luokista kuuluu luonnollisesti monia yksityiskohtaisempia tekijöitä alla olevan tyypittelyn mukaisesti:

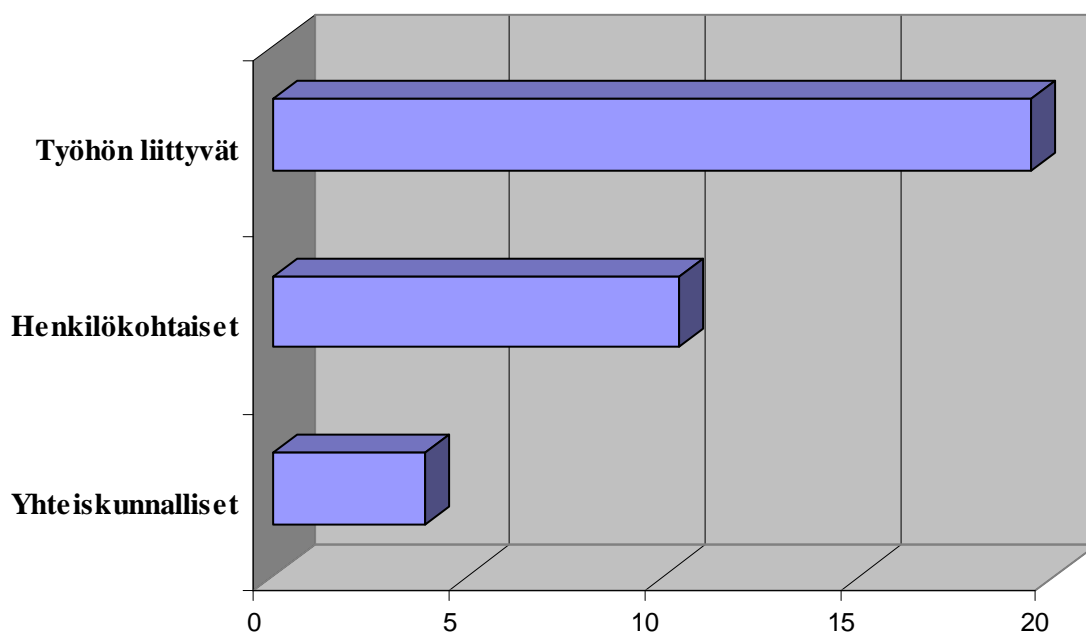
- *Työhön liittyvät tekijät:* palkkaukseen, työolosuhteisiin ja -tiloihin sekä uralla

etenemiseen liittyvät asiat

- *Yhteiskunnalliset tekijät*: kokemispitoisia asioita, eli millaisena oma elämä koetaan olosuhteissa, jotka poikkeavat niistä olosuhteista, joihin kotimaassa on totuttu
- *Henkilökohtaiset tekijät*: läheisesti henkilöön itseensä liittyvät seikat, kuten perhesuhteet ja ystäväverkostot.

Alberts ja Hazen (2005, 139) toteavat, että luokat eivät ole toisensa poissulkevia, vaan jotkut asiat voitaisiin yhtä perustellusti laittaa useammankin luokan alle. Myös omassa tutkimuksessamme otimme huomioon sen, että luokittelu ei ole sellaisenaan kaiken kattava työkalu avovastausten tarkasteluun. Luokittelussa oli kuitenkin se etu, että saimme sen avulla hahmotettua, minkä tyyppisillä syillä vastaajat yleensä perustelivat aikomustaan jäädä tai lähteä.

Omassa tyypittelyssämme teimme poikkeuksen Albertsin ja Hazenin (2005) typologiasta siinä mielessä, että jaoimme työhön liittyvät, yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset tekijät erikseen sekä tänne jäämistä että täältä lähtemistä selittäviin ryhmiin. Siten avovastauksissa esiin tulleet perustelut jaettiin tässä tutkimuksessa kuuteen ryhmään: jäämispäätöstä määrittäviin työhön liittyviin, yhteiskunnallisiin ja henkilökohtaisiin syihin sekä lähtemispäätöstä määrittäviin työhön liittyviin, yhteiskunnallisiin ja henkilökohtaisiin syihin. Jäämispäätöksiä määrittävien syiden jakauma ilmenee kuviosta 5.

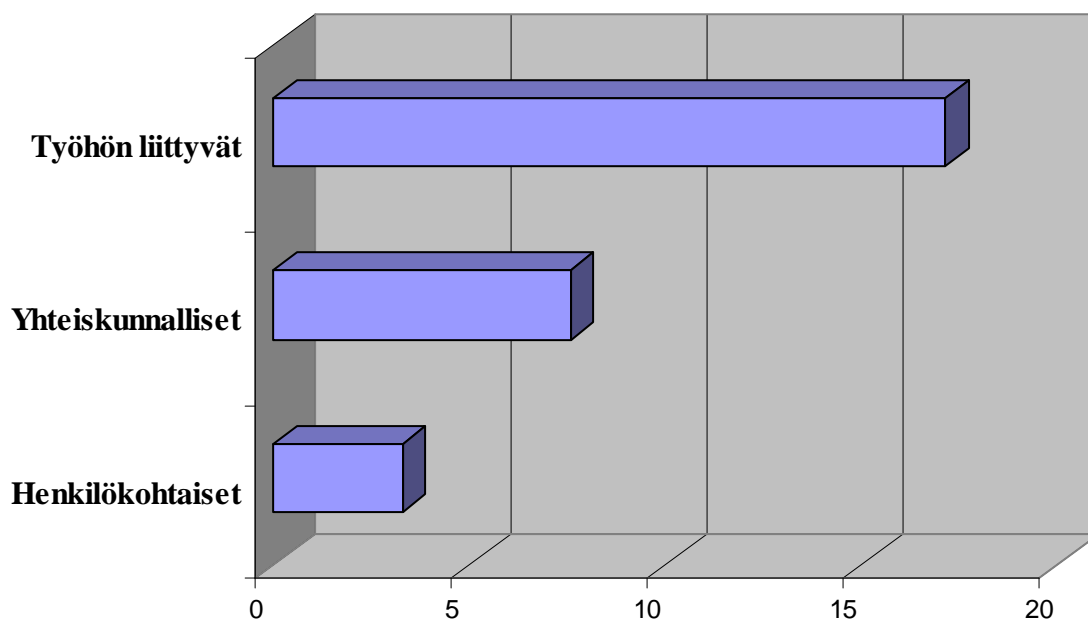
KUVIO 5. Jäämispäätöksiä määrittävät syyt avovastauksista tekemämme tulkinnan mukaan (%)

Työhön liittyvät tekijät (19 %) ovat selkeästi merkittävin jäämispäätökseen vaikuttava tekijäkokonaisuus. Tämä ei ole yllättävää, koska aikaisemmissakin aihetta koskevissa tutkimuksissa ulkomaalaisten opiskelijoiden on todettu pitävän työuran luomista varsin tärkeänä tekijänä omaa asuinpaikkaa valitessaan (ks. Kärki 2005; Kinnunen 2003).

Henkilökohtaisilla tekijöillä jäämisaikomustaan perusteli 10 prosenttia vastaajista. Yhteiskunnallisilla tekijöillä (4 %) näyttää käyttämämme luokittelun perusteella olevan vähiten vaikutusta siihen, miksi opiskelijat aikoivat jäädä Suomeen valmistumisensa jälkeen. Tänne jäädään siis etupäässä työhön, perheeseen tai ystäviin liittyvien seikkojen vuoksi. ”Suomalainen yhteiskunta” ei suhteessa edellä mainittuihin asioihin näyttäydä tekijänä, joka houkuttelisi jäämään tänne. Monet yhteiskunnan tarjoamista palveluista voivat luonnollisesti olla monellakin tavalla tärkeitä opiskelijan silmissä, mutta ne eivät useimmissa tapauksissa sinällään riitä tänne jäämisen syyksi. On myös huomattava, että käyttämämme aineiston perusteella kohtuullisen suuri osa vastaajista on alunperinkin saapunut Suomeen henkilökohtaisiin tekijöihin liittyvien asioiden vuoksi (perhe, tyttö-

tai poikaystävä). Tässä valossa ei liene yllättävää, että niillä selitetään usein myös jäämisaikomusta.

Albertsin ja Hazenin (2005, 140) mukaan Yhdysvaltain tapauksessa sellaisten henkilöiden, joiden alkuperäisenä suunnitelmana oli jokin muu kuin opiskelu, saapuminen maahan opiskelijastatuksella oli hyvin marginaalista. Joka tapauksessa henkilöt, jotka tällaista tekevät – olkoonkin että toiminta on marginaalista – jäävät todennäköisesti maahan ennemmin henkilökohtaisten kuin yhteiskunnallisten syiden takia. Käytännössä tämä saattaisi tarkoittaa esimerkiksi pyrkimystä avioitua mahdollisimman nopeasti muuton kohdemaassa oleskelulupa-asioiden turvaamiseksi. Lienee tosin kyseenalaista, miten laajalti ja totuudenmukaisesti kyseiset henkilöt vastaavat tämän tyyppiisiin kyselyihin, joten oletettavasti heidän osuutensa vastaajista jää niin pieneksi, että se ei juuri vaikuta tekijäkokonaisuuksien järjestykseen.

KUVIO 6. Lähtemispäätöksiä määrittävät syyt avovastauksista tekemämme tulinnan mukaan (%)

Kuten kuvioista 6 ilmenee, työhön liittyvät tekijät ovat tärkein tekijäkokonaisuus myös lähtemispäätöstä perusteltaessa (17 %). Työuran tärkeys korostuu tässäkin kohtaa, eli vastaajat lienevät ylipäättään varsin työmarkkinasuuntautuneita (ks. Kärki 2005; Kinnunen 2003). Jos Suomesta ei ole löydettävissä oman alan töitä, ollaan valmiita muuttamaan muualle niiden perässä. Osa vastaajista varmasti myös kokee oman työtilanteensa ja suhteellisen työmarkkina-asemansa olevan parempi kotimaassaan, ja perustelee sen takia kotimaahansa palaamista työhön liittyvillä seikoilla (ks. Alberts & Hazen 2005). Lisäksi tässä kohdin voidaan miettiä kulttuuristen tekijöiden merkitystä tällaisessa kyselyssä. Monet vastaajista kokevat ehkä, että on kohteliaampaa todeta lähtemispäätöksen syntyneen ”objektiivisten työasioiden” kuin omien mielipiteiden tai makuasioiden seurauksena.

On mielenkiintoista havaita, että lähtemispäätösten perusteluissa yhteiskunnalliset syyt (8 %) ovat merkittävämpiä kuin henkilökohtaiset syyt (3 %), kun taas jäämispäätöksen kohdalla asia oli päinvastoin. Eräs syy tähän saattaa olla se, että vaikka yhteiskunnalliset seikat eivät vielä sellaisenaan ole valmistuvia opiskelijoita täällä pitävä tekijä, saattavat ne kuitenkin toimia täältä ”poistyyöntävinä” tekijöinä. Näyttäisi siis siltä, että vaikka hyvä ja avoimesti suhtautuva järjestelmä ei aina riitä ”vetämään” osaajia maahan, voi se huonosti toimiessaan ja negatiivisen mielikuvan luodessaan toimia tehokkaana muuttoa ja sitoutumista estävänä tekijänä (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 132).

Hyvänä esimerkkinä ”poistyyöntävistä” yhteiskunnallisista seikoista ovat oleskelulupiin liittyvät ongelmat. Jos opiskelija ei löydä Suomesta töitä heti valmistumisensa jälkeen, hänen on vaikea saada oleskelulupaa, vaikka esimerkiksi ystävyys-suhteidensa vuoksi hän haluaisikin jäädä tänne. EU-maiden asukkailla oleskelulupa-asioihin liittyviä ongelmia ei luonnollisesti yleensä ole, mutta EU:n ulkopuolisista maista lähtöisin oleville opiskelijoille oleskeluluvan saantiin liittyvät asiat voivat olla todellinen ongelma. Siten lupakäytäntöjä olisikin mielekäästä kehittää niin, että opinnoista työmarkkinoille siirtymisestä tulisi mahdollisimman vaivatonta kaikkien ulkomaalaisten opiskelijoiden kohdalla (ks. Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 132).

Yhtenä selityksenä yhteiskunnallisten syiden merkittävyyteen lähtemispäätöksessä voi olla myös se, että mikäli maahanmuuttoprosessiin ylipäätään liittyy pettymyksiä (poislukien työolot tai töiden saatavuus), ne kohdennetaan helposti muuttomaahan (ks. Alberts & Hazen 2005, 141–147). Pettyneet vastaajat siis näkyisivät tällaisen tulkinnan mukaan yhteiskunnallisten tekijöiden kokonaisuudessa.

Kuvioita tarkasteltaessa pitää myös muistaa, että analyysistä poisjätetty ”Ei osaa sanoa” -ryhmä oli kohtalaisen suuri, eli n. 30 prosenttia vastaajista. Tämä joukko sisälsi kaikki ne henkilöt, jotka eivät osanneet eritellä selkeää aikomusta jäädä Suomeen tai lähteä muualle. Siten voidaan kaikesti olettaa, että ylipäätään täsmentävän avovastauksen (ks. Liite 1, kysymys 25) on antanut niiden vastaajien joukko, joilla on päätöksestään ”voimakkain” näkemys suuntaan tai toiseen. Lisäksi n. 9 prosenttia vastaajista jätti vastaamatta koko kysymyksen, joten he eivät ole mukana luvuissa.

Koska sekä jäämis- että lähtemisaikomusta perusteltiin selkeästi eniten työhön liittyvillä tekijöillä, on johdonmukaista tarkastella myös niitä yksittäisiä syitä, jotka vastaajat itse ilmoittivat suurimmaksi esteeksi Suomessa työllistymiselle. Yksi este näytti tässä kohtaa nousevan ylitse muiden. Kuten taulukosta 14 ilmenee, jopa 45 prosenttia vastaajista piti riittämätöntä suomen tai ruotsin kielen taitoaan suurimpana esteenä työllistymiselle. Kielitaidon korostuminen opiskelijoiden näkemyksissä ei ole yllätys, koska aikaisempienkin tutkimusten mukaan hyvä suomen tai ruotsin kielen taito edistää huomattavalla tavalla mahdollisuuksia työllistyä Suomessa (Kinnunen 2003, 76). Erityisesti riittävä suomen tai ruotsin kielen taito korostuu silloin, kun halutaan töihin yliopiston ulkopuolisille työmarkkinoille (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004). Yhteisen (työ)kielen merkitys ei siis näytä kadonneen, vaikka Suomeen onkin syntynyt kansainvälisiä työyhteisöjä, joissa työkielenä on usein englanti (vrt. Trux 2000, 266–267).

TAULUKKO 16. Suurin este vastaajien työllistymiselle Suomessa heidän näkemyksensä mukaan

	N	Prosenttia (%)
Suomen tai ruotsin kielen taito	357	45
Kontaktien puute	109	14
Etninen, kulttuurinen tai uskonnollinen syrjintä	74	9
Oikeanlaisen työkokemuksen puute	70	9
Oleskelulupa-asiat	59	8
Vaikeudet saada tietoa työpaikoista	52	7
Soveltumaton opiskeluala	32	4
Muu	32	4
Yhteensä	785	100

14 prosenttia vastaajista piti oikeiden kontaktien puutetta suurimpana yksittäisenä esteenä töiden saamiselle. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tuotu esille, että monet ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista työllistyvät usein siihen yliopistoon, jossa he ovat opiskelleet. Ammatillinen liikkuvuus yliopiston ulkopuolelle on vähäisempää. Tämä johtuu usein puutteellisen kielitaidon lisäksi siitä, että opiskelijat eivät ole opintojensa aikana onnistuneet solmimaan oikeanlaisia suhteita työelämään. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 94–97.)

Viranomaisten kannalta lienee merkittävää, että ainoastaan kahdeksan prosenttia vastaajista näkee oleskelulupa-asiat suurimpana työllistymisensä esteenä. Tässä valossa työ- tai oleskeluluvan saamiseen liittyvät ongelmat eivät näytä olevan kovinkaan suuria esteitä opiskelijoiden suomalaisille työmarkkinoille siirtymisessä (vrt. Forsander 2000, 174). Toisaalta on kuitenkin muistettava, että työ- tai oleskelulupa on välttämätön edellytys ulkomaalaisen tutkinto-opiskelijan tänne jäämiselle. Lupakäytäntöjä olisi siis järkevää kehittää edelleen, jotta opinnoista työmarkkinoille siirtymisestä tulisi mahdollisimman vaivatonta. (ks. Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 132.)

9.6 Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat transnationaalien luokan osajina

Koska työhön liittyvät seikat olivat selkeästi merkittävien sekä Suomeen jäämistä että täältä pois lähtemistä selittävä tekijä, päätimme vielä tarkastella viittauksenomaisesti ja mahdollista lisätutkimusta ajatellen niitä vastaajia, jotka avovastauksissaan priorisoivat selkeästi uran rakentamista ja työmahdollisuuksia ylitse yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten tekijöiden. Apuvälineenä käytimme Forsanderin, Raunion, Salmenhaaran & Helanderin (2004, 118–121) typologiaa, jossa he tulkitsevat ulkomaalaisista osajista – ei siis yksinomaan tutkinto-opiskelijoista kuten omassa aineistossamme – muodostuvan joukon professionsa ja luokkataustansa perusteella transnationaaliksi luokaksi.

Transnationalismi-termillä viitataan kulttuuristen, sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten suhteiden verkostoihin, käytäntöihin ja identiteetteihin, joita siirtolaiset rakentavat yli kansallisten rajojen. Vielä yleisemmin transnationalismia hahmotellaan ”prosessina, jonka kautta siirtolaiset rakentavat sosiaalisia tiloja tai kenttiä, jotka yhdistävät heidän lähtö- ja kohdemaitaan” (Guarnizo 1997, 287.)

Ryhmätasolla Guarnizo (1997, 288) ymmärtää transnationalismin tarkoittavan sarjaa taloudellisia, sosiokulttuurisia ja poliittisia käytäntöjä, jotka ylittävät kansallisvaltioiden rajat. Yksilötasolla ne viittaavat normaalielämään kuuluviin tapoihin. Transnationaalit suhteet ovat osa normaalielämää silloin, kun niiden loppuminen tai puuttuminen häiritsee yksilön tavanomaisia aktiviteetteja – olkoot ne sosiaalisia, taloudellisia, kulttuurisia tai poliittisia. Transnationalismi viittaa kahdensuuntaiseen konkreettisten tai aineettomien resurssien (ihmisten, rahan, ajatusten, kulttuuristen symbolien jne.) vaihtoon yli kansallisten rajojen.

Transnationaali muuttoliike sisältää – mutta ei rajoitu tai tarkoita yhtä kuin – jatkuvaa tai toistuvaa ihmisten liikettä yli valtioiden rajojen. Viime aikoihin asti muuttoliiketutkimuksessa on tehty erottelu ”pysyvän” (immigrant) ja ”väliaikaisen” (migrant) siirtolaisstatuksen välillä siten, että jälkimmäiseen kategoriaan on kiinnitetty paljon vähemmän huomiota kuin ensimmäiseen. Transnationaalien ilmiöiden tutkimus on kuitenkin yksi eniten potentiaalia omaavista sosiaalitieteiden tutkimusalueista 2000-

luvulla, vaikka se onkin yhä teoreettisen kypsyminen vaiheessa (Guarnizo 1997, 284–288).

Transnationaali toiminta on hyvin monimuotoista ja se ulottuu sellaisista ”julkisluontoisista” aktiviteeteista kuin investoinneista ja poliittisesta osallistumisesta aina hyvinkin yksityisiin toimiin, kuten siirtolaisten kaukopuheluihin heidän kotimaahansa. Transnationaalit toimijat tulisikin käsitteellistää sen mukaan, minkä tyyppisiin transnationaaleihin käytäntöihin heillä on pääsy, ei sen mukaan ”kuinka transnationaalisia he ovat”. (Guarnizo 1997, 310.)

Meidän tutkimuksessamme transnationaalia luokkaa luonnehtii – yhtäältä Guarnizoon (1997) ja toisaalta Forsanderiin, Raunioon, Salmenhaaraan & Helanderiin (2004) nojautuen – taipumus muuttaa paremman työpaikan perusteella tarvittaessa yli kansallisvaltioiden rajojen. Mekin jaamme tässä tutkimuksessa transnationaalien luokan osaajat, joita tulkitsemme opiskelijoiden olevan tulevaisuudessa, viiteen tyyppiin sitoutumismotivaation tai muuttoalttiuden perusteella (ks. Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004). Lisäksi olemme alla lainanneet transnationaalien luokan eri tyyppisiä edustavia, kyselylomakkeeseen annettuja, avovastauksia perustellaksemme käyttämäämme jaottelua.

- *Gloaalitalouden vaeltajat* harkitsevat muuttamista kiinnostavien työ- ja uramahdollisuuksien perusteella. He liikkuvat maasta toiseen yhden tai muutaman vuoden pituisissa periodeissa. Keskeisenä tavoitteena on integroitua globaalitalouden kulttuuriin, ei niinkään paikalliseen kulttuuriin.

“Too many options abound! I may stay in Finland, but I may leave. It depends on where I find work, I suppose.” (amerikkalainen maisteriopiskelija, nainen)

“Continue my research and find employment in my field.” (saksalainen tohtoriopiskelija, mies)

“There are several choices and I have not decided yet.” (espanjalainen tohtoriopiskelija, nainen)

“I will stay in Finland to develop a professional experience and career, then import to my country the knowledge and share my experience with others to help our national development.” (venezuelalainen maisteriopiskelija, mies)

- *Uranrakentajat* arvostavat oman osaamisensa kehittämistä innostavassa työympäristössä. He saattavat jäädä maahan pitkäksi aikaa, mikäli siellä vain riittää kiinnostavia haasteita ja työmahdollisuuksia. Ajan myötä kosketus paikalliseen ympäristöön nousee yleensä yhdeksi elämänlaatutekijäksi.

”I am trying to get a job here to gain some more experience. If I get an interesting job, I can stay. If not I will come back or go somewhere else.” (perulainen maisteriopiskelija, mies)

“To go on my research work in other country, to get more experience in my life.” (kiinalainen tohtoriopiskelija, nainen)

- *Elämänlaatumuuttajat* vastaavasti etsivät pysyvämpää asuinpaikkaa ja pyrkivät integroitumaan paikalliseen kulttuuriin. Heidän muuttopäätöksessään keskeistä on korkeamman elämänlaadun tai paremmin haluttua elämänlaatua vastaavan ympäristön etsiminen ja löytäminen.

”I plan on living here for a very long time. Working, living, loving.” (amerikkalainen maisteriopiskelija, mies)

“I feel comfortable here. I love the culture and I have a lot of friends. There are more possibilities here than in my own country. Finland is my country now, my life is here. I hope to get a permanent job or continue with my PhD.” (argentiinalainen maisteriopiskelija, nainen)

- *Sosiaalisten suhteiden vuoksi muuttavien* motiivi integroitua riippuu viimekädessä henkilöstä tai yhteisöstä, joka on ollut alun perinkin muuton pääasiallinen motiivi. Muuttamista harkitaan tärkeinä pidettyjen sosiaalisten suhteiden valossa.

”I want to stay here, because my husband is Finnish and i am going to work here after my studies.” (ruotsalainen kandidaattiopiskelija, nainen)

“My family lives in Finland, and i’m quite satisfied here. So, i will stay in Finland and try to make a good carreer.” (venäläinen maisteriopiskelija, mies)

- *Seikkailijat* tarkastelevat maailmaa kiinnostavien työmahdollisuuksien verkostona ja pyrkivät omalla muuttopäätöksellään saamaan uusia kokemuksia sekä laajentamaan perspektiiviään. Heitä kiinnostaa myös mielikuva, joka koskee mahdollisen muuttokohteen eksotiikkaa.

”To get to know an other country, an other research group, an other language...”
(unkarilainen tohtoriopiskelija, nainen)

Tämän tyypittelyn pääasiallisena ajatuksena aineiston tarkastelussa oli tuoda esille näkökulma, jonka mukaan ulkomaalaisten osaajien joukossa saattaa olla hyvinkin paljon sellaisia ihmisiä, joiden jäämis- tai lähtemispäätökseen ei voida juurikaan vaikuttaa hallinnollisin keinoin. Jos vastaaja esimerkiksi kuuluu seikkailija-tyyppiin, hän ei välttämättä jäisi Suomeen, vaikka jäämisestä muokattaisiinkin hallinnollisesti mahdollisimman helppoa. Maahanmuuttopolitiikan kannaltahan tämä on varsin keskeinen asia, sillä samalla tavalla kuin siirtolaiset eivät kaikilta osin tee muuttopäätöksiään ”vapaassa maailmassa”, ei myöskään maahanmuuttopolitiikassa ole varaa nähdä siirtolaisia *pelkästään* reaktiivisina toimijoina.

Guarnizo (1997, 287–289) puhuu transnationaalin lähestymistavan tarpeesta muuttoliiketutkimuksessa juuri sen takia, että perinteinen teoreettinen muuttoliikeasetelma, jossa ”maahanmuuttajan paluu takaisin kotimaahansa on väliaikaisen muuton päätepiste”, oli hänen tutkimustulostensa valossa todellisuutta huomattavasti yksinkertaistava. Perinteinen bipolaarinen malli, jossa tehdään erottelu väliaikaisen ja pysyvän muuttoliikkeen välillä, ei ole riittävä selittämään Guarnizon löytämien kaltaisia prosesseja ja toiminnan logiikkaa, ja samankaltaisia päätelmiä voitaneen tehdä myös meidän käyttämämme aineiston valossa.

Tutkiessaan Dominikaanisesta tasavallasta kotoisin olevia siirtolaisia Yhdysvalloissa, Guarnizo (1997, 289) itse asiassa havaitsi että sellaisia henkilöitä, jotka voitiin ristiriidattomasti asettaa joko ”väliaikaisen” tai ”pysyvän” siirtolaisen kategorioihin oli hyvin vähän ja sellaisia, joiden liike viittasi transnationaaleihin käytäntöihin, oli hyvin runsaasti. Katsantokanta, jossa muuttoliike ymmärretään *transnationaalina sosiaalisena prosessina*, tarjoaa perinteistä tutkimusotetta paljon monipuolisempia analyysimahdollisuuksia siirtolaisten toimintadynamiikan ymmärtämiseksi. Tämä havainto on jatkotutkimusta ajatellen varsin keskeinen.

Guarnizo (1997, 290–292) sulki Dominikaanisesta tasavallasta lähtöisin olleita henkilöitä koskeneessa tutkimuksessaan kohderyhmänsä ulkopuolelle kaikista ilmeisimmät transnationaalit siirtolaiset, eli ne, jotka kävivät Yhdysvalloissa usein ”keikkatyöluonteisesti”, ja ne jotka vierailivat siellä sukulaistensa luona ryhtymättä maassa työntekoon. Tästäkin huolimatta hän löysi merkittävän määrän erilaisia transnationaaleiksi käytännöiksi luokittelemiaan ilmiöitä. Lisäksi hän havaitsi, että vaikka taloudellinen harkinta olikin eräs syytä joiden takia siirtolaiset olivat tulleet Amerikkaan, ei varsinaisia ”työntekijöiksi” luokiteltavia asioita (kuten kurjuutta tai vastoinkäymisiä lähtömaassa) ollut tullut esille haastateltavien puheessa.

Pikemminkin vastaajat kertoivat muuttopäätöksen syntyneen kuultuaan aikaisemmin muuttaneiden ystävien ja sukulaisten tarinoita mahdollisuuksista Yhdysvalloissa. Kyse ei siis ollut niinkään mistään reaktiosta ”ulkoisiin työntekijöihin” tai maahanmuuttopolitiikan keinoin rakennettuihin eksplisiittisiin vetotekijöihin, kuin siitä että transnationaalit verkostot olivat tuoneet kaukaiset mahdollisuudet kotimaassaan vielä oleskelevien henkilöiden unelmiin. Paluumuuttoa puolestaan selittivät Guarnizon tulkinnan mukaan parhaiten ”sentimentaaliset tai tunteisiin vetoavat syyt”. (Guarnizo 1997, 292.)

Transnationaalit käytännöt – asettuminen uuteen tai uusiin valtioihin mahdollisesti useitakin kertoja – on tietysti mahdollista vain niille siirtolaisille, joilla on tiettyjä resursseja käytössään. Resurssit puolestaan ovat siirtolaisten joukossa jakautuneet epätasaisesti esimerkiksi luokka-aseman ja sukupuolen mukaan. Transnationaali elämäntyyli – muuttaminen jotakuinkin kansallisvaltioiden rajoista piittaamatta – on siis mahdollista vain joukolle siirtolaisia. Lisäksi on hyvä panna merkille, että Guarnizo

toteaa tutkimansa transnationaalien siirtolaisten joukon olevan varsin heterogeenistä. Hänen mukaansa se on luokka-aseman, sukupuolen, sukupolven ja lähtöalueen mukaan yhtä kirjavaa kuin jos otokseen olisi valittu lähtömaan – Dominikaanisen tasavallan – koko populaatio. (Guarnizo 1997, 297–309.)

Transnationaalien prosessien tutkijat ovat tietoisia merkittävän suuruisista “transsiirtolaisten” (transmigrants) lukumäärästä. Tähän kategoriaan tai luokkaan lukeutuu siirtolaisia, joiden elämä ylittää toistuvasti ja joissain tapauksissa säännöllisesti kahden tai useamman kansallisvaltion rajat osallistumisessa arkiseen elämään ja toisinaan myös poliittisiin prosesseihin. Glick-Schillerin (1997, 158) mukaan – ja tämä on olennaista myös meidän tulkintamme kannalta – Guarnizon tutkimus Dominikaanisesta tasavallasta kotoisin olevista siirtolaisista toimii ”paluumuuttaja”-käsitteen kritiikkinä. Näiden siirtolaisten luokka toimii kaikkine yksilö- ja ryhmätason toiminnan ”värisävyineen” tärkeänä tekijänä, joka auttaa määrittelemään valtioiden ja siirtolaisten suhteita uudelleen pätevämmällä tavalla. Nämä suhteethan puolestaan konkretisoituvat erilaisissa maahanmuuttopoliittisissa käytännöissä.

9.7 Transnationaali elämäntyyli vaatii kiinnittämään huomiota verkostotutkimukseen

Khadria (2001, 47–48) on tutkinut intialaisia tietotyöntekijöitä, IT-ammattilaisia, ja IT-alan opiskelijoita Yhdysvalloissa, ja toteaa että erottelu pysyvien ja väliaikaisten siirtolaisten välillä on menettänyt pitkälti merkitystään. Yhdysvaltain viisumipolitiikassa erottelua on tehty opiskelijoiden ja ammattilaisten välillä sillä perusteella, että edelliset on nähty ”väliaikaisina” maahanmuuttajina ja jälkimmäiset ”pysyvinä”.

Khadria (2001, 45–71) puhuu opiskelijoista ”puolivalmiina tai puoliksi viimeisteltynä inhimillisenä pääomana”, joista merkittävä osa on muuttanut Yhdysvaltoihin opiskelemaan ja tämän jälkeen siirtynyt Yhdysvaltain työmarkkinoille. Esimerkiksi Intian ja Ranskan välille on aivovuodon välttämiseksi solmittu sopimus, jonka mukaisesti Ranskassa opiskelevat intialaiset ovat ”velvollisia” palaamaan valmistuttuaan

Intiaan. Tosin monet saattavat työskennellä ranskalaisissa yhtiöissä, jotka ovat sijoittuneet Intiaan.

Korkeasti koulutetun väestön muuttamisen tavoissa näyttäisi olevan vaihtelua ammattialan mukaan. Meyer (2001, 101) erottelee akateemiset tutkijat IT-alalla toimivista ammattilaisista ja toteaa muuttoa edeltävien kontaktien olevan keskeisiä molemmille ryhmille. Kontaktit tosin eroavat toisistaan laadullisesti. Tutkijat ovat hänen mukaansa alttiimpia muuttamaan ja hyödyntämään nimenomaan omia verkostojaan muuttamisessa. Meyer tulkitsee heidän muuttopäätöksensä olevan pitkälti ”strateginen valinta”, tapa pysytellä keskellä dynaamista ja stimuloivaa verkostoa ja luoda edelleen uusia kontakteja ja mahdollisuuksia. IT-ammattilaisten tapauksessa muutto puolestaan tapahtuu enemmänkin institutionaalisia kanavia – konsultteja, värväystoimistoja, ammattilehtien ilmoituksia jne. – hyödyntäen. Ensimmäisessä tapauksessa siis henkilökohtaisten verkostojen rooli on keskeinen ja jälkimmäisessä korostuu välittävien organisaatioiden toiminta.

Korkeasti koulutetun työvoiman liikkuminen maiden välillä tapahtuu vain harvoin ilman selkeiden, välittävien verkostojen apua (Meyer 2001, 102). Tällöinkin kyseessä on useasti esimerkiksi internetin avulla löydetty työpaikka, joten jatkotutkimusta ajatellen olisi erityisen mielenkiintoista selvittää, miten voitaisiin – vai voitaisiinko – pyrkiä edesauttamaan sellaisten verkostojen rakentumista, jotka sen lisäksi että sitoisivat Suomessa jo oleskelevia osaajia itseensä, mahdollisesti vetäisivät heitä myös lisää puoleensa.

Erityisesti IT-ala tarjoaa osaajille maailmanlaajuisia työmahdollisuuksia, jotka ovat suhteellisen vapaita kansallisesta kontrollista. Useat maat ovat markkinatalouden paineessa höllentäneet etenkin väliaikaista maahanmuuttoa koskevaa sääntelyään. Maahanmuuttopolitiikan kokonaisuuden kannalta onkin havaittavissa, että kansainvälisen työvoimapulan uhka jollakin alalla johtaa maahanmuuttosäännösten höllentämiseen tuolla alalla. (Mahroum, 2001, 28–34.)

Luokka, koulutustaso, sukupuoli ja asema erilaisissa sosiaalisissa verkostoissa toimivat muuttoliikettä määrittävinä tekijöinä, minkä takia muuttoliike (ainakin joiltakin alueilta) todennäköisesti lisää sosiaalista ja taloudellista epätasa-arvoa. Tämän vuoksi erilaisten

maahanmuuttoa sääntelevien toimenpideohjelmien laatijat voisivat miettiä sellaisia keinoja, jotka kannustaisivat huomioimaan sellaisetkin henkilöt, joilta näitä mahdollisuuksia puuttuu. (Levitt & Nyberg-Sorensen 2004, 7.)

9.8 Onko aktiivisen maahanmuuttopolitiikan soveltamiselle opiskelijoiden kohdalla edellytyksiä?

Suomen vähäinen väestönkasvu johtaa työvoimapulaan, eikä suomalaisen yhteiskunnan sisältä näytä löytyvän ratkaisua ongelmaan. Potentiaalisesti ratkaisukeinoksi nousee tarvittavien osaajien houkuttelu maan rajojen ulkopuolelta. (Väestöliiton väestöpoliittinen ohjelma 2004; Virtanen 2005.) Koska työvoimapulaa esiintyy jo nyt tietyillä aloilla, on ratkaisuksi ehdotettu ulkomaalaisten osaajien houkuttelemista kohdistetusti tällaisille aloille. Tarkoitusta palvelisi parhaiten aktiivinen maahanmuuttopolitiikka, jossa tarkoituksena on rekrytoida ulkomailta osaavaa työvoimaa juuri sellaisiin työtehtäviin, joihin sitä ei löydy tarpeeksi kotimaasta.

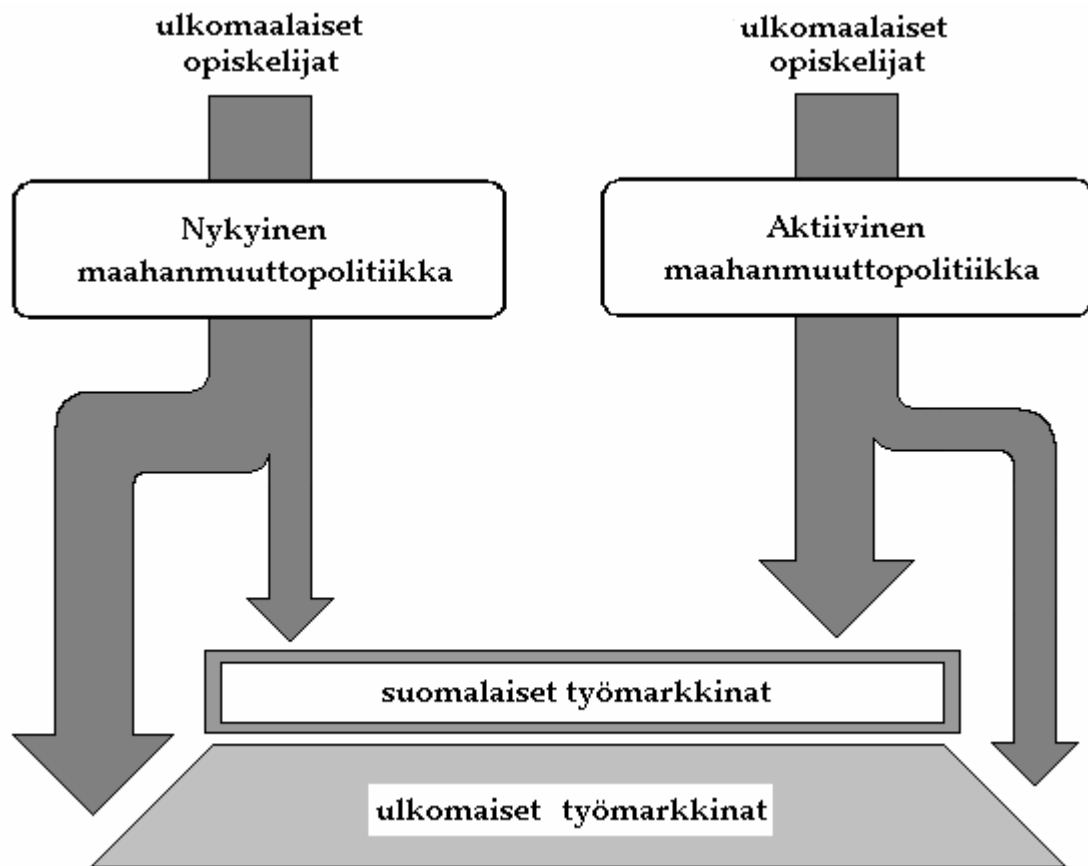
Suomalaisessa maahanmuuttopolitiikassa on siirrytty aktiivisempaan suuntaan vuonna 2006 ilmestyneen hallituksen uuden maahanmuuttopolitiittisen ohjelman myötä. Kyseisessä ohjelmassa ehdotetaan aktiivisia toimia toteutettavaksi ulkomaalaisten osaajien houkuttelemiseksi. Ohjelmassa puhutaan lisäksi ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden työmarkkina-aseman parantamisesta. Siinä ei kuitenkaan pohdita, voitaisiinko aktiivista maahanmuuttopolitiikkaa soveltaa myös ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden tänne houkuttelemiseksi.

Koska ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden halukkuus jäädä Suomeen tai lähteä muualle näyttää aineistomme valossa olevan tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä muun muassa opiskelijan lähtömaahan ja sukupuoleen, olisi tällaisiin seikkoihin syytä kiinnittää enemmän huomiota myös maahanmuuttopolitiikkaa laadittaessa. Maahanmuuttopolitiikka on luonnollisesti monella tapaa sidoksissa maan historialliseen kehitykseen ja muuhun politiikkaan, mutta siitä huolimatta jokaisella maalla on mahdollisuuksia muokata omaa maahanmuuttopolitiikkaansa tarpeitaan huomioivaan suuntaan. (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004; Silverman

1991.) Kehittäminen myös kannattaa, koska ulkomaalaispolitiikka ja hallinnolliset käytännöt vaikuttavat voimakkaasti maahanmuuttajatyövoiman määrään ja laatuun (Forsander 2000; Mahroum 2001).

Lisääntyvä transnationaalinen elämäntapa asettaa paineita maahanmuuttopolitiikan kehittämiseksi myös opiskelijoiden kohdalla. Käytännössä tämän ulottuvuuden huomioiminen tarkoittaa erityisesti sitä, että sääntöjä muovaavien elinten olisi löydettävä mahdollisimman hyvät keinot suojella ja edustaa myös sellaisten yksilöiden etuja, joiden elämäntavat ylittävät valtioiden, talouksien ja kulttuurien rajoja. Maahanmuuttopolitiikassa tämä merkitsee kokonaisvaltaisempaa näkemystä asioista. Kriittisenä tehtävänä olisi ymmärtää, millä tavoin yksilöt ja organisaatiot toimivat erilaisista (kansallisista) rajoista riippumatta ja mitä tämä merkitsee maahanmuuttopolitiikan tasolla. (Iredale 2001, 10.)

Suomen nykyinen maahanmuuttopolitiikka on monella tavoin liian joustamatonta toimiakseen hyvin myös transnationaalisen elämäntavan sille asettamien haasteiden edessä. Se ei kykene ottamaan tarpeeksi huomioon sitä seikkaa, että uusien elämäntapojen ilmentyminen vaatii uudenlaisia otteita myös poliittisella tasolla. Uusien otteiden soveltaminen on tärkeää, jos maahanmuuttopolitiikalla halutaan tulevaisuudessa olevan todellista vaikutusta työvoimapulan ratkaisemiseen. Opiskelijoiden kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että on mietittävä tarkemmin, *millaisia* opiskelijoita tänne halutaan houkutella. Kuten kuviosta 7 ilmenee, aktiivinen maahanmuuttopolitiikka tarjoaa yhden mahdollisuuden maahanmuuttopolitiikan kehittämiseen kyseiseen suuntaan.

KUVIO 7. Nykyisen ja aktiivisemmän maahanmuuttopolitiikan vaikutukset ulkomaalaisten opiskelijoiden houkuttelemisessa ja siirtymisessä työmarkkinoille

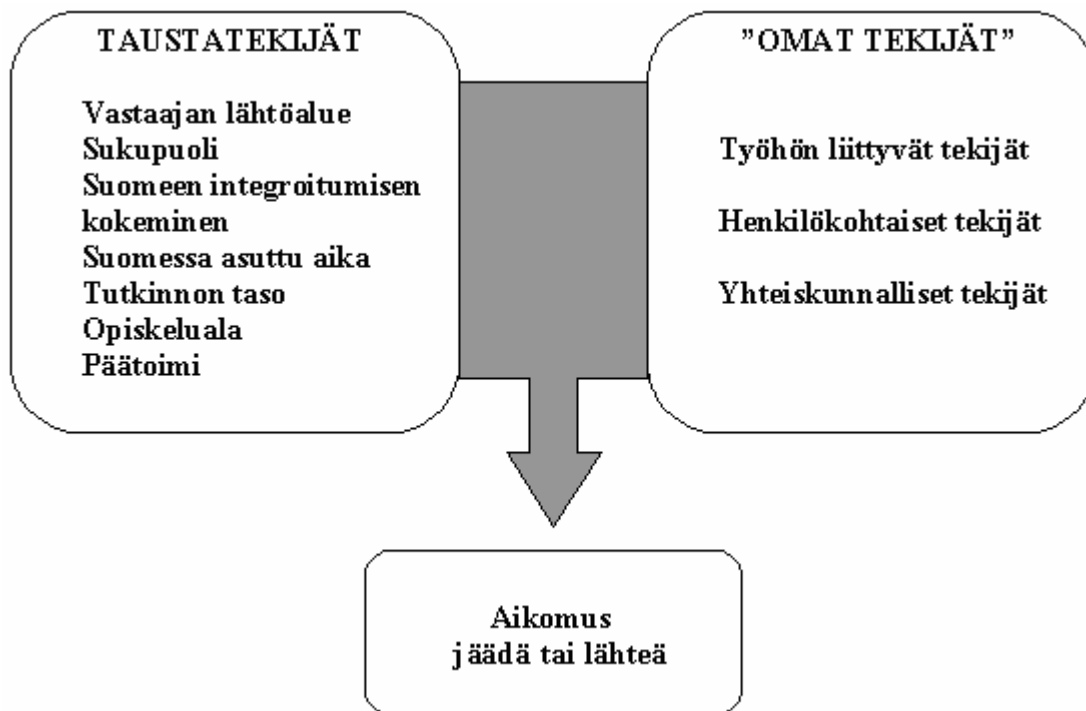
Nykyisessä maahanmuuttopolitiikassa ei siis juurikaan kiinnitetä huomiota siihen, millaisia ulkomaalaisia opiskelijoita Suomen korkeakouluihin houkutellaan (ks. Hallituksen maahanmuuttoliittinen ohjelma 2006). Tämän vuoksi maahan tulee sellaisiakin ulkomaalaisia opiskelijoita, joiden aikomuksena ei ole jäädä Suomeen tai siirtyä valmistumisensa jälkeen suomalaisille työmarkkinoille. Yleensä he palaavat takaisin kotimaahansa tai lähtevät opiskelemaan tai työskentelemään johonkin kolmanteen maahan. Joka tapauksessa vain osa opiskelijoista on valmistumisensa jälkeen tšekäläisten työmarkkinoiden käytettävissä. Siten se opiskelijoiden ”virta”, joka on alun perin saapunut Suomeen, ei välttämättä kulje niin vahvana kohti suomalaisia työmarkkinoita, vaan haarautuu yhtäläillä myös ulkomaisille työmarkkinoille. Tämä taas ei ole omiaan helpottamaan Suomen työvoimapulaa.

Aktiivisen maahanmuuttopolitiikan avulla olisi mahdollista pyrkiä vaikuttamaan siihen, että Suomeen tulisi jo opiskeluvaiheessa sellaisia yksilöitä, jotka ovat halukkaita jäämään tänne myös valmistuttuaan. Siten pyrittäisiin houkuttelemaan tänne sellainen opiskelijoiden ”virta”, joka kulkisi myös jatkossa pääasiassa kohti suomalaisia työmarkkinoita. Luonnollisesti kaikkia opiskelijoita ei voida saada jäämään tänne, mutta näin saataisiin ainakin suurin osa ”virrasta” ohjattua helpottamaan Suomen työmarkkinoita uhkaavaa työvoimapulaa.

10 PÄÄTELMÄT

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisiin tekijöihin ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden aikomus jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen on yhteydessä. Pyrimme vastaamaan tähän kysymykseen sekä kvantitatiivisten että kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien avulla. Kvantitatiivisten menetelmien avulla tarkastelimme, millainen tilastollinen yhteys erilaisilla keskeisillä taustatekijöillä (esimerkiksi kotimaalla, iällä, Suomessa vietetyillä vuosilla, tutkinnon tasolla) on ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden jäämis- tai lähtemisaikomukseen. Oletuksena meillä oli, että ristiintaulukoimamme taustatekijät ovat tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä jäämis- tai lähtemisaikomukseen. Kvalitatiivisten menetelmien avulla saimme puolestaan selville siihen, millä syillä ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat itse perustelevat aikomustaan jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen. Näiden syiden perusteella tarkastelimme lisäksi, missä mielessä ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat kuuluvat ”transnationaaliin luokkaan”, eli sitä ilmentävätkö opiskelijoiden avovastaukset transnationaalia elämäntapaa.

Jotta tutkimustiedosta voisi olla hyötyä myös käytännön tasolla, pyrimme tarkastelemaan myös sitä, tulisiko nykyistä maahanmuuttopolitiikkaa kehittää *aktiivisemmaksi*, jotta Suomeen saataisiin houkuteltua enemmän sellaisia opiskelijoita, jotka aikovat jäädä tänne myös valmistumisensa jälkeen. Koska tutkimusasetelmamme kokonaisuudessaan on varsin moniulotteinen, selviää opiskelijoiden Suomeen jäämiseen tai täältä lähtemiseen yhteydessä olevien tekijöiden suhde pelkistetysti kuviosta 8.

KUVIO 8. Ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden jäämis- tai lähtemisaikomukseen vaikuttavat tekijät

Kuten jo aikaisemmin todettiin, osaltaan ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden valmistumisen jälkeiseen jäämis- tai lähtemispäätökseen ovat yhteydessä erilaiset taustatekijät. Tämän tutkimuksen perusteella jäämis- tai lähtemispäätös näyttää olevan tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä vastaajan lähtöalueeseen, sukupuoleen, Suomeen integroitumisen kokemukseen, täällä asuttuun aikaan, suoritettavan tutkinnon tasoon, opiskelualaan ja päätoimeen. Siten tutkimuksemme antaa osittain tukea aikaisemmille aihetta koskeville tutkimuksille (Ritsilä 2000; Kinnunen 2003; Kärki 2005). Sen sijaan hieman yllättäen opiskelijoiden ikä tai heidän tyytyväisyytensä tulkitsiimme opiskeluun liittyviin ”virallisiin” tekijöihin (opetuksen laatu jne.) eivät näytä olevan tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä jäämis- tai lähtemisaikomukseen (vrt. Ally 2002 ; Kinnunen 2003; Kärki 2005).

Kun otetaan huomioon eri maista tulevien opiskelijoiden lukumäärät, merkittävimäksi tänne jäävien joukoksi nousevat eurooppalaiset opiskelijat. Osasyynä tälle on varmasti se, että monelle heistä jääminen on tehty institutionaalisesti varsin helpoksi, sillä EU-maista tulevien henkilöiden ei tarvitse hankkia oleskelulupaa valmistumisen jälkeen tänne jäädäkseen. Toisin on esimerkiksi Afrikasta ja Latinalaisesta Amerikasta kotoisin olevien opiskelijoiden kohdalla. Tämä saattaakin osittain selittää sitä, minkä vuoksi halukkuus lähteä Suomesta valmistumisen jälkeen on heidän joukossaan niin korkea. Yleensä oleskeluluvan saanti sinänsä ei luonnollisestikaan ole syy jäädä Suomeen, mutta monille EU-maiden ulkopuolelta tuleville henkilöille se on kuitenkin välttämätön edellytys tänne jäämiselle. Osittain kyse on varmasti myös työnsaantiin ja integroitumiseen liittyvistä ongelmista.

Olisi kiinnostavaa selvittää, miten ulkomaalaisille tutkinto-opiskelijoille suunnitellut lukukausimaksut vaikuttaisivat toteutuessaan eri kansalaisuuksien halukkuuteen jäädä Suomeen tai lähteä muualle (ks. Aamulehti 11.05.2007). Lukukausimaksujen periminen EU- tai ETA-maiden ulkopuolisilta opiskelijoilta saattaisi johtaa tilanteeseen, jossa ulkopuolisista maista tulevien opiskelijoiden suhteelliset määrät suomalaisissa yliopistoissa laskisivat. Pelkästään opiskelijoiden Suomeen jäämisen suhteen tarkasteltuna lukukausimaksuilla saattaisi jopa olla edullisia vaikutuksia, koska eurooppalaisten opiskelijoiden joukossa on suhteellisesti eniten niitä vastaajia, jotka aikovat jäädä Suomeen valmistumisensa jälkeen. Todellisuudessa kuitenkin myös monilta Euroopan ulkopuolisilta alueilta olisi halukkaita tulijoita – tulevaisuuden osaajia – joita Suomi tarvitsee korkeasti koulutetun työvoiman kysynnän tyydyttämiseksi.

Eri maanosista lähtöisin olevien mies- ja naisopiskelijoiden määrät poikkeavat tilastollisesti merkitsevällä tavalla toisistaan. Tämä taas vääristää eri maiden välillä vallitsevia eroja jäämis- tai lähtemishalukkuudessa, sillä sukupuoli on tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä jäämis- ja lähtemisaikomukseen. Esimerkiksi Suomeen tulevista afrikkalaisista opiskelijoista 81 prosenttia on miehiä. Koska miesopiskelijat ovat yleensä naisopiskelijoita halukkaampia lähtemään muualle valmistumisensa jälkeen, saattaa afrikkalaisten opiskelijoiden sukupuolijakauma olla yhtenä selityksenä heidän suurelle lähtöhalukkuudelleen.

Myös Länsi- ja Itä-Euroopasta lähtöisin olevien vastaajien joukossa näyttää aineistomme perusteella olevan kiinnostavia eroja sukupuolijakaumissa. Länsieurooppalaisten joukossa selvä enemmistö vastaajista on miehiä (63 %). Itäeurooppalaisten joukossa tilanne puolestaan on päinvastainen. Yhtenä selityksenä tähän saattaisi olla se, että Itä- ja Länsi-Euroopasta tullaan Suomeen opiskelemaan eri aloja. Meillä ei kuitenkaan ollut resursseja analysoida asiaa tarkemmin, joten tässäkin olisi mahdollisuuksia jatkotutkimuksen tekemiselle.

Koska sukupuoli on monin tavoin sekä suorasti että epäsuorasti yhteydessä Suomeen jäämiseen tai täältä poislähtemiseen, on syytä pohtia kuinka paljon sukupuolten välillä vallitseviin eroihin on ylipäätään kiinnitetty huomiota aikaisemmissa ulkomaalaisiin tutkinto-opiskelijoihin liittyvissä tutkimuksissa. Usein sukupuoli näyttää olleen vain yksi taustamuuttujista, eikä sen suhdetta moniin muihin muuttujiin ole juurikaan tutkittu. Miesten tai naisten yliedustus tutkimusaineistossa saattaa kuitenkin vaikuttaa vääristävästi lopullisiin tutkimustuloksiin. Miesten tai naisten suuri osuus esimerkiksi jossain tietyssä kansalaisuusryhmässä saattaa osaltaan selittää sitä, miksi juuri tämä kansalaisuusryhmä poikkeaa muista jonkin muun muuttujan suhteen. Tämän tiedon valossa myös aikaisempia tutkimustuloksia pitäisi tarkastella kriittisesti, varsinkin silloin kun tutkimusaineiston sukupuolijakaumaa ei ole tarkasteltu muuten kuin yleisellä tasolla.

Opiskelijan ikä ei näytä olevan tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä hänen jäämis- tai lähtemishalukkuuteen. Myöskään suomalaisen yhteiskuntaan integroituminen ei näytä olevan nuorille opiskelijoille sen helpompaa kuin vanhemmillekaan. (vrt. Ally 2002; Kinnunen 2003.) Yhteiskuntaan integroitumisen kokeminen on kuitenkin tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä jäämis- tai lähtemishalukkuuteen. Keskimääräistä paremmin tänne integroituneet ovat myös halukkaampia jäämään Suomeen valmistumisensa jälkeen. Koska ystävät koetaan tärkeänä Suomeen sopeutumisessa auttaneena asiana (ks. taulukko 10), olisi jatkotutkimuksen kannalta kiinnostavaa tarkastella myös sitä, miten merkittävä rooli ja millä tavalla seurustelukumppanilla on jäämis- ja lähtemispäätökseen

Integroitumisen kokeminen vaihteli tilastollisesti merkitsevällä tavalla myös eri maanosista kotoisin olevien opiskelijoiden kesken. Keskimääräistä paremmin integroituneiden joukko oli etupäässä lähtöisin länsimaista. Afrikasta ja Latinalaisesta

Amerikasta lähtöisin olevien opiskelijoiden joukosta vastaavasti löytyi kaikista eniten keskimääräistä huonommin integroituneita vastaajia. Eri kansalaisuuksien välillä vallitsevia eroja selittävät todennäköisesti ainakin osaksi kulttuurilliset erot, jotka saattavat vaikeuttaa tiettyjen kansalaisuuksien edustajien sopeutumista Suomeen. Suurimmalle osalle vastaajista oli kuitenkin kansalaisuudesta riippumatta yhteistä se, että ystävät (mukaan lukien tyttö- tai poikaystävät) koettiin tärkeimmiksi Suomeen sopeutumisessa auttaneiksi henkilöiksi.

Integroitumisen kokeminen oli tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä myös siihen, kuinka kauan opiskelija oli asunut Suomessa. Mitä pidempään vastaaja oli Suomessa asunut, sitä paremmin hän oli yleensä integroitunut. Lisäksi pitkään asuneet olivat yleensä vähemmän aikaa asuneita halukkaampia jäämään tänne valmistumisensa jälkeen.

Suomessa suoritettavan tutkinnon taso ja opiskeluala olivat tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä jäämis- tai lähtemishalukkuuteen. Kaikista halukkaimpia Suomeen jääjiä olivat tohtoriopiskelijat, mutta toisaalta heidän jäämis- tai lähtöhalukkuutensa ei eronnut kovinkaan paljoa kandidaatin tai maisterin tutkintoa suorittavien jäämis- tai lähtemishalukkuudesta. Ylipäätään epätietoisten (ei osaa sanoa, aikooko jäädä valmistumisensa jälkeen Suomeen vai lähteä muualle) ryhmä oli varsin suuri jokaisella suoritettavan tutkinnon tasolla. Tämä saattaa osaltaan kertoa ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden olevan asenteiltaan varsin lähellä ”transnationaalia luokkaa”, jolla on yleensä matalahko kynnyks liikkuu maasta toiseen (ks. Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004; Faist 2000).

Opiskelualan suhteen tarkasteltuna kaikista suurin jäämisaikomus löytyy humanististen alojen opiskelijoiden joukosta. Yhtenä selityksenä tähän saattaa olla se, että humanistisia aineita opiskelevien joukossa on monia kielten opiskelijoita. Joukossa saattaa siis olla ihmisiä, jotka ovat opiskelleet keskimääräistä enemmän myös suomea tai ruotsia, mikä vastaavasti on tärkeä edellytys suomalaisille työmarkkinoille työllistymiselle (ks. Kinnunen 2003, 76).

Myös luonnontieteellisten ja teknillisten alojen opiskelijoiden joukossa on paljon sellaisia vastaajia, jotka aikovat jäädä Suomeen. Selitys tähän saattaa löytyä Suomen

työmarkkinoiden rakenteesta. Tällä hetkellä työvoimapulaa esiintyy erityisesti korkeaa teknistä osaamista vaativilla aloilla, minkä vuoksi näiden alojen opiskelijoiden on mahdollista työllistyä oman alansa töihin Suomessa.

Työskentely opintojen ohessa on yhteydessä halukkuuteen jäädä Suomeen valmistumisen jälkeen. Hieman yllättäen kaikista pienin halukkuus jäädä Suomeen löytyi niiden vastaajien joukosta, jotka olivat ilmoittaneet päätoimekseen pelkän opiskelun. Tässä ei kuitenkaan ollut kyse pettymyksestä opiskeluun liittyviin ”virallisiin” tekijöihin (opetuksen laatu, kurssien taso jne.). Kyse on tulkintamme mukaan ennemminkin siitä, että työnteko opiskelujen aikana auttaa sopeutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen työmarkkinoihin paremmin kuin pelkkä opiskelu.

Taustatekijöiden lisäksi jääminen tai lähteminen on monin tavoin yhteydessä niihin seikkoihin, joiden opiskelijat *itse* kokevat vaikuttavan jäämiseen ja lähtemiseen. Meidän tutkimuksessamme tällaisia ”omia tekijöitä” olivat työhön liittyvät, henkilökohtaiset ja yhteiskunnalliset seikat. Sekä jäämistä että lähtemistä perusteltiin eniten työhön liittyvillä seikoilla. Tämä ei ole sinänsä yllätys, koska työuran luominen määrittelee luonnollisesti opiskelijoiden valmistumisen jälkeisen elämän suunnittelua (ks. Ritsilä 2000; Kinnunen 2003).

Työhön liittyvien seikkojen korostuminen vastauksissa oli odotettavaa myös sen vuoksi, että aineistomme perusteella ulkomaalaisten opiskelijoiden joukossa oli havaittavissa ”transnationaalia asennoitumista” suhteessa työelämään. Tällaiselle asennoitumiselle on tyypillistä keskeisesti se, että orientoituminen kiinnostavaa työpaikkaa kohtaan on ensisijainen muuttopäätöksen toteutumisen kannalta. Paremman työpaikan perässä ollaan valmiita muuttamaan myös yli kansallisvaltioiden rajojen. Kohdemaan valinnassa kiinnostavimpana seikkana pidetäänkin usein sitä, millaisia mahdollisuuksia potentiaaliset muuttokohteet pystyvät tarjoamaan työuran kannalta. (ks. Guarnizo 1997; Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004.)

Työperäisten seikkojen korostumista yllättävämpää on se, kuinka henkilökohtaisten ja yhteiskunnallisten seikkojen painoarvo vaihteli jäämis- tai lähtemispäätöstä perusteltaessa. Jäämispäätöstä perusteltiin useammin henkilökohtaisilla kuin yhteiskunnallisilla syillä, kun taas lähtemispäätöksen kohdalla asia oli päinvastoin.

Yhtenä osasyynä vaihteluun saattaa olla se, että Suomeen jäädään etupäässä työhön, perheeseen tai ystäviin liittyvien seikkojen takia. ”Suomalainen yhteiskunta” ei sinänsä ole tekijä, joka houkuttelisi jäämään tänne. Siten esimerkiksi yhteiskunnan tarjoamat palvelut voivat olla monella tavalla tärkeitä opiskelijan silmissä, mutta ne eivät kuitenkaan sellaisinaan useimmissa tapauksissa riitä tänne jäämisen syyksi.

Lisäksi yhteiskunnalliset syyt saattavat toimia myös täältä "poistyöntävänä" tekijänä. Esimerkiksi oleskeluluvan saantiin liittyvät vaikeudet voidaan tulkita yhteiskunnallisista tekijöistä johtuviksi. Jos opiskelija ei löydä Suomesta töitä heti valmistumisensa jälkeen, hänen saattaa olla vaikea saada oleskelulupaa. EU-maista lähtöisin olevilla opiskelijoilla tällaista ongelmaa ei luonnollisestikaan yleensä ole, mutta monista muista maista tuleville opiskelijoille oleskeluluvan saantiin liittyvät asiat voivat olla todellinen ongelma tänne jäämisen kannalta.

Maahanmuuttopolitiikka vaikuttaa vastaavasti valintojen teon taustalla. Ulkomaalaiset opiskelijat eivät luonnollisestikaan tee valintojaan ”vapaassa maailmassa”, vaan erilaisten institutionaalisten reunaehtojen asettamien rajojen puitteissa. Tällaisia valintoihin vaikuttavia reunaehtoja löytyy sekä opiskelu- että lähtömaasta, joten Suomessa harjoitettu maahanmuuttopolitiikka muodostaa ainoastaan yhden viitekehyksen, jonka puitteissa valintoja tehdään. Suomalaisen maahanmuuttopolitiikan avulla voidaan kuitenkin yrittää luoda valintojen tekemiselle sellaiset institutionaaliset reunaehdot, että mahdollisimman moni opiskelijoista päättäisi jäädä valmistumisensa jälkeen Suomeen. Järjestelmää tulisi kehittää niin, ettei ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden tänne jääminen olisi kiinni ainakaan oleskelulupiin liittyvistä seikoista. Tällaisten reunaehtojen luominen vaatii etupäässä riittävästi poliittista tahtoa.

11 POHDINTA

Onko siis suomalaisissa korkeakouluissa opiskelevista ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista Suomea lähitulevaisuudessa uhkaavan osaajapulan ratkaisijaksi? Tutkimustulostemme perusteella heissä piilee ainakin sellaista osaajapotentiaalia, jota ei kannata jättää hyödyntämättä: lähes 75 prosenttia tuosta ryhmästä saattaisi jäädä Suomeen valmistumisensa jälkeen. Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat eivät ehkä ole kattava kokonaisratkaisu työvoimapulaan, mutta korkeasti koulutetun työvoiman kysynnän tyydyttämisessä heistä olisi varmasti apua.

Kuinka nämä opiskelijat sitten saataisiin jäämään Suomeen töihin? Kuten edellä todettiin, huomioon olisi otettava yhtäältä ne tekijät, jotka vaikuttavat opiskelijoiden aikomukseen jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen, ja toisaalta näiden tekijöiden ilmentymät maahanmuuttopoliittisella tasolla. Tutkimustulostemme perusteella tänne jääminen tai täältä lähteminen on yhteydessä hyvin monenlaisiin eri tekijöihin. Näistä osaan voidaan vaikuttaa maahanmuuttopolitiikalla.

Aktiivista maahanmuuttopolitiikkaa soveltamalla olisi mahdollista pyrkiä houkuttelemaan tänne sellaisia opiskelijoita, jotka ovat halukkaita jäämään valmistuttuaan Suomeen töihin. Tämän takia olisi tärkeää tietää, millaisiin tekijöihin ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden aikomus jäädä Suomeen tai lähteä muualle valmistumisensa jälkeen on yhteydessä.

Maahanmuuttopolitiikan kehittämisen kannalta olennaista on myös se, että aineistomme perusteella ulkomaalaisten opiskelijoiden asenteissa saattoi tulkita olevan transnationaalisia piirteitä. Tällä tarkoitamme sitä, että kansallisvaltioiden rajat näyttäytyivät heidän puheessaan usein merkityksettöminä suhteessa paremman työpaikan tai uusien kokemusten perässä muuttamiseen. Tällaisen elämäntavan ja asenteiden yleisyyttä tulisi tutkia jatkossa tarkemmin, koska myös sillä saattaa olla huomattava vaikutus siihen, millä tavalla maahanmuuttopolitiikkaa tulisi kehittää. Moniin henkilöiden arvomaailmaan liittyvistä seikoista ei kuitenkaan ole helppoa vaikuttaa maahanmuuttopolitiikan keinoin.

Kaiken kaikkiaan ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat ovat tarjonneet varsin mielenkiintoisen kontekstin tutkimuksen tekemiselle. Käyttämämme näyte, joka koostuu viidestä eri korkeakoulusta kerätystä tutkimusaineistosta, on tarjonnut mahdollisuuden tarkastella asettamiamme tutkimusongelmia eri näkökulmista. Ongelmallista valmiissa aineistossa on ollut ennen kaikkea se, ettemme ole itse päässeet vaikuttamaan siihen, mitä tutkimukseen osallistuneilta henkilöiltä tarkkaan ottaen kysyttiin.

Valmiin aineiston kanssa toimiminen on ollut myös positiivisessa mielessä haasteellista, koska jouduimme monessa tutkimusprosessin kohdassa miettimään perusteellisesti, miten saisimme tarvitsemamme tiedon aineistosta selville. Etupäässä hyödynsimme ristiintaulukointia, joka osoittautui varsin toimivaksi tavaksi analysoida aineistoa ”kartoittavalla tavalla”. Yhdessä analyysimme kohdista sovelsimme myös varianssianalyysiä. Lisäksi tarkastelimme aineistoon kuuluvia avovastauksia faktanäkökulmasta. Avovastausten analyysiä olisi tietysti voinut syventää edelleen, mutta tähän meillä ei tämän tutkimuksen puitteissa ollut resursseja.

Analyysimme perustuvia tuloksia tarkasteltaessa on hyvä muistaa, että tutkimuksessa käyttämämme aineisto kerättiin internetkyselyllä, jonka vastausprosentti oli 36. Erityisesti Teknillinen korkeakoulu oli tutkimusaineistossa yliedustettuna. Nämä seikat varmasti osaltaan vaikuttivat tutkimustulosten muotoutumiseen. Siten niitä ei voida pitää suoraan yleistettävänä kaikkiin suomalaisissa yliopistoissa kirjoilla oleviin ulkomaalaisiin tutkinto-opiskelijoihin. Tulokset olivat kuitenkin varsin selkeitä siinä mielessä, että useat käyttämämme näytteen taustatekijöistä olivat tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä opiskelijoiden valmistumisen jälkeiseen aikomukseen jäädä Suomeen tai lähteä muualle. Ne viitoittavat tietä jatkotutkimuksille, jotka voidaan niin haluttaessa tehdä varsinaisella tilastollisella otannalla, ja jotka saattavat antaa mahdollisuuksia voimakkaampien kausaalipäätelmien tekemiseksi.

Sekundaariaineiston käyttämisen lisäksi työmme rajaamiseen ja erilaisiin menetelmällisiin valintoihin on vaikuttanut pitkälti se, että olemme tehneet tämän tutkimuksen parigraduna. Tällainen työskentelytapa on tehnyt tutkimusprosessista jatkuvan vuorovaikutusprosessin, jossa olemme joutuneet miettimään eri vaiheita ja valintoja aina vähintään kahdesta eri näkökulmasta. Jälkikäteen ajatellen vuorovaikutusprosessi on toiminut kohdallamme hyvin ja ollut varsin hedelmällinen

tutkimusongelmien ratkaisemisen kannalta. Parityöskentely on varmasti ollut myös hyvää harjoitusta tulevaisuutta ajatellen, sillä yhteistyökykyjen merkitystä nykyisessä työelämässä tuskin voi yliarvioida.

Todettakoon vielä lopuksi, että Suomea uhkaavan työvoimapulan akuuteinta vaihetta ei ole vielä saavutettu, joten on vaikeaa arvioida, kuinka suureksi korkeakoulutetun työvoiman tarve tulee muodostumaan. Myös työvoimapulaan varautuminen on Suomessa monin tavoin kehitysvaiheessa. Tämän vuoksi niiden keinojen muokkaaminen, joilla osaajien riittävä määrä Suomessa voidaan taata myös tulevaisuudessa, on vielä mahdollista. Jäämmekin mielenkiinnolla odottamaan sitä, millaisen roolin ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat saavat lähitulevaisuuden työvoimapulan helpottamisessa.

LÄHTEET

Aamulehti 09.03.2007. Maahanmuuttajat helpottavat työvoimapulaa.

Aamulehti 09.03.2007. Suomen työt kiinnostavat etenkin virolaisia ja venäläisiä.

Aamulehti 11.05.2007. Lukukausi yliopistossa maksaisi 2 000 – 20 000 euroa.

Aguiari, F. & Guarneri, A. (toim.) 2005. International Migration in Europe. In: Demotrends. Istituto di ricerche sulla popolazione e le politiche sociali, no 1/2005. Roma. 4–5.

Alasuutari, P. 1993. Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere.

Alberts, H. & Hazen, H. 2005. “There are always two voices...”: International Students’ Intentions to Stay in the United States or Return to their Home Countries. *International Migration* Vol. 43 (3). 131–154.

Ally, K. 2002. *Making a New Life. A Study of Foreign Degree Students in the University of Helsinki*. HYY, Helsinki.

Auriol, L. & Sexton, J. 2002. Human Resources in Science and Technology: Measurement Issues and International Mobility. Teoksessa OECD: *International Mobility of the Highly Skilled*. OECD Proceedings, Paris. 13–38.

Aviisi 1.3.2007. Ulkomaalaiset opiskelijat juurtuvat huonosti Suomeen.

Baker, J. & Finn, M. 2003. Stay Rates of Foreign National Doctoral Students in US Economics Programs. Saatavilla [www-muodossa: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=398640>](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=398640). (Luettu 29.7.2007).

Balaz, V. & Williams, A. M. 2004. Been There, Done That: International Student Migration and Human Capital Transfers from the UK to Slovakia. *Population, Space and Place*, 10. 217–237.

Böhm, A., Davis, T., Meares, D. & Pearce, D. 2002. *Global Student Mobility 2025. Forecasts of the Global Demand for International Higher Education*. IDP Education, Australia.

Campus 1/2002. Rakenteilla eurooppalainen koulutusbrandi.

Carmon, N. 1996. *Immigration and Integration in Post-Industrial Societies: Quantitative and Qualitative Analyses*. Teoksessa Carmon, N. (toim.) *Immigration and Integration in Post-Industrial Societies*. MacMillan, Lontoo. 13–29.

Faist, T. 2000. *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Clarendon Press, Oxford.

Forsander, A., Raunio, M., Salmenhaara, P. & Helander, M. 2004. Sykettä ja suvaitsevaisuutta. *Globaalin osaamisen kansalliset rajat*. Sitra 262. Edita, Helsinki.

Forsander, A. 2000. Työvoiman tarve ja maahanmuuttopolitiikka – onko maahanmuuttajien osaaminen vastaus työvoiman kysyntään? Teoksessa Trux, M-L. (toim.) 2000. *Aukeavat ovet – kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä*. Sitra 238. WS Bookwell Oy, Juva.143–202.

Forsander, A. 2003. *Maahanmuuttajien merkitys suomalaisilla työmarkkinoilla: katsaus menneisyyteen ja tähtystys tulevaan*. Esitelmä Pirkanmaan TE-keskuksessa Tampereella 16.09.2003. Saatavilla [www-muodossa: <https://www.pirkanmaanennakointipalvelu.info/micaj_storage/B5AAAE641ECD82188D65FA60005F400D/2844/Annika%20Forsanderin%20esitys%20tekstin%20E4.pdf>](https://www.pirkanmaanennakointipalvelu.info/micaj_storage/B5AAAE641ECD82188D65FA60005F400D/2844/Annika%20Forsanderin%20esitys%20tekstin%20E4.pdf). (Luettu 29.7.2007).

Glick-Schiller, N. 1997. The Situation of Transnational Studies. *Identities* Vol. 4(2). 155–166.

Gos, J. & Lindquist, B. 1995. Conceptualizing International Labor Migration: A Structuration Perspective. *International Migration Review*, 29. 317–351.

Grieco, E. & Boyd, M. 1998. Women and Migration: Incorporating Gender into International Migration Theory. Working Paper. Center for the Study of Population. Florida State University. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.fsu.edu/~popctr/papers/floridastate/98-139.pdf>](http://www.fsu.edu/~popctr/papers/floridastate/98-139.pdf). (Luettu 29.7.2007).

Guarnizo, L. 1997. The Emergence of a Transnational Social Formation and The Mirage of Return Migration Among Dominican Transmigrants. *Identities*, Vol. 4(2). 281–322.

Gurak, D.T. & Caces, F. 1992. Migration Networks and the Shaping of Migration Systems. Teoksessa Kritiz, M., Lim, L. & Zlotnik, H. 1992. *International Migration Systems – A Global Approach*. Clarendon Press, Oxford. 150–176.

Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj371.pdf>](http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj371.pdf). (Luettu 29.7.2007).

Helsingin Sanomat 22.03.2003. Mistä saisi töitä – Suomestako?

Helsingin Sanomat 14.06.2006. Puolalainen toimittaja testasi ulkomaalaisten työllistymistä Helsingissä – Tulos oli tylyin testiryhmän haravoimista Euroopan kaupungeista.

Helsingin Sanomat 26.02.2007. Ulkomaisen työvoiman houkuttelu jakaa puolueita.

Helsingin Sanomat 02.03.2007. Ulkomaalaisten koulutustaustat jäävät hämärän peittoon.

Helsingin Sanomat 02.03.2007. Yli puolet suomalaisista haluaa lisää maahanmuuttajia.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2002. Tutki ja kirjoita. 6.–8. painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Hugo, G. 1987. Demographic and Welfare Implications of Urbanization: Direct and Indirect Effects on Sending and Receiving Areas. Teoksessa Fuchs, R.J., Jones, G.W. & Pernia, E.M. (eds.). *Urbanization and Urban Policies in Pacific Asia*. Westview Press, Colorado. 136–165.

Hämäläinen, H. 2006. Työvoiman rekrytointi toimipaikoissa vuonna 2006 Selvitys työvoiman hankintakanavista, rekrytointiongelmista ja toimipaikkojen tulevaisuuden näkymistä. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/rekrytointi2006.pdf>](http://www.muodossa: <http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/rekrytointi2006.pdf>). (Luettu 29.7.2007).

Iredale, R. 2001. The Migration of Professionals: Theories and Typologies. *International Migration* Vol. 39 (5). 7–26.

Jokinen, A. & Kuronen, M. 2005. Tapaustutkimus. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatinkoulutus. Tutkimusmenetelmäopinnot. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.uta.fi/laitokset/sospol/sosnet/ammlis/tapaustut.htm>](http://www.uta.fi/laitokset/sospol/sosnet/ammlis/tapaustut.htm). (Luettu 29.7.2007).

Karppi, I. & Rantala, H. 1998. Itä-länsi-muuton suuntautuminen: taustoja, tilanteita ja tapaushistorioita. *Terra* 110: 3. 159–171.

Karppi, I. 2006. Regulatory Channels in Transition – Changing Regimes of European East–West Human Resource Mobility. Teoksessa Kultalahti, O., Karppi, I. & Rantala, H. (eds.). *Europe in Flux. Transitions and Migration Pressures*. Institute of Migration, Migration Studies C 16, Vaajakoski. 83–128.

Khadria, B. 2001. Shifting Paradigms of Globalization: The Twenty-first Century Transition towards Generics in Skilled Migration from India. *International Migration* Vol. 39 (5). 45–71.

Kinnunen, T. 2003. ”If I can find a good job after graduation I may stay”. Ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden integroituminen Suomeen. Occasional Paper 2b/2003. CIMO & Otus, Helsinki.

Korkiasaari, J. & Söderling, I. 1998. Finland: From a Country of Emigration into a Country of Immigration. Teoksessa Söderling, I. (toim.) A Changing Pattern of Migration in Finland and Its Surroundings. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 32. Väestöliitto, Helsinki.

Korkiasaari, J. 2000. Suomalaiset Ruotsissa 1940-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Korkiasaari, J. & Tarkiainen, K. Suomalaiset Ruotsissa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 3. Siirtolaisuusinstituutti, Turku. 133–496.

Koskiahho, B. 1990. Ohi, läpi ja reunojen yli. Tutkimuksenteon peruskysymyksiä. Gaudeamus, Helsinki.

Kritz, M. & Zlotnik, H. 1992. Global Interactions: Migration Systems, Processes, and Policies. Teoksessa Kritz, M., Lim, L. & Zlotnik, H. 1992. International Migration Systems - A Global Approach. Clarendon Press, Oxford. 1–16.

Kärki, J. 2005. "If I had to pay I would require value for my money" A Study on Foreign Degree Students at the Universities of Helsinki, Tampere, Turku, Jyväskylä and Helsinki University of Technology. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.helsinki.fi/hyy/tiedotus/dok/Ulkkariselvitys.pdf>](http://www.helsinki.fi/hyy/tiedotus/dok/Ulkkariselvitys.pdf). (Luettu 29.7.2007).

Lee, E. 1969. A Theory of Migration. Teoksessa Jackson, J.A. (toim.) Migration. Sociological Studies 2, 282–297. Cambridge University Press, London.

Levitt, P. & Nyberg-Sorensen, N. 2004. The Transnational Turn in Migration Studies. Global Migration Perspectives, no. 6. Global Commission on International Migration, Geneva.

Levitt, P. 2001. Transnational migration: taking stock and future directions. Global Networks 1, 3 (2001). 195–216.

Lim, L. 1995. The Status of Women and International Migration. Teoksessa International Migration Policies and the Status of Female Migrants. United Nations Department for Economic and Social Information and Policy Analysis, Population Division. United Nations, New York.

Mahroum, S. 2001. Europe and the Immigration of Highly Skilled Labour. International Migration Vol. 39 (5). 27–43.

Majava, A. 2002. Nykyajan kansainvaellukset: siirtolaisuuden ja pakolaisuuden yleismaailmalliset näkymät. Teoksessa Pitkänen, K. (toim.) 2002. Artikkeleita Suomen väestöntutkimuksesta: väestötieteen johdantokurssiin liittyvä moniste. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen monisteita, No. 62. 220–231. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.valt.helsinki.fi/sosio/vaesto/pdf/majava.pdf>](http://www.valt.helsinki.fi/sosio/vaesto/pdf/majava.pdf). (Luettu 29.7.2007).

Malmberg, G. 1997. Time and Space in International Migration. Teoksessa Hammar, T., Brochmann, G., Tamas, K. & Faist, T. (toim.). International Migration. Immobility and Development. Berg, Oxford. 1–21.

Marshall, G. (toim.) 1998. Oxford Dictionary of Sociology. Oxford University Press, Oxford.

Mazzarol, T. & Soutar, G. 2002. "Push-Pull" Factors Influencing International Student Destination Choice. The International Journal of Educational Management 16 (2). 82–90.

Metsämuuronen, J. 2002. Monimuuttujamenetelmien perusteet SPSS-ympäristössä. Saatavilla [www-muodossa: <http://helios.uta.fi:2222/laitokset/kirjasto/pdf/suoj/monimuuttujamenetelmat_2002_ryhmittelyanalyysi.pdf>](http://helios.uta.fi:2222/laitokset/kirjasto/pdf/suoj/monimuuttujamenetelmat_2002_ryhmittelyanalyysi.pdf). (Luettu 29.7.2007).

Monitori 3/2006. Dosentti Pasi Saukkonen maahanmuutosta: Hankalistakin kysymyksistä on keskusteltava.

Mehdi Sedigh, M. 1994. Att studera i ett främmande land. En studie av motiv och studiesituation bland utländska studerande vid svenska högskolor. Uppsala Studies in Education 52, Uppsala.

Meyer, J.-B. 2001. Network Approach versus Brain Drain: Lessons from the Diaspora. *International Migration* Vol. 39 (5). 91–110.

Mykkänen, J. 1998. Maastamuuttomaasta maahanmuuttomaaksi. Toimintaympäristön muutoksesta kahden erillisen neuvottelukunnan yhdistymiseen. Työhallinnon julkaisu nro 196, Helsinki.

Nummenmaa, L. 2004. Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Vammala.

OECD. 2004. Internationalisation and Trade in Higher Education: Opportunities and Challenges. OECD, Pariisi.

Ong, A. 1999. Flexible Citizenship. The Cultural Logics of Transnationality. Duke University Press, Durham.

Patton, M. Q. 1990. Qualitative Evaluation and Research Methods. Second edition. Sage Publications Inc., Newbury Park.

Puusniekka A. & Saaranen, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, Tampere. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>](http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/). (Luettu 29.7.2007).

Raivio, K. 2003. Mistä aivoja Suomeen? *Yliopisto* 17/03. 7.

Ritakallio, V.-M. 1993. Johdatus sosiaalipoliittiseen tutkimukseen. Turun yliopisto. Taloustieteen ja sosiaalipoliitiikan laitos, Turku.

Ritsilä, J. 2000. Mobility of the Highly Educated Labour Force. Working Paper N:o 214/2000. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunta, Jyväskylä.

Silverman, M. 1991. Citizenship and the Nation-State in France. *Ethnic and Racial Studies* Volume 14, Number 3. 333–350.

Söderling, I. 2002. Muuttoliike väestöllisenä ilmiönä – miksi suomalaiset muuttavat? Teoksessa Pitkänen, K. (toim.) 2002. Artikkeleita Suomen väestötutkimuksesta: väestötieteen johdantokurssiin liittyvä moniste. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen monisteita, No. 62. 193–219. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.valt.helsinki.fi/sosio/vaesto/pdf/soderling.pdf>](http://www.muodossa:www.valt.helsinki.fi/sosio/vaesto/pdf/soderling.pdf). (Luettu 29.7.2007).

Söderling, I. & Korkiasaari J. 2006. Muuttoliike. Saatavilla [www-muodossa: <http://users.utu.fi/joukork/tiedostot/Muuttoliike_2006.pdf>](http://users.utu.fi/joukork/tiedostot/Muuttoliike_2006.pdf). (Luettu 29.7.2007).

Tanner, A. 17.05.2006. Kansainvälinen muuttoliike – Miten yksittäiset lupapäätökset asettuvat globaaliin ja yhteiskunnalliseen viitekehykseen? Ulkomaalaisviraston maahanmuuttoyksikön koulutusseminaarin luentomateriaali.

Third European Report on Science & Technology Indicators 2003. Towards a knowledge-based economy. European Commission Community Research. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.demokritos.gr/word_documents/2003EU_3rd_report.pdf>](http://www.muodossa:www.demokritos.gr/word_documents/2003EU_3rd_report.pdf). (Luettu 29.7.2007).

Tiihonen, P. & Kuusi, O. 25.05.2005. Menossa mukana. Taustamuistio tulevaisuusvaliokunnan väestöselontekomietintöön. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.eduskunta.fi/fakta/vk/tuv/menossa_mukana.pdf>](http://www.muodossa:www.eduskunta.fi/fakta/vk/tuv/menossa_mukana.pdf). (Luettu 29.7.2007).

Tilastokeskuksen ”Maantieteellisiä tietoja maittain” -tilasto. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.tilastokeskus.fi/tup/maanum/taulukot.html>](http://www.muodossa:www.tilastokeskus.fi/tup/maanum/taulukot.html). (Luettu 29.7.2007).

Tilastokeskuksen ”Yliopistojen tutkintoon johtavassa koulutuksessa olevat ulkomaalaiset opiskelijat maanosan ja koulutusasteen mukaan 2005” -tilasto. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.stat.fi/til/yop/2005/yop_2005_2006-04-19_tau_003.html>](http://www.muodossa:www.stat.fi/til/yop/2005/yop_2005_2006-04-19_tau_003.html). (Luettu 29.7.2007).

Trux, M-L. 2000. Monimuotoinen työyhteisö. Teoksessa Trux, M-L. (toim.) 2000. Aukeavat ovet – kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä. Sitra 238. WS Bookwell Oy, Juva.

Tuhkunen, A. 2007. Between Location and a Sense of Place. Observations Regarding Young People's Migration Alacrity in Northern Europe. Acta Universitatis Tamperensis; 1207. Tampere University Press, Tampere.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

Tyree, A. & Donato, K. 1986. A Demographic Overview of the International Migration of Women. Teoksessa Simon, R. & Brettell, C. (toim.) International Migration: The Female Experience. Rowman and Allanheld, New Jersey.

Työministeriö. 2007. Työvoima 2025. Täystyöllisyys, korkea tuottavuus ja hyvät työpaikat hyvinvoinnin perustana työikäisen väestön vähentyessä. Saatavilla www-muodossa: <http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt325.pdf>. (Luettu 29.7.2007).

UNESCO. 1998. World Conference on Higher Education. Higher Education in the Twenty-First Century. Vision and Action. Volume IV. Thematic Debate: Women and Higher Education: Issues and Perspectives. Saatavilla www-muodossa: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001166/116618m.pdf>>. (Luettu 29.7.2007).

United Nations. 1995. International Migration Policies and the Status of Female Migrants. United Nations Department for Economic and Social Information and Policy Analysis, Population Division. United Nations, New York.

Uusitalo, H. 1998. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. WSOY, Juva.

Valtari, M. 2006. SPSS-perusteet. SPSS:n versio 14. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.valt.helsinki.fi/blogs/tvt-stat/spss-opas-v14.pdf>>. (Luettu 29.7.2007).

Vartia, P. 2001. Väestön vanhenemisen haasteet kansantaloudelle. Saatavilla www-muodossa: <http://www.eva.fi/files/918_vanhenemisen_haasteet.pdf>. (Luettu 29.7.2007).

Virtanen, M. 2005. Maastamuuttomaasta maahanmuuttomaaksi? Valtiotyönantaja 2/2005. 4–5.

Wolfel, R. 2005. Migration in the New World Order: Structuration Theory and Its Contribution to Explanations of Migration. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.siue.edu/GEOGRAPHY/ONLINE/Wolfel05.pdf>>. (Luettu 29.7.2007).

Väestöliiton väestöpoliittinen ohjelma. 2004. Väestöliitto, Espoo. Saatavilla www-muodossa: <http://www.vaestoliitto.fi/mp/db/file_library/x/IMG/13591/file/vpohjelma_lopullinenpdf.pdf>. (Luettu 29.7.2007).

Yin, R. 1994. Case study research: Design and methods (2nd edition). Sage, Newbury Park.

Zlotnik, H. 1995. The South-to-North Migration of Women. International Migration Review 29. 229–254.

Liite: Kyselylomake

SURVEY ON FOREIGN DEGREE STUDENTS HYY, JYY, Tamy, TKY, TYY

BACKGROUND INFORMATION

Age:

Gender: M F

Nationality:

How long have you lived in Finland?

University

Faculty

Are you currently studying for

___ A Bachelors degree ___ B Masters degree ___ C Doctoral degree (PhD)

How many years have you studied for your current degree? ____

Previous degree (or equivalent) Bachelors / Masters / Doctorate (PhD) / Other / None

IMMIGRATION TO FINLAND

HOW IMPORTANT WERE THE FOLLOWING FACTORS IN YOUR
DECISION TO MOVE TO FINLAND? (1=not at all important, 5=very important)

A Pursuing a university degree 1 2 3 4 5

B Finnish industry reputation 1 2 3 4 5

C Free education 1 2 3 4 5

D Prior knowledge of Finland 1 2 3 4 5

E Experiencing a foreign country 1 2 3 4 5

F Family ties (incl. boy/girlfriend) 1 2 3 4 5

G Career development 1 2 3 4 5

H Hardship in home country 1 2 3 4 5

I High Finnish standard of living 1 2 3 4 5

J Other: 1 2 3 4 5

How important were the following factors in your decision to study at the university you
are currently studying in? (1=not at all important, 5=very important)

A Free education 1 2 3 4 5

B Possibility of studying in English 1 2 3 4 5

C Learning Finnish/Swedish 1 2 3 4 5

D Good reputation of the university 1 2 3 4 5

E Quality of research and teaching in my study field 1 2 3 4 5

G Employment chances after studies 1 2 3 4 5

H Quality of student facilities 1 2 3 4 5

I Academic freedom/independence 1 2 3 4 5

J Desire to complete prior studies 1 2 3 4 5

K Need to do a sensible thing to occupy time 1 2 3 4 5

L Other: 1 2 3 4 5

SOCIAL AND ACADEMIC INTEGRATION

12. How well-integrated do you feel in Finnish society? 1 2 3 4 5
(1=haven't integrated at all, 5=have integrated very well)

13. How well do you intend to know Finnish/Swedish by the time you graduate? 1 2 3 4 5
(1=not at all, 2=basic knowledge, 3=adequate, 4=good, 5=excellent)

14. Rank the 3 most important people who make your adjustment/integration in Finland easier (e.g. by giving information/guidance about culture and the way of life or practical matters; 1=most important 2=second important 3=third important)

- A Family in Finland
- B Girl- or boyfriend in Finland
- C Friends
- D International student community
- E Your ethnic community
- F Finnish student community
- G People you have met through your hobbies
- H Work colleagues
- I Student advisor
- K Other:

15. Do you feel you've been discriminated against because of your ethnic/cultural background?
No Yes, where and how?

16. Approximate no. of Finnish credits earned at the university you are currently studying in?

17. How satisfied are you with the following? (1=very dissatisfied, 5=very satisfied)

- A Quality of teaching 1 2 3 4 5
- B Assessment methods (exams etc.) 1 2 3 4 5
- C Availability of courses in English 1 2 3 4 5
- D Degree requirements 1 2 3 4 5
- E Finnish language courses 1 2 3 4 5
- F Swedish language courses 1 2 3 4 5
- G Computing services 1 2 3 4 5
- H Library services 1 2 3 4 5
- I University administration 1 2 3 4 5
- J Student Health Services (YTHS) 1 2 3 4 5
- K Housing services 1 2 3 4 5
- L Student union services 1 2 3 4 5

18. How satisfied are you with academic guidance received from the relevant persons:

- A Teachers 1 2 3 4 5
- B Thesis supervisor 1 2 3 4 5
- C Student tutors 1 2 3 4 5
- D Other students 1 2 3 4 5
- E University information services 1 2 3 4 5
- F I don't have an idea from whom to ask for guidance... 1 2 3 4 5

19. Have your studies progressed as expected or planned?

Yes No, why not?

20. Would you have chosen your current university as a place for studies if you had to pay tuition fees?

Yes No

If yes how much would you be willing to pay for your studies

- A under 1000€ per year
- B 1000-3000€ per year
- C 3000-6000€ per year
- D 6000-12000€ per year
- E 12000-18000€ per year

If no, why not?

EMPLOYMENT, INCOME & FUTURE PLANS

21. What is your main activity at the moment?

- A Studying
- B Studying and working part-time
- C Working
- D Studying, but looking for work
- E Maternity/paternity/ childcare leave
- F Other:

22. If you are currently working, is your work related to your studies? (1=not at all, 2=somewhat, 3=fully)

1 2 3

23. Estimation of your monthly expenses

- A less than 300€
- B 300-600€
- C 600-900€
- D more than 900€

24. Rank the top three sources of funding for your studies/living expenses at the moment?

- A Finnish government grant (opintotuki)
- B Scholarship from home country
- C Scholarship from Finland
- D Work
- E Savings
- F Loan
- G Parental or family support
- H Income from spouse or partner
- I Other:

25. What are your plans after you finish your studies in Finland?

- A I'll stay in Finland. Why? What will you do?
- B I'll go somewhere else. Where? Why? To do what?
- C I'd like to stay in Finland but I can't. Why not?
- D I don't know. Why not?

26. What do you think are the biggest obstacles to getting a job in Finland? Rank the top 3 (1=biggest)

- A Knowledge of Finnish/Swedish
- B Ethnic/cultural/religious discrimination
- C Lack of access to job searching information
- D Lack of right contacts
- E Lack of relevant work experience
- F Inappropriate/wrong field of study
- G Residence permit restrictions
- H Other:

27. What else do you wish to say as a foreign degree student?

THANK YOU VERY MUCH FOR PARTICIPATING!!!